

Masarykova univerzita
Filozofická fakulta
Seminář dějin umění

Bc. Radka Kubíková

Dílo brněnského barokního sochaře Jana Adama Nesmanna

Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Pavel Suchánek, Ph.D.

Brno 2014

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

.....
Podpis autorky práce

Poděkování

Před vznikem této práce v podobě, v níž je čtenáři předkládána, bylo zapotřebí se setkat (at' už osobně či korespondenčně) s řadou lidí, již svou pomocí a cennými radami výrazně přispěli ke vzniku následujícího textu. Je tedy mou milou povinností srdečně poděkovat všem, s nimiž jsem při psaní práce přišla do styku, a kteří mi jakýmkoliv způsobem pomohli. Jmenovitě však nesmím opomenout:

Vedoucího této diplomové práce Mgr. Pavla Suchánka, Ph.D., jemuž děkuji za cenné rady a připomínky a předně pak za pomoc s výběrem tématu.

V souvislosti s Ostrovačicemi nemohu zapomenout poděkovat panu starostovi Ing. Tomáši Hájkovi a panu faráři R. D. Ludvíku Bradáčovi Th.D. Oba mi svou ochotou pomohli při pátrání po Nesmannově působení v Ostrovačicích, především pak pan starosta, jenž svým nálezem v kronice pomohl potvrdit mé dosavadní domněnky o Nesmannově autorství sv. Jana Nepomuckého založené na „pouhé“ stylové analýze.

Velký dík směřuji také pracovním Národního památkového ústavu Územního odborného pracoviště v Brně, kam mě mé bádání nejednou zavedlo. Jmenovitě děkuji především paní Tat'áně Bráblíkové, která trpělivě odpovídala na mé nekončící dotazy a vycházela mi vždy vstříc v souvislosti s restaurátorskými zprávami týkajícími se Nesmannových statuí.

Za velikou ochotu, trpělivost a pomoc děkuji také paní Mgr. Věře Čižmářové z Diecézního konzervátorského centra v Brně, na niž jsem se v průběhu několika měsíců opakovaně obracela s prosbou o informace, použité především v katalogu Nesmannových děl (rozměry, vlastník a podobně).

V neposlední řadě děkuji panu Mgr. Petru Tomáškoví, kurátorovi sbírky malířství a sochařství středověku, renesance a baroka v Moravské galerii v Brně, jenž si vyhradil čas na mou návštěvu týkající se Nesmannovy sochy sv. Petra kajícíníka a poskytl mi k ní informace.

Za přínosnou návštěvu děkuji také PhDr. Janě Svobodové, náměstkyni ředitele pro odborné činnosti a služby v Muzeu města Brna sídlící na Špilberku, kde mě paní doktorka přijala a ukázala mi depozitář, v němž se snad nachází dosud autorsky neurčené Nesmannovy sochy.

Závěrem bych ráda poděkovala svým rodičům, sestře a snoubenci za podporu během studia, velkou trpělivost a doprovázení na cestách „za Nesmannem“.

Opomenout nemohu ani mou milou kolegyni a přítelkyni Bc. et Bc. Evu Ohnůtkovou, již děkuji za výraznou pomoc a podporu při psaní diplomové práce i během celého magisterského studia a příjemné trávení dlouhých brněnských chvil.

OBSAH

ÚVODEM	4
KAPITOLA PRVNÍ: Jan Adam Nesmann v literatuře a pramenech	5
KAPITOLA DRUHÁ: Životní osudy Jana Adama Nesmanna v průběhu let	11
Nesmannův příchod na Moravu	12
Čtyřicátá léta.....	14
Padesátá léta	16
Šedesátá léta	18
Sedmdesátá léta.....	22
KAPITOLA TŘETÍ: Charakteristika tvorby Jana Adama Nesmanna	24
Ikonografie Nesmannova díla	25
Shrnutí objednavatelů.....	32
KATALOG DĚL JANA ADAMA NESMANNA	34
KAMENNÉ SOCHY	34
DŘEVĚNÉ SOCHY	51
ŠTUKOVÉ SKULPTURY	65
KAPITOLA ČTVRTÁ: Význam tvorby Jana Adama Nesmanna	70
ZÁVĚREM	73
Chronologický přehled Nesmannových děl a životních dat	75
EXKURS: Ondřej Bleiberger st. (?-1777)	76
Chronologický přehled Bleibergerových děl a životních dat	79
Seznam zkratk	80
Použité prameny	81
Použitá literatura.....	83
Použité fotografie uložené na NPÚ Brno, Stará fototéka.....	88
Použité elektronické zdroje.....	89
Seznam textových příloh.....	90
TEXTOVÁ PŘÍLOHA	91
Seznam obrazových příloh.....	96
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	101

ÚVODEM

Diplomová práce se věnuje Janu Adamu Nesmannovi, původem mohučskému sochaři, který svůj umělecký život spojil především s Brnem a jeho okolím, a který se řadí k významným představitelům moravského baroka. Svou tvorbou ovlivnil a inspiroval své brněnské současníky, mezi něž je třeba zařadit Ondřeje Schweigla. Důvodem zpracování tématu bylo rozhodnutí sestavit soupis díla sochaře a provést jeho charakteristiku. Přestože k dispozici je výčet některých Nesmannových děl od profesora Stehlíka, literatura o jeho tvorbě není příliš rozsáhlá a cílem práce je tedy mimo jiné shrnout dosavadní poznatky o díle a životě Jana Adama Nesmanna, ale také na základě pramenů či stylové analýzy nově připsat několik děl.

Následující text je členěn do čtyř hlavních kapitol a katalogu Nesmannových děl. První z kapitol nese název „Jan Adam Nesmann v literatuře a pramenech“, kde je na několika stránkách detailně rozebírána literatura, v níž se Nesmannovo jméno vyskytuje, přičemž cílem nebylo vytvořit z těchto prací telefonní seznam, nýbrž poutavě čtenáři přiblížit vybrané texty, které byly pro zpracovávané téma významné. Pramenu, které souvisí jak se sochařovým životem, tak s jeho tvorbou, už bylo vzhledem k jejich malému množství věnováno podstatně méně prostoru, v rámci kterého je však upozorněno na veškeré archivní materiály již známé, ale i nově objevené.

Druhá kapitola pojmenovaná „Nesmannovy životní osudy v průběhu let“ pojednává o známých i nových údajích týkajících se Nesmannova rodinného a profesního života, přičemž prostor je zde věnován především rodinným souvislostem a také vztahům mezi Nesmannem a dalšími brněnskými umělci, jejichž sledování je podstatné nejen z hlediska roviny osobní, ale také roviny pracovní. Samotné zakázky, na nichž Nesmann pracoval, jsou v této kapitole zmíněny spíše okrajově pro přehledné vyprávění o Nesmannově životě a větší pozornost jim je pak věnována v rámci katalogu umělcových děl.

Třetí kapitola se zabývá charakteristikou Nesmannova díla, kde jsou rozebírány dvě důležité otázky, a to ikonografické a objednatelské. Vzhledem k tomu, že vzhled Nesmannových postav je do jisté míry řešen v této části, nebyla popisu světců v katalogu věnována až na výjimky velká pozornost. V případě druhého tématu, tedy objednatelů Nesmannových děl bylo v jisté míře navázáno na předchozí kapitolu.

Většinu práce pak tvoří katalog Nesmannových děl, který sestává z realizací představujících interiérovou sochařskou výzdobu kostelů a kamenné sochy zdobící exteriéry, přičemž všechna tato díla doprovázejí fotografie buď přímo v textu, nebo v obrazové příloze. Do katalogu však nebyly zařazeny drobné práce, případně práce nedochované, o nichž víme z pramenných záznamů. Takovýmto pracím byla pozornost věnována ve druhé kapitole. Rozsáhlým pracím zdobících interiéry kostelů (Ivančice, Luleč, Sloup, Hranice) nemohla být bohužel věnována pozornost v takovém rozsahu, jaký by si tato díla zasloužila a to s ohledem na dodržení náležitostí týkajících se délky diplomové práce. Údaje tak byly omezeny na nejnutnější informace s poukázáním na další možné bádání týkající se především ikonografie. Díla jsou v katalogu rozdělena podle materiálu, z něhož byla vytvořena na kamenné, dřevěné a štukové sochy, přičemž tyto kategorie obsahují díla Nesmannovy již připsaná, ale také nová, která dává autorka práce do souvislosti s Nesmannem buď na základě archivních pramenů, nebo na základě stylové analýzy. Závěr katalogu představuje podkapitola „Nejasná autorství“, kam byly zařazeny čtyři realizace, jejichž připsání Nesmannovi je dosud nejisté, na což již bylo v literatuře nejednou poukázáno.

Čtvrtá, závěrečná kapitola, se věnuje zhodnocení Nesmannova díla a jejím obsahem je tedy snaha o zařazení sochařovy tvorby do dobového kontextu.

Nakonec bych ráda poukázala na exkurs, jenž byl do práce zařazen a jenž se týká krátkého životopisu malíře, štafíra a pozlacovače Ondřeje Bleibergera, s jehož jménem jsem se při bádání o Nesmannovi nejednou setkala. Vznik exkursu pak podnítila absence informací o tomto umělci v literatuře.

KAPITOLA PRVNÍ

Jan Adam Nesmann v literatuře a pramenech

„Z jeho četných žáků vynikl tu nad průměr Jan Adam Nessmann.“¹

Jak již bylo v úvodu řečeno, literatura týkající se života a díla Jana Adama Nesmanna není příliš rozsáhlá. Většina historiků umění totiž tomuto brněnskému sochaři nevěnovala ve svých textech velkou pozornost, což je také důvod pouhých letmých zmínek, které v literatuře nacházíme. Ovšem až na výjimku, kterou tvoří badatelská činnost historika umění Miloše Stehlíka (*1923), jenž se ujal doposud nejpodrobnějšího zmapování Nesmannových životních dat i tvorby.

Nesmannovo jméno se poprvé v literatuře objevuje poměrně záhy po jeho smrti, a to po jedenácti letech v rukopisné monografii s názvem *Abhandlung von den bildenden Künsten in Mähren*, na které začal pracovat učený brněnský sochař Ondřej Schweigl (1735-1812) na podzim roku 1784.² Schweiglova práce věnující se moravskému výtvarnému umění je psána na základě vlastních prožitků a vzpomínek na umělce a jejich díla a je tedy cenným dokladem o době i prostředí, v němž Nesmann žil a tvořil. O to překvapivější je, že svému staršímu současníkovi, jehož znal se vši pravděpodobností i osobně a jehož tvorbou se inspiroval, věnoval Schweigl pouze tři stručné poznámky, z nichž dvě se nachází v částech pojednávajících o Janu Jiřím Schaubbergerovi, umělcovu učiteli. Od Schweigla se tedy poprvé dozvídáme, že Nesmann byl z mnoha Schaubbergerových žáků nejkvotnější, sjednotil své sochy dobrým kontrastem a zemřel v Brně.³ Třetí zmínku pak u Schweigla nacházíme v souvislosti se Sloupem, kde uvádí Nesmanna jako autora sochařských prací. Naproti tomu jiné realizace, které jsou dnes Nesmannovi připisovány, se u Schweigla v příslušných částech textu neobjevují (práce v hranickém kostele, sochy na hlavním již neexistujícím oltáři v kostele sv. Jakuba v Brně, sochy na terasách kapucínského a dominikánského kostela v Brně či práce v jezuitském brněnském kostele).⁴

O třiadvacet let později, v roce 1807, dokončil Schweiglův přítel, moravský historiograf Jan Petr Cerroni (1753-1826) své známé třísvazkové *Skizze einer Geschichte der bildenden Künste in Mähren* (které tituluje také jako *Geschichte der bildenden Künste in Mähren und dem oesterreichischen Schlesien*). Cerroni, jehož lze považovat za prvního skutečného historika umění na Moravě, se ve své práci věnoval uměleckým dílům v jednotlivých lokalitách na Moravě, shromáždil mnoho cenných informací vycházejících z archivních pramenů zrušených klášterů a konventů, k nimž měl přístup (řada z těchto pramenů je dnes již bohužel nezvěstná) a vytvořil z nich abecední výčet moravských měst a obcí s vývojem jejich historických památek. Třetí svazek se pak také v abecedním řazení zaměřuje na osobní data a díla jednotlivých umělců, kde se už o Nesmannovi zmiňuje autor poněkud obsáhleji. Pomineme-li skromnou Schweiglovu poznámku, stal se Cerroni prvním, kdo o Nesmannovi sepsal několik životopisných údajů týkajících se mimo jiné umělcova manželství a připsal mu práci na pěti místech v Brně, Sloupě a Hranicích.⁵

¹ Cecílie Hálová-Jahodová, *Brno: stavební a umělecký vývoj města*, Praha 1947, s. 176.

² MZA, fond G11, Sběrka rukopisů Františkova muzea Brno, inv. č. 204, sign. 196, Andreas Schweigl, *Anhandlung von den bildenden Künsten in Mähren. Pojednání o dějinách umění na Moravě do konce 18. stol.* Rukopis publikovala Cecílie Hálová-Jahodová, viz Andreas Schweigl, *Bildende Künste in Mähren*, *Umění XX*, 1972 s. 168–187.

³ „Er [Schauberger] erzog vile Schüller, von denen Adam Nesmann der geschickteste überbliebe, welcher einigen seiner Statuen einen guten Contrast gabe und hier in Brünn starb.“ – „Hatte (Schauberger) vile gute Schüller geziget, worunter Adam Nessmann in Brünn zu rechnen.“ Viz tamtéž.

⁴ Tamtéž.

⁵ „Nessman Johann Adam – ein geschekter Bildhauer zu Brün, gebohren in Mainz 1710. Lehrnte bej der berühmten Bildhauer Johann Georg Schaubberger in Brün und war einer seiner besten Schüler. Er gab seinen vielen Statuen eine sehr guten Kontrast, eheligte den 15 feb 1740 Anna Tochter des Schneidermeisters Georg Rohrbach. Starb zu Brün

Řehoř Volný (1793-1871), historik a spisovatel, sepsal známé *Kirchliche Topographie von Mähren meist nach Urkunden und Handschriften*, které se dělí na dvě části - Olomoucká arcidiecéze a Brněnská diecéze a ty se následně člení na několik svazků. Volný pak Jana Nesmanna uvádí u popisů některých kostelů (Hranice, brněnský kostel sv. Jakuba, jezuitský a kapucínský kostel v Brně) a připisuje mu konkrétní práce.⁶ V roce 1906 vyšel v rámci *Časopisu Moravského musea zemského* stostránkový text Rudolfa Kreutze nazvaný *Príspevek k dějinám umění naší vlasti*⁷. Jedná se o upravenou práci historika Jana Welzla (1854-1911), který sestavil z Volného topografií abecedně řazený soupis umělců. První část *Príspevku* je tak věnována umělcům a místům, v nichž působili. Druhou část pak tvoří abecedně seřazený seznam moravských míst, k nimž jsou připsána jména všech umělců, kteří zde pracovali.

Odborná literatura z dvacátého století se Nesmannem příliš nezabývala (pomineme-li práce Miloše Stehlíka), a když, tak spíše jen okrajově. Pokud jde o slovníkovou literaturu, heslo „Nesmann“ je uváděno v osmi lexikonech, mezi něž lze zařadit knihu brněnského sběratele, správního úředníka a vydavatele Arnošta Havlíka (1776-1846) *Zur Geschichte der Baukunst, der bildenden und zeichnenden Künste im Markgrathume Mähren* z roku 1838,⁸ kde uvádí o Nesmannovi pouze skromnou poznámku, sdělující, že jakožto jeden z nejšíkovnějších Schaubbergerových žáků přežil svého mistra a svými výkony projevil bezchybné realizace. Další encyklopedií je rozsáhlé dílo čítající dvaadvacet svazků od Jiřího Kašpara Naglera (1801-1866), německého historika umění a spisovatele, který jej sepsal mezi lety 1835 a 1852 v Mnichově. Avšak o Adamu Nesmannovi se ani z této literatury nová zjištění nedozvídáme, naopak spíše tento Nesmannův životopisný profil přinesl ve stručnosti pouze údaje známé již Schweiglovi i Cerronimu.⁹ Rakouský spisovatel Konstantin von Wurzbach (1818-1893) se o Nesmannovi zmiňuje ve svém rozsáhlém šedesátisvazkovém díle *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich* (1856-1891).¹⁰ Vzhledem k tomu, že Wurzbach vycházel při svém psaní z knih, které neuvádí Nesmannovo datum a místo narození a úmrtí, nesprávně informuje čtenáře o tom, že tyto údaje nejsou známy, načež dodává, že bohužel chybí všechny bližší zprávy o jeho „životních okolnostech“

---

den 21. Mai 1773, 63 Jahr alt. Über seinen Arbeiten sind folgende a) die Statuen aus Stein vor der Kirche der Kapuziener in Brün, b) die Schilder auf der Kirchenstühlen in Presbiterium – die ausschnitte an der Selben und die Beichtstühle in der Jeuzitekirche in Brün, c) der Tabernakel auf dem Hochaltar in der Pfarrkirche zu St. Jakob in Brün, d) alle bildhauer Arbeiten in der Pfarrkirche zu Sloup, e) zu der Pfarrkirche zu Weiskirchen das Hochaltar und die Kanzel vorhyps – dann ein Seitenaltar und der Tabernakel von Holz.“ Viz MZA, fond G12, Cerroniho sbírka I., kniha 34, Skitze einer Geschichte der bildenden Künste in Mähren (Biographie), zweite Abtheilung, entworfen von J. P. Cerroni, 1807.

⁶ Gregor Wolný, *Kirchliche Topographie von Mähren meist nach Urkunden und Handschriften, Abteilung II, Brünnener Diöcese, Band 1*, Brünn 1856. – Tentýž, *Kirchliche Topographie von Mähren meist nach Urkunden und Handschriften, Abteilung I, Olmüzer Erzdioese, Band 5*, Brünn 1863.

⁷ Rudolf Kreutz, *Príspevek k dějinám umění naší vlasti, Časopis Moravského musea zemského VI*, 1906, s. 113–213.

⁸ „Adam Neßmann, einer der geschicktesten Schüler Johann Georg Schaubberger's; er überlebte seinen Meister und zeigte bei seinen Leistungen eine correcte Ausführung.“ Viz Ernst Hawlik, *Zur Geschichte der Baukunst, der bildenden und zeichnenden Künste im Markgrathume Mähren*, Brünn 1838, s. 38.

⁹ „Nesmann, Adam, Bildhauer, der in der ersten Hälfte des vorigen Jahrhunderts in Mähren lebte. Er war einer der geschicktesten Schüler von J. G. Schaubberger, und noch korrekter als der Meister.“ Viz Georg Kaspar Nagler, *Neues allgemeines Künstler-Lexicon oder Nachrichten aus dem Leben und den Werken der Maler, Bildhauer, Baumeister, Kupferstecher, Formschneider, Lithographen, Zeichner, Medailleure, Elfenbeinarbeiter etc.*, Band 10, München 1838, s. 193. (Autorka práce měla v rukou vídeňské vydání z roku 1924, svazek 11, kde se Nesmannovo jméno nachází na straně 294.)

¹⁰ „Neßmann, Johann Adam (Bildhauer, Geburtsort und Jahr, wie auch das Sterbejahr unbekannt). Neßmann lebte und arbeitete in Mähren. Hawlik in den in den Quellen bezeichneten Werke gedenkt seiner als eines Bildhauers, der im 18. Jahrhunderte in Mähren die Bildhauerei ausübte. Er war, wie Hawlik berichtet, einer der geschicktesten Schüler von J. G. Schaubberger und noch „correcter als sein Meister“. Von seinen Werken sind bekannt die fünf steinernen Heiligenstatuen auf der Balustrade der Kapuziener Kirche in Brünn, ferner die Bildhauereien an den Seitenaltären, Beichtstühlen u. s. w. der k. k. Garnisons – (ehemaligen Jesuiten). Kirche zu Maria Himmelfahrt ebenda und in der Pfarrkirchen der heil. Johannes aus Holz geschnißt und vier, die verschiedenen Welttheile vorstellenden Figuren auf der Kanzel. Leider fehlen alle näheren Nachrichten über seine Lebensumstände und seine übrigen Werke.“ Viz Constantin von Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, Nabelak-Odelga, Band 20*, Wien 1869, s. 203–204.

a zbývajících pracích, načež jmenuje pouze několik brněnských realizací a sochy v Hranicích. Další slovníkovou prací je Thieme–Beckerův *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*,¹¹ kde o Nesmannovi píše skromnou poznámku brněnský historik Maxmilián Steif (1881-1942), a to o jeho životních datech, učitelé a jako jedinou ukázkou Nesmannovy práce uvádí devět bočních oltářů a zpodobnice v jezuitském kostele v Brně. Tatáž informace doplněna o několik dalších Nesmannových brněnských realizací (práce pro kostel sv. Máří Magdalény, kapucínský a dominikánský kostel) se nachází v *Novém slovníku československých výtvarných umělců* od Prokopa Tomana z roku 1950.¹² U tohoto textu je třeba být obezřetnými, jelikož se zde vyskytuje vročení Nesmannových soch sv. Aloise a Vincence před brněnským dominikánským kostelem do roku 1717, kdy bylo Nesmannovi sedm let. Evidentně se však jedná pouze o chybu vzniklou nedopatřením, jelikož datum narození i úmrtí sochaře už je uvedeno správně. V devadesátých letech dvacátého století vyšly dva díly čtyřsvazkového encyklopedického díla nazvaného *Umělecké památky Moravy a Slezska*,¹³ které jsou prvním systematickým soupisem moravských a slezských uměleckých památek. Pracemi, které započaly roku 1980, byl pověřen historik umění Bohumil Samek (*1932). V současné době se dokončuje příprava do tisku třetího dílu *Umělecké památky Moravy a Slezska*. 3. O/P a rozpracován je závěrečný čtvrtý díl *Umělecké památky Moravy a Slezska*. 4. R/Ž. Přestože se v Samkových dvou vydaných knihách nachází některé nepřesné a chybné údaje, kterým se však při vytváření tak rozsáhlých publikací nedá vyhnout, patří Samkovy encyklopedie k textům využívaným nejen historiky umění. Posledním lexikonem je potom *Nová encyklopedie českého výtvarného umění. Dodatky* Anděly Horové z roku 2006,¹⁴ kde heslo o sochaři sepsal Miloš Stehlík. Také v případě tohoto textu je obezřetnost na místě, jelikož datum úmrtí sochaře je uvedeno chybně (místo *jednadvacátého* května se zde vyskytuje *pěťadvacátý* květen), což je však zřejmě následek „pouhého překlepu“.

Vedle slovníkových prací se o Nesmannovi dočítáme také v textech pojednávajících o Brně či souvisejících s interiérovou i exteriérovou výzdobou kostelů dalších moravských měst. V této souvislosti je třeba zmínit významnou práci *Brno. Stavební a umělecký vývoj města* z roku 1947, kde věnuje její autorka Cecilie Hálová-Jahodová (1892-1978), historička umění a ředitelka Muzea města Brna, Nesmannovi celý odstavec.¹⁵ Na začátku třicátých let dvacátého století napsal katolický kněz a historik Jan Tenora (1863-1936) útlou, avšak přínosnou knihu nazvanou *Katedrální kostel sv. Petra a Pavla v Brně. Příspěvek ke dějinám stavby a vnitřní úpravy*,¹⁶ v níž se nachází důležité údaje připisující Nesmannovi několik prací, přičemž autor vycházel evidentně z pramenů, které ale bohužel necituje. Tatáž absence uvádění zdrojů, které byly bezpochyby archivní povahy, se nachází v textu *Dějiny farnosti rajhradské* historiografa Karla Uhla z roku 1934,¹⁷ který uvádí Nesmanna jako autora několika děl zdobících interiér kostela Povýšení sv. Kříže. Z výrazných postav jednotlivých měst, v nichž Nesmann pracoval, nelze opomenout také archiváře a historika Bohumíra Indru (1912-2003), jenž se věnoval během svého života mimo jiné historii Hranic a přinesl tak významné informace nalezené v Zemském archivu v Opavě.

S Nesmannovým jménem se samozřejmě setkáváme také v textech věnujících se baroknímu sochařství na Moravě, z nichž je třeba připomenout významnou práci Miloše Stehlíka *Nástin dějin sochařství 17. a 18. věku na Moravě*,¹⁸ sepsanou roku 1976 a uvedenou ve Sborníku Filosofické fakulty. V této významné a pro další autory základní studii, shrnul Stehlík své několikaleté bádání

¹¹ Maximilian Steif, heslo Nessmann, Adam Joh., in: Ulrich Thieme, Felix Becker, *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*, XXV, Moehring-Olivie, Leipzig 1931, s. 396.

¹² Prokop Toman, *Nový slovník československých výtvarných umělců II. (N-Ž)*, Praha 1950, s. 197.

¹³ Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska 1 (A/I)*, Praha 1994. – Tentýž, *Umělecké památky Moravy a Slezska 2 (J/N)*, Praha 1999.

¹⁴ Miloš Stehlík, heslo Nesmann, in: Anděla Horová (ed.), *Nová encyklopedie českého výtvarného umění. Dodatky*, Praha 2006, s. 539.

¹⁵ Cecilie Hálová-Jahodová, *Brno: stavební a umělecký vývoj města*, Praha 1947, s. 176.

¹⁶ Jan Tenora, *Katedrální kostel sv. Petra a Pavla v Brně. Příspěvek ke dějinám stavby a vnitřní úpravy*, Brno 1930.

¹⁷ Karel Uhl, *Dějiny farnosti rajhradské*, Rajhrad 1934.

¹⁸ Miloš Stehlík, *Nástin dějin sochařství 17. a 18. věku na Moravě*, SPFFBU F19-20, 1975–76, s. 23–40.

týkající se barokního moravského sochařství. Nesmannovi zde autor nevěnuje příliš velkou pozornost, spíše jej zmiňuje v souvislosti s Ondřejem Schweiglem, na jehož sochařský základ měl podle slov Miloše Stehlíka Nesmann významný vliv.

Větší prostor věnoval Miloš Stehlík sochařově dílu v *Dějínách českého výtvarného umění*,¹⁹ ovšem text opakuje tytéž informace, zveřejněné v krátké, přesto však významné studii *Poznámky k dílu Jana Adama Nesmanna* otištěné ve Sborníku prací filosofické fakulty brněnské univerzity v roce 1973.²⁰ Již známá zjištění o brněnském sochaři zde doplnil novými znalostmi získanými buď na základě formální analýzy, nebo studia archivních pramenů. Vedle několika kusých informací uváděných ve starší literatuře, které se týkají především data a místa narození a úmrtí Nesmanna, ale také jeho vztahu k sochaři Janu Jiřimu Schaubergrovi jakožto ke svému učiteli, dodává Stehlík nové údaje k umělcovu životu. V záznamech křestních matrik brněnského kostela sv. Jakuba vyhledal informace, díky nimž mohl Nesmannův životopis rozšířit o data týkající se narození jeho dětí. V textu se dále zaměřuje především na dvě kamenné sošky, které sochař vytvořil pro průčelí farního kostela sv. Kříže ve Sněžném, a které Stehlík nově připisuje právě Nesmannovi. Následuje výčet Nesmannových děl uváděných v dosavadní literatuře, doplněný o nová připsání. Stehlík rovněž vyvrací tradované autorství váz pro Ditrichštejnský palác, které měl podle Cerroniho provést Nesmann a připisuje ho Ignáci Lengelacherovi, přičemž se opírá o dochovanou smlouvu.²¹ Ostatně tato Stehlíkova studie se stala základem nejen pro již zmíněné encyklopedické heslo v knize Anděly Horové, ale také pro umělcův profil v monumentální publikaci *Umění baroka na Moravě a ve Slezsku* z roku 1996. Miloš Stehlík zde charakterizuje Nesmanna jako umělce tvořícího „spojovací článek mezi první a druhou půlí století“ a dále dodává, že navazuje „svou brněnskou činností na místní tradici, pevně tu zakotvenou dílem J. J. Schaubergera.“²² Vedle toho Miloš Stehlík věnuje v knize Nesmannovu dílu katalogové heslo, a to postavě sv. Petra ve farním kostele sv. Martina v Lulči, kde je ovšem třeba pozastavit se u datace sochy, která nespadá do let šedesátých, jak je zde uvedeno, nýbrž do let padesátých.²³ V katalogu Jiřího Kroupy vydaném roku 2003 *V zrcadle stínů. Morava v době baroka 1670-1790*,²⁴ kde napsal Stehlík heslo k téže soše, už se objevuje správná datace díla.

Jelikož jedním z cílů předkládané práce bylo zaznamenat druhotné zásahy, poškození a následné změny provedené na jednotlivých sochách, významným zdrojem informací se staly restaurátorské zprávy uložené v Národním památkovém ústavě – Územním odborném pracovišti v Brně. Vedle restaurátorských zpráv dokládajících, v jakém stavu byly památky v tom kterém roce, se stala významnou také stará fototéka nacházející se v knihovně NPÚ. Na fotografiích, jejichž pořízení bohužel není většinou přesně určeno, avšak jisté je, že vznikly v první půli dvacátého století, jsou často zdokumentované také sochy, jimž bude v následujících kapitolách věnována pozornost, přičemž srovnání jejich tehdejšího stavu se současným přinesl odpovědi na řadu otázek týkajících se například ikonografie či původního vzhledu statuí (jak tomu bude v případě sochy před brněnským kostelem sv. Leopolda, souborem řádových světců umístěných na terase brněnského kapucínského kostela či sv. Jana Nepomuckého v Ostrovačicích). Vzhledem k tomu, že se doposud nepodařilo nalézt restaurátorské zprávy ke všem Nesmannovým dílům, zdrojem poznání se staly také evidenční listy památek, a to v případě sochařových soch v hranickém kostele.

Závěrem zmiňuji neopomenutelný zdroj informací, z něž jsem při psaní následujícího textu také vycházela, tedy diplomové práce studentů Masarykovy univerzity, především pak Semináře dějin umění. Dílem se jedná o interiérovou výzdobu nejen brněnských kostelů a dílem

¹⁹ Miloš Stehlík, Sochařství pozdního baroka na Moravě, in: *DČVU II/2, Od počátků renesance do závěru baroka*, Praha 1989, s. 741.

²⁰ Miloš Stehlík, Poznámky k dílu Jana Adama Nesmanna, *SPFFBU F17*, 1973, s. 181–184.

²¹ Viz Miloš Stehlík, *Život a dílo Ignáce Lengelachera*, (disertační práce), Seminář dějin umění FFMU, Brno 1969.

²² Ivo Krsek – Zdeněk Kudělka – Miloš Stehlík – Josef Válka, *Umění baroka na Moravě a Slezsku*, Praha 1996, s. 106.

²³ Tamtéž, katalogové heslo 167 na s. 427

²⁴ Miloš Stehlík, Sochařské dílny a městské cechy, heslo Jan Adam Nesmann - Luleč, in: Jiří Kroupa, *V zrcadle stínů. Morava v době baroka 1670-1790*, Brno 2003, s. 170.

o monografie věnované umělcům, jak je možné si povšimnout v seznamu literatury. Jako velmi významnou se na poslední chvíli ukázala být také disertační práce Zuzany Macurové, zveřejněná v archivu závěrečných prací Masarykovy univerzity teprve 3. září 2014, jež byla v době psaní tohoto textu ještě neobhájená. Autorka se ve svém textu nazvaném *Stavební a umělecké aktivity benediktinského kláštera v Rajhradě v 18. století* několikrát zmiňuje mimo jiné o Nesmannovi, jemuž připisuje na základě studia archivních pramenů v Moravském zemském archivu několik realizací dosud nepřipisovaných.²⁵ Pro naše téma je práce Macurové významná především proto, že se zabývá mimo jiné objednavateli, pro něž Nesmann opakovaně pracoval. V souvislosti s tímto badáním pak přináší řadu podstatných skutečností, mezi něž se řadí již známá tvrzení o Nesmannově tvorbě (soubor světců pro rajhradský most) a především pak informace dosud v literatuře i nepublikovaných textech neuváděné, jak uvidíme na příslušných místech (realizace ve farních kostelích v Rajhradě a Opatovicích či socha v Rebešovicích, k níž mám ovšem výhrady). Závěrem bych chtěla upozornit na to, že nové informace, jež Macurová přináší, měly zásadní vliv na několik částí následujícího textu (v době přečtení si práce Zuzany Macurové již napsaných), jenž musel být na poslední chvíli ještě upraven, což bude na příslušných místech patrné.

.....

Vzhledem k tomu, že osobnost brněnského sochaře Jana Adama Nesmanna nebyla doposud komplexně zpracována, zůstávají hlavním pramenem archivní materiály, které lze rozdělit do dvou skupin. První z nich se věnuje umělcovu osobnímu životu, kam řadíme křestní a sňatkové matriky brněnského kostela sv. Jakuba uložené v Moravském zemském archivu.²⁶ Bohužel již není možné dohledat informace z nezvěstných úmrtních matrik z období šedesátých až osmdesátých let osmnáctého století, do nichž spadá i smrt Nesmannova a nelze vyloučit, že by se zde mohly nacházet také zápisy týkající se úmrtí Nesmannových dětí.²⁷

Druhou skupinou archivních materiálů jsou potom ty, které se vztahují k jednotlivým Nesmannovým dílům. Do dnešní doby se nám bohužel některé nedochovaly a některé nepochybně stále zůstávají ukryté v archivech. Pro připsání děl Janu Adamu Nesmannovi jsou z pramenů nejdůležitější dochované smlouvy a kvitance, kterých ovšem není mnoho. Ze smluv jsou nám doposud známe pouze tři – rajhradská na vytvoření pěti světců pro výzdobu mostu, mikulovská na vytvoření čtyř desek ke stolům a brněnská na vytvoření souboru řádových světců před kapucínským kostelem. Všechny uvedené smlouvy přináší řadu cenných informací přibližujících události předcházející vytváření samotných děl. První smlouvu přepsal a zveřejnil Miloš Stehlík ve svých *Poznámkách*,²⁸ druhá nebyla zatím coby součást nepublikované seminární práce zveřejněná a dosud tak zůstávala ukrytá v šuplíku svého autora Aleše Veselého a jeho někdejšího vyučujícího Pavla Suchánka, jenž mi laskavě práci poskytl.²⁹ Třetí pak byla ve formě opisu autorkou práce objevena v archivních spisech uložených ve spisovně Národního památkového ústavu v Brně.³⁰ Zatím se však bohužel nepodařilo najít její originál.

---

²⁵ Zuzana Marucová, *Stavební a umělecké aktivity benediktinského kláštera v Rajhradě v 18. století*, (disertační práce), Seminář dějin umění FFMU, Brno 2014. (dosud neobhájeno)

²⁶ MZA, E67, Matriky sv. Jakuba, 16864 (narození 1738–1748); 16865 (narození 1748–1754); 16866 (narození 1755–1760); 16867 (narození 1760–1769); 16887 (oddání 1730–1760).

²⁷ MZA, E67, Matriky sv. Jakuba, 16 909 (zemřelí 1760–1773, 1773–1784) – t. č. nezvěstné.

²⁸ Miloš Stehlík, Poznámky k dílu Jana Adama Nesmanna, *SPFFBU F17*, 1973, s. 183.

²⁹ Aleš Veselý, *Sochaři ve službách Karla Maxmiliána z Dietrichsteina v letech 1741-1761. Johann Georg Schaubberger (?-1744), Ignác Lengelacher (1698-1780) a Jan Adam Nesmann (1710-1773) v Hlavní registratuře Dietrichštejnů* (nepublikovaná seminární práce FFMU), Brno 2013, nestr.

³⁰ Opis z novin Tagesbote z 9. 11. 1901 uložený ve spisovně Archivních spisů bývalého Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko na NPÚ ÚOP v Brně, č. 633 – Zemská správa politická na Moravě ve příčině komisionelního řízení o zabezpečení soch před kostelem Kapucínů v Brně.

Co se týče kvitancí, kam spadají různé stvrzenky, účty či doklady o zaplacení, roku 1938 zveřejnil Václav Richter zachované vyúčtování s Nesmannem, které dokládá jeho práci na jezuitských chórových lavicích v Brně.³¹ Později, roku 1961, uvedl tentýž autor v časopise *Umění* přepis stvrzenky za práci na ozdobách dvou zpovědnic, která je uložena ve fondu nazvaném Jezuité v Brně.³² Tímto výčet pramenů, jež byly různými autory přepsány a zveřejněny končí, avšak je možné doplnit je o několik dalších. Dosud nepublikovaným pramenem je rozpočet Nesmanna pro úpravy oltáře v Opatovicích z roku 1773, o němž se ve své práci zmiňuje Zuzana Macurová.³³ Spíše se však jedná o Nesmannovo upozornění na nezaplacení celé částky. Těže povahy je také nově nalezený pramen pocházející z roku 1769, v němž Nesmann píše o zůstávajícím restu ve výši 53 zlatých 30 krejcarů za práce vykonané před třemi roky. Ze zprávy ovšem bohužel není patrné, o jaké práce a pro který kostel se jedná.³⁴ Vzhledem k tomu, že listina je uložena ve stejném fondu, pod tímtež inventárním číslem i signaturou jako předchozí, bezpečně víme, že se jednalo o práce na benediktinském panství. Vedle toho mohou o Nesmannově autorství v kostelích patřících rajhradským Benediktinům svědčit ještě archiválie deníkového typu, kam lze řadit anály probošta Konrada Otmara, deníky rajhradského převorství či zápisy o zřízení a rozšíření kaple sv. Kříže v Rajhradě.³⁵

Opomenout nelze ani zápisy z farních kronik, které mohou také přispět k otázce autorství. V našem případě se ukázala být významnou kronika Ostrovačic z let 1718–1789 uložena v Diecézním archivu Biskupství brněnského,³⁶ díky níž lze Nesmannovi připsat dvě realizace týkající se tabernáku a sochy sv. Jana Nepomuckého.

Pro dané téma je tedy významný především Moravský zemský archiv, v němž jsou všechny výše zmíněné prameny uloženy, přičemž většina z nich se nalézá ve fondu E6 *Benediktini Rajhrad*, pro něž Nesmann opakovaně pracoval. Další potřebné údaje lze pak hledat v Zemském archivu v Opavě a v jeho olomoucké pobočce, kde se nacházejí prameny týkající se hranického farního kostela, v němž vytvořil Nesmann několik soch.³⁷

---

³¹ MZA, Bočkova sbírka, 12 268, fol. 155–156. Zveřejnil Václav Richter, Chórové lavice jezuitského kostela v Brně, in: Jan Štenc, *Umění. Zdeňku Wirthovi k šedesátinám*, Praha 1938, s. 213–214.

³² MZA, E25, ka. 23, 94U. Zveřejnil Václav Richter, Archivní příspěvky k slovníku umělců a řemeslníků, *Umění* IX, 1961, s. 307.

³³ Zuzana Marucová, *Stavební a umělecké aktivity benediktinského kláštera v Rajhradě v 18. století*, (disertační práce), Seminář dějin umění FFMU, Brno 2014, s. 118. (dosud neobhájeno)

³⁴ Tamtéž.

³⁵ MZA, E6, ka. 290, FB10, fol. 5. – MZA, E6, ka. 286, Fa14, fol. 76. – MZA, E6, ka. 53, Bd1, fol. 44. Vše viz Zuzana Marucová, *Stavební a umělecké aktivity benediktinského kláštera v Rajhradě v 18. století*, (disertační práce), Seminář dějin umění FFMU, Brno 2014, s. 82, 113, 117. (dosud neobhájeno)

³⁶ Diecézní archiv Biskupství brněnského, Fond Farní úřad Ostrovačice, dodatek – poř. č. 1 – Protocollum Parochiaea Nigrofaneussis (1718–1789), fol. 9, 10.

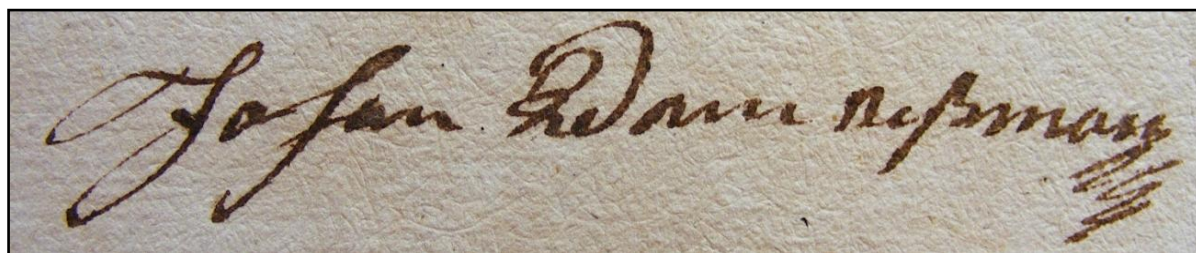
³⁷ ZA Opava, B. Indra, Umělecké památky 16.–20. století, ka. 50, inv. č. 865. – Tamtéž (pobočka Olomouc), Velkostatek Hranice, sign. 7, inv. č. 349. – Tamtéž, Matrika zemřelých a oddaných 1728–1785, inv. č. 6803, sign. L VI 15.

KAPITOLA DRUHÁ

Životní osudy Jana Adama Nesmanna v průběhu let

„Er war einer der geschicktesten Schüler von J. G. Schauberber.“³⁸

Dříve než se dostaneme k Nesmannovu příchodu na Moravu, zastavme se na okamžik u sochařova jména. V Cerroniho textu pojednávajícím o Hranicích, kde se Nesmann ve farním kostele Stětí sv. Jana Křtitele podílel na sochařské výzdobě, dochází k nepřesnosti týkající se záměny Nesmannova křestního jména Jan Adam s nesprávným jménem Franz.³⁹ Tuto verzi, tedy Franz Nesmann, přejímá od Cerroniho Řehoř Volný a uvádí tak sochaře ve svých *Kirchliche Topographie von Mähren*, v části věnované Hranicím⁴⁰ (i když v textu představujícím jiná města a kostely, v nichž Nesmann působil, už se objevuje správné křestní jméno) a od těchto autorů pak informaci přebírá i další literatura věnující se hranickému kostelu.⁴¹ Vedle toho se setkáváme s ještě jednou záměnou umělce jména. V knize *Die Markgrafschaft* z roku 1904 od Augusta Prokopa je jakožto Schauberberův žák uváděn Adolf Neßmann, přestože v jiných dvou zmínkách v této knize o Nesmannovi už je sochař uváděn jako Johann Adam.⁴² V souvislosti se sochařskou výzdobou mostu v Rajhradě bývá nejednou zmiňován jejich autor jako „vídeňský sochař Nösmann“ či dokonce „vídeňský soch. K. Nösmann“, a to především, co se týče internetových stránek.⁴³ V literatuře i pramenech se pak objevují různé podoby sochařova příjmení podle vlastního uvážení toho kterého autora, jednou je to Nesmann, podruhé Nessmann. Vyskytují se také verze Neszmann, Nösmann či Nasson. Samotný umělec podepisoval smlouvy a kvitance způsobem *Johan Adam Neßman*.

Podpis Jana Adama Nesmanna na mikulovské smlouvě, 1761

Z dětství a mládí Jana Adama Nesmanna nejsou známy takřka žádné údaje, a to ani přesné datum jeho narození. Víme pouze to, že se narodil roku 1710 v Mohuči, což je informace, která se poprvé objevuje u Cerroniho a odsud se dostává k dalším autorům. Doposud tedy nemáme k dispozici údaje týkající se Nesmannových rodičů, popřípadě sourozenců a nevíme ani, zda Nesmann prošel vídeňskou Akademií jako většina jeho současníků (Jan Jirí Schauberber, Ondřej Zahner, Ondřej Schweigl, Jan Stern či Josef Winterhalder starší).

³⁸ Georg Kaspar Nagler, *Neues allgemeines Künstler-Lexicon oder Nachrichten aus dem Leben und den Werken der Maler, Bildhauer, Baumeister, Kupferstecher, Formschneider, Lithographen, Zeichner, Medailleure, Elfenbeinarbeiter etc.*, Band 11, Wien 1924, s. 294.

³⁹ „Die bildhauer Verzierungen und Bildnisse an der Kanzl. So wie die Apostelkreuze in der Kirche verfertigte Franz Nesmann Bilhauer in Brunn.“ Viz MZA, fond G12, Cerroniho sbírka I., kniha 33, Geschichte der bildenden Künste in Mähren und dem österr. Schlesie (N–Z), 1807.

⁴⁰ Gregor Wolný, *Kirchliche Topographie von Mähren meist nach Urkunden und Handschriften, Abteilung I, Olmüzer Erzdioese, Band 5*, Brünn 1863, s. 148.

⁴¹ Libor Scholz, *Památky města Hranic ku stoleté slavnosti povýšení farního chrámu Páně 24. června 1764*, Hranice 1864, s. 85. – Miloš Semerád, *O umělcích z Hranicka a umělcích, kteří tvořili na Hranicku (1. díl)*, *Kulturní kalendář města Hranic*, srpen 1962, s. 5–8.

⁴² August Prokop, *Die Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung*, Wien 1904, s. 1033.

⁴³ www.mikroregion-rajhradsko.cz – mapa.rajhradskyklaster.cz – www.turistika.cz. Vyhledáno 30. 10. 2014.

Nesmannův příchod na Moravu

Na Moravu přišel Jan Adam Nesmann z Německa někdy před rokem 1736 patrně přes Vídeň, kdy je nám z pramenů známo jeho působení ve Valticích, na nějž upozornili Tomáš Valeš a Michal Konečný v příspěvku z roku 2011 *Umělci a umělečtí řemeslníci ve valtických matrikách 17. a 18. století* uveřejněném v časopise *Opuscula historiae artium*. Autoři textu objevili v archivních pramenech Valtic zápis o dvorním knížecím sochaři Františku Bienerovi (1681/82-1742), který „vytvářel od 1736 ve spolupráci s tovaryši Theodorem Rannerem z Vídně a Adamem Nassonem z Mohuče“ sochy a kamenické prvky na zámku.⁴⁴ Na možnost ztotožnění tohoto umělce s tamtéž narozeným Janem Adamem Nesmannem pak poukázal editor časopisu Pavel Suchánek. Biener, který přišel do Valtic na pozvání lichtenštejnského knížete Antonína Floriana, vedl ateliér s množstvím spolupracovníků, mezi něž patřili sochařští tovaryši, kameníci i štukatěři.⁴⁵ Je tedy zřejmé, že součástí Bienerovy dílny byl (pravděpodobně krátkou dobu) také Jan Adam Nesmann. Otázkou zůstává, jakým způsobem se dostal z Německa do českých zemí.

Vzhledem k tomu, že na Moravu přišel Nesmann nejpozději ve věku šestadvaceti let, je možné hledat jeho umělecké počátky v Porýní. Roku 1737 se už sochař vyskytuje v Brně, kde se stává mětanem (zatím však není známo kdy přesně), bydlí zde po zbytek svého života (z pramenů jsou známy jeho pobyty na ulici Pekařské a Křížové) a také zde umírá. Ondřej Schweigl a následně i Jan Petr Cerroni spojuje Nesmannova tovaryšská léta s „proslulým sochařem“ Janem Jířím Schaubergerem (1700-1744),⁴⁶ který se stal jeho učitelem a jehož význam pro formování Nesmannových statuí byl podstatný. Schauberger přišel do Brna z Vídně přes Olomouc zhruba o šest let dříve než jeho budoucí žák, tedy v roce 1730 a během této doby si zde vybudoval významnou dílnu, o čemž svědčí velký počet děl, jež vytvářel často se svým zetěm Ondřejem Zahnerem. Schaubergerova díla Nesmanna nejednou inspirovala a snad je i považoval za působivé a půvabné, o čemž by svědčilo to, že i po několika letech statue svého učitele transformoval, když vytvářel řadu děl, mezi něž lze řadit dvojici andělů v kostele sv. Petra a Pavla v Brně (1752), sv. Annu a sv. Rocha ve sloupském kostele Nanebevzetí Panny Marie (1754) či sv. Felixe z Cantalice před kapucínským kostelem v Brně (1765). V souvislosti s „fontanovskými orientovanými“ Schaubergerem bývá Nesmann zařazován „do jednoho z hl. proudů moravského pozdněbar. sochařství“, jak píše Miloš Stehlík.⁴⁷

Řadu prací tedy vytvořil Jan Adam Nesmann pro Brno, kde se s jeho dílem poprvé setkáváme u dominikánů, pro něž začal pracovat roku 1737 a podílel se tak spolu s dalšími sochaři na vzniku souboru světců v životní velikosti umístěných na terase u kostela sv. Michala, která byla součástí zpevňovacích prací a do dnešní podoby byla upravována před rokem 1735, kdy zde také vznikly kupecké krámký.⁴⁸ První část sochařské výzdoby rampy vznikala roku 1736, kdy vytvořil Josef Winterhalder starší figury sv. Cyrila a Metoděje před hlavním portálem kostela a na ně navazující sochy sv. Ludmily a sv. Václava. Dvě posledně zmiňované světecké postavy byly součástí pětičlenného souboru skulptur, s jejichž vznikem a umístěním „nad krámký“ souhlasila městská rada 31. března 1737. K Winterhalderovým sochám se tak řadí ještě tři díla Ondřeje Zahnera, která představují sv. Jana Křtitele, sv. Floriána a sv. Ivo.⁴⁹ Posledně jmenovaný bývá v literatuře

⁴⁴ Tomáš Valeš – Michal Konečný, *Umělci a umělečtí řemeslníci ve valtických matrikách 17. a 18. století*, OHA, Brno 2011, s. 54.

⁴⁵ Jíří Kroupa, *Umělci, objednavatelé a styl: studie z dějin umění*, Brno 2006, s. 113.

⁴⁶ Cecílie Hálová-Jahodová, Andreas Schweigl, *Bildende Künste in Mähren*, *Umění XX*, 1972 s. 173, 181. – MZA, fond G12, Cerroniho sbírka I., kniha 33, *Geschichte der bildenden Künste in Mähren und dem österr. Schlesie (N–Z)*, 1807.

⁴⁷ Miloš Stehlík, heslo Nesmann, in: Anděla Horová (ed.), *Nová encyklopedie českého výtvarného umění. Dodatky*, Praha 2006, s. 539.

⁴⁸ Martin Pavlíček, *Josef Winterhalder st. (1702-1769)*, Praha 2005, s. 73.

⁴⁹ Určení postavy jako sv. Ivo viz Cecílie Hálová-Jahodová, *Brno: stavební a umělecký vývoj města*, Praha 1947, s. 182. – František Jeřábek, *Dějiny chrámu sv. Michala archanděla v Brně. K 700leté památce založení*, Brno 1929, s. 39. – Miloš Stehlík, *Slohová podstata sochařského díla Ondřeje Zahnera*, SPFFBU F42, 1998, s. 13.

označován jako Lev Veliký, což je však nesprávné ikonografické určení.⁵⁰ Celý soubor ukončil roku 1737 postavami představujícími sv. Vincence Ferrerského a sv. Aloise (?) sedmadvacetiletý Nesmann, které na východní straně terasy doplnily figuru sv. Jana Nepomuckého od neznámého sochaře datovanou v chronogramu rokem 1719.⁵¹ Je pravděpodobné, že těchto sochařských prací se Nesmann účastnil, stejně jako Zahner, z podnětu Schaubergera. Svědčí o tom fakt, že souběžně se sochařskou výzdobou rampy dostal Schauberger zakázku od brněnských augustiniánů (1736-1737) a zcela vytižen byl i dalšími objednávkami mimo Brno.⁵² Je tedy možné, že práci u brněnských dominikánů rozdělil mezi své pomocníky a spolupracovníky Zahnera a Nesmanna, již se řadili mezi ty, kteří dokázali zastat i náročnější podíl na jednotlivých zakázkách, čehož si musel být Schauberger patřičně vědom, když přenechal tuto zakázku svým pomocníkům.

Tyto statue spolu se souborem světců umístěným před brněnským kapucínským kostelem nebývají opomenuty ve výčtech Nesmannových děl uvedených v literatuře.⁵³ Avšak právě u těchto dvou zakázek je potřeba obezřetnosti, neboť vzhledem k výrazným restaurátorským zásahům provedeným během dvacátého století, již není možno hovořit o původním vzhledu a především výrazu jednotlivých postav (hlavy světců se výrazně liší od těch barokních), jež Nesmann svým sochám propůjčil. Přesto byla díla zařazena do katalogu sochařových děl, jenž je součástí této práce, nicméně spíše kvůli uvedení souvislostí na pravou míru a upozornění na nešťastné restaurátorské zásahy, kdy byla pozměněna původní podoba soch, a to především v oblasti obličejů a atributů, a dnes jsou tedy více dílem restaurátora než barokního umělce, čemuž bude věnována dostatečná pozornost až na místech tomu určených [kat. 1].

Oba umělci pracující s Nesmannem na souboru světců na dominikánské terase, sochaře do jisté míry ovlivnili a do výčtu umělců, jejichž pracemi se Jan Adam Nesmann inspiroval, tak můžeme zařadit vedle Jana Jiřího Schaubergera také Ondřeje Zahnera (1709-1752), s nímž se Nesmann pracovně setká ještě u brněnského chrámu sv. Petra a Pavla a Josefa Winterhaldera staršího (1702-1769), s nímž Nesmanna spojoval, vzhledem k Winterhalderovu narození ve městečku Vöhrenbach na jihu Württemberska, německý původ - ostatně stejně jako s Zahnerem pocházejícím z Bavorska. Posledně zmíněnému sochaři se věnoval Martin Pavlíček, který na základě svého badatelského průzkumu sepsal v roce 2005 monografii, v níž uvádí: „Pod vlivem Winterhalderova díla se formoval styl Jana Adama Nesmanna (1710-1773), sochaře působícího od čtyřicátých let 18. století v Brně a na jižní Moravě. Typika tváří Nesmannových soch, stejně jako ostré řasy zalamující draperii v jemných kubizujících formách mají blízko Winterhalderovu stylu.“⁵⁴ Toto Pavlíčkově tvrzení lze dokázat konkrétními příklady, mezi něž patří Nesmannova socha sv. Rocha ve sloupském kostele, v mnohém podobná Winterhalderově postavě téhož světce ve špitálním kostele sv. Anny v Náměšti nad Oslavou. V případě sloupského Rocha je zjevná inspirace také Schaubergerovou figurou v minoritském kostele sv. Janů v Brně a je tedy evidentní, že při vytvoření jedné sochy se Nesmann nechal inspirovat dvěma díly různých autorů a vybráním „toho nejlepšího“ z obou stvořil nové dílo.

⁵⁰ Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska 1 (A/I)*, Praha 1994, s. 175.

⁵¹ Vilém Stránecký, *Brněnské kostely*, Brno 1940, s. 37. – Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska 1 (A/I)*, Praha 1994, s. 174–175. – Moriz Trapp, *Brünn's kirchliche Kunst-Denkmale*, Brünn 1888, s. 6. – Zora Wörgötter, Dominikánský kostel sv. Michala, Brno, <http://www.discoverbaroqueart.org>, vyhledáno 8. 2. 2014.

⁵² Ludmila Hladíková, *Sochařské dílo J. J. Schaubergera na Moravě*, (diplomová práce), Seminář dějin umění FFMU, Brno 1999, s. 14.

⁵³ Miloš Stehlík, Sochařství pozdního baroka na Moravě, in: *DČVU II/2, Od počátků renesance do závěru baroka*, Praha 1989, s. 741. – Miloš Stehlík, heslo Nesmann, in: Anděla Horová (ed.), *Nová encyklopedie českého výtvarného umění. Dodatky*, Praha 2006, s. 539. – Prokop Toman, *Nový slovník československých výtvarných umělců II. (N-Ž)*, Praha 1950, s. 197. – Zora Wörgötter, Zdeněk Kazlepka, Dana Stehlíková, Medailony autorů, heslo Nesmann, in: Jirí Kroupa, *V zrcadle stínů. Morava v době baroka 1670–1790*, Brno 2003, s. 354.

⁵⁴ Martin Pavlíček, *Josef Winterhalder st. (1702-1769)*, Praha 2005, s. 38.

Čtyřicátá léta

Co se Nesmannových sochařských realizací týče, jsou čtyřicátá léta probádána nejméně. Vzhledem k tomu, že roku 1744 zemřel Nesmannův učitel Jan Jiří Schauburger a Ondřej Schweigl, představující později Nesmannova konkurenta na poli sochařských objednávek se narodil v roce 1735 a byl tak v období let čtyřicátých ještě malý chlapec, je možné uvažovat o tom, že se Nesmann řadil vedle dílny Antonína Schweigla, otce Ondřeje, mezi významné brněnské sochaře. Doposud jsou nám však z této doby známé pouze realizace týkající se tří brněnských míst (socha pro Kamenný most, práce pro jezuity a práce v kostele sv. Petra a Pavla). Zároveň je možné, že si Nesmann ve čtyřicátých letech teprve budoval kariéru oblíbeného a často zaměstnávaného sochaře, o čemž by svědčil velký počet objednávek v padesátých a především pak šedesátých letech.

Počátkem čtyřicátých let je vymezena socha světce před brněnským kostelem sv. Leopolda připisována Nesmannovi (1741). Avšak dosavadní určení tohoto světce jako sv. Jana z Boha je zavádějící a stejně tak není jisté, že tuto postavu vytvořil právě Jan Adam Nesmann, přesto byla socha zařazena do katalogu Nesmannových prací, kde bude pozornost věnována především jejím novému ikonografickému určení [kat. 2].

Prameny doložená je pak Nesmannova práce v jezuitském kostele Nanebevzetí Panny Marie v Brně,⁵⁵ která čítá sochařskou složku šesti zpovědnic v bočních lodích (1748) [kat. 11] a doplňující výzdobu chórových lavic (1747), což jsou informace objevující se poprvé u Cerroniho. Nezřídka je však také uváděno určení Nesmanna jako autora štukových soch na bočních oltářích, o němž nás informuje Řehoř Volný.⁵⁶ Od něj byla tato myšlenka převzata, a proto se totéž objevuje u řady dalších autorů, mezi něž patří Wurzbach připisující Nesmannovi sochy na bočních oltářích, zpovědnice a další již nejmenované práce.⁵⁷ Prokop Toman⁵⁸ a Thieme-Beckerův lexikon⁵⁹ uvádí tutéž informaci o tom, že Nesmann zhotovil v brněnském jezuitském kostele devět postranních oltářů a zpovědnic. Tentýž údaj nám přináší roku 1904 August Prokop, který píše: „Die neun Seitenaltäre und die Beichtstühle rühren vom Bildhauer Adolf Neßmann, einem Schüler Schaubergers, her.“⁶⁰ K těmto autorům se ještě řadí Moriz Trapp se svým tvrzením: „sochařské práce na devíti, dříve jedenácti bočních oltářích a na zpovědnicích v obou bočních lodích vytvořil Nesmann“.⁶¹ Stehlíkovy texty obsahující výčet Nesmannových děl práci na bočních oltářích jezuitského kostela opomíjí a Bohumil Samek ve svých *Uměleckých památkách* popisuje štukovou výzdobu tří protějškových dvojic oltářů z doby kolem roku 1740 jako anonymní.⁶² K názoru posledně jmenovaného se lze přiklonit, jelikož postavy na bočních oltářích jsou od tvorby Jana Nesmanna odlišné a zřejmě se tak na jejich vytváření nepodílel, což je ovšem informace, kterou by spolehlivě potvrdil či vyvrátil až příslušný pramen.

Nevyvratitelná je ale již zmíněná Nesmannova úprava jezuitských chórových lavic, jejichž vznik je datován do let 1602 až 1605, kdy byly vyřezány Imrichem Thurnem, porýnským rodákem. V pozdější době byl však původní stav jezuitských lavic doplňován, oč se zasloužil právě Jan Adam Nesmann, který vytvořil za třicet zlatých dvě kartuše s ditrichštejnskými znaky původně umístěné uprostřed nástavce každé ze dvou lavic, dnes zavěšenými pod hudební

⁵⁵ V literatuře napsané před rokem 1945 je uváděn posádkový kostel (Garnisonskirche), neboli dřívější jezuitský, protože kostel patřil od roku 1783, po zrušení Tovaryšstva, armádě a to až do již zmíněného roku 1945, kdy jezuité znovu působili v Brně.

⁵⁶ Gregor Wolný, *Kirchliche Topographie von Mähren meist nach Urkunden und Handschriften, Abteilung II, Brünnener Diözese, Band 1*, Brünn 1856, s. 85.

⁵⁷ Constantin von Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, Nabelak-Odelga, Band 20*, Wien 1869, s. 203.

⁵⁸ Prokop Toman, *Nový slovník československých výtvarných umělců II. (N-Ž)*, Praha 1950, s. 197.

⁵⁹ Maximilian Steif, heslo Nessmann, Adam Joh., in: Ulrich Thieme, Felix Becker, *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*, XXV, Moehring-Olivié, Leipzig 1931, s. 396.

⁶⁰ August Prokop, *Die Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung*, Wien 1904, s. 1033.

⁶¹ Moriz Trapp, *Brünn's kirchliche Kunst-Denkmale*, Brünn 1888, s. 82.

⁶² Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska 1 (A/I)*, Praha 1994, s. 201.

kruchtou. Vedle toho měl Nesmann vyřezat čtyři reliéfy celkem za čtyřicet zlatých, jež ozdobily nástavce po bocích kartuší, avšak do dnešní doby se zachovaly pouze dva se Zvěstováním Panny Marie a sv. Máří Magdalenou, které nyní zdobí lavice uprostřed nástavce tam, kde ještě v první polovině dvacátého století stávaly dva velké ditrichštejské znaky. Zbytek dodatečné výzdoby vytvořené Nesmannem tvořily ornamentální motivy uprostřed výplní na zadní stěně lavic a osmnáct drobných roset ve vlysu vyloženého kladí nad konsolami mezi oblouky, vše vytvořeno za deset zlatých [1a-c].⁶³ Tyto práce dokládá Václav Richter dochovaným vyúčtováním se sochařem [PŘÍLOHA 1]. Druhý pramen vztahující se k práci pro brněnské jezuitu se týká Nesmannova potvrzení platby za jím vytvořené ozdoby na dvou zpovědnících, za něž dostal celkem jedenáct zlatých a padesát krejcarů. Ze zprávy však není patrné, o které zpovědnice přesně se jedná (v jezuitském kostele jich je šest), ani z čeho výzdoba sestávala [PŘÍLOHA 2].

Již roku 1737 u brněnských dominikánů se Nesmann pracovně setkal s Ondřejem Zahnerem. A nebylo tomu naposledy. Díky svému švagrovi a zároveň Nesmannovu učiteli Janu Jiřímu Schaubbergerovi získal z Olomouce příšlý Zahner v Brně několik zakázek, i když jeho hlavním působištěm zůstala i nadále Olomouc. I přes velké pracovní vytížení čítající především významnou zakázku znamenající pokračování ve výzdobě svatotrojického sloupu v Olomouci, vytvořil Zahner koncem čtyřicátých let čtyři nadživotní světecké figury určené do nik na průčelí petrského kostela v Brně. Do roku 1748, kdy Zahnerovy sochy sv. Petra, sv. Pavla, sv. Cyrila a sv. Metoděje vznikaly, je možno vřít také nápisy vytesané na podstavcích soch, jež byly opatřené Nesmannem za deset zlatých⁶⁴ a za dvanáct zlatých natřel olejovou barvou sochy i podstavce malíř Ondřej Bleiberger, na což upozornil Jan Tenora v knize z roku 1930 *Katedrální kostel sv. Petra a Pavla v Brně*. Tyto sochy, jež nechal zhotovit nový probošt Rudolf hr. Schrattenbach (1746-1751) byly při poslední opravě kostela probíhající v letech 1904 až 1908 přeneseny do Buchlovic, kde byly sochy sv. Petra a Pavla umístěny vedle farního kostela a stojí zde dodnes [2a, b]. Druhá dvojice byla prvotně přenesena k silnici vedoucí z Buchlova do Buchlovic, dnes se nachází v buchlovickém zámeckém parku [3a, b].⁶⁵

Pokud jde o Nesmannův osobní život, je díky badatelské činnosti Miloše Stehlíka známo několik skutečností.⁶⁶ Ve věku třiceti let se oženil v Brně s Annou Terezou, a to 15. února 1740. Anna byla dcerou v té době již zesnulého krejčovského mistra Jana Jiřího Rohrbachera.⁶⁷ Za svědky jim na svatbě byli pergamenář Jan Tomáš Wenger „civis et membranarius“ a krejčí Jan Michael Ceweseder „civis et sartor“.⁶⁸ Z manželství s Annou Terezou se Nesmannovi narodilo pět dcer: Marie Anna Františka (3. října 1740), Viktorie Eva (19. prosince 1742), Eva Barbora (5. prosince 1744), Anna Kateřina (25. listopadu 1746) a Marie Magdalena (18. července 1748). Prvorozená dcera manželů Nesmannových byla pojmenována po své kmotře Marii Anně Langerinové, jež se stala kmotrou také dalších dětí. Jména kmotrů se už liší, přičemž významnými

⁶³ Zveřejnil Václav Richter, Chórové lavice jezuitského kostela v Brně, in: Jan Štenc, *Umění. Zdeňku Wirtbovi k šedesátinám*, Praha 1938, s. 213.

⁶⁴ Na čelní straně obou soch se na soklu nachází vřování 1748 a nápisy: R.S.R.ICD.E.E.SCHRATTENBACH P.FE.R.I.FECI (sv. Petr), RS.R.ICD.E.SCHRATTENBACH P.FERI.FECT (sv. Pavel), R.I.C.D.E.SCHRATTENBACH P.F.E.R.I.FECI (sv. Cyril), LA.C.E.BERCHTOLD.TRANSPOS.MCMX (sv. Metoděj). Na plintu u soch sv. Cyrila a Metoděje je vytesáno určení postav světců: SV.METHOD, SV.CYRIL. Viz <http://www.npu.cz/barokni-socha/vyznamne-soubory/vypis/detail/179/> vyhledáno 22. 7. 2014 Text: Lenka Melichová

⁶⁵ Jan Tenora, *Katedrální kostel sv. Petra a Pavla v Brně. Příspěvek k dějinám stavby a vnitřní úpravy*, Brno 1930, s. 53–54.

⁶⁶ Údaje získané v matrikách kostela sv. Jakuba v Brně uvedl Miloš Stehlík ve svých *Poznámkách* vzhledem k povaze článku pouze v kusé podobě. Po důkladném prozkoumání těchto archivních materiálů bylo možno v této práci Stehlíkem zveřejněné informace doplnit o několik dosud nepublikovaných a rozšířit tak Nesmannův životopis.

⁶⁷ Doposud se nepodařilo nalézt matriční záznam o narození Anny Terezy, nicméně matriky sv. Jakuba skrývají tři jiná jména Rohrbacherových dětí, a to: Karel Tadeáš (1713), Marie Anna (1717), Anna Josefa (1721). Je tedy pravděpodobné, že rodina krejčího se do Brna přitěhovala v době, kdy už byla Anna Tereza na světě. Viz MZA, E67, 16861, narození 1704–1716, s. 501. – MZA, E67, 16862, narození 1716–1727, s. 56, 338.

⁶⁸ MZA, E67, 16887, oddání 1730–1760, s. 225.

jsou pro nás dva. Kmotrem Anny Kateřiny se stal „murarius“ František Klíčnický a Marii Magdaleně šel za kmotra „pictor“ Ondřej Bleiberger.⁶⁹ Jméno posledně zmiňovaného umělce bylo již několikrát uvedeno. Nesmann se s Bleibergerem mohl poznat při práci u brněnských jezuitů v roce 1747, kde Bleiberger pozlatil sochařovu dodatečnou výzdobu chórových lavic, přičemž se snad spřátelili, jelikož ještě roku 1748 se stal Bleiberger kmotrem Nesmannovy dcery Marie Magdaleny. V tomtéž roce oba pracovali na Zahnerových sochách vytvořených pro výzdobu exteriéru kostela sv. Petra a Pavla v Brně.

Zůstaneme-li ještě na chvíli u vztahů mezi Nesmannem a dalšími brněnskými umělci, můžeme si připomenout stručnou Schweiglovu poznámku o svém starším kolegovi. O tom, co se stalo jejich příčinou, se dnes můžeme pouze domýšlet. Ovšem vzhledem k tomu, že o jiných sochařích působících v Brně, se Ondřej Schweigl vyjadřuje daleko obšírněji a také s úctou a obdivem (například Jana Jiřího Schaubergera a jeho dílo hodnotí vysoko, chválí jeho iniciativnost, znalost architektury a dovednost přesné kresby; v případě Josefa Winterhaldera staršího pak chválí podání drapérie, která má podle Schweigla v sobě cosi pěkného),⁷⁰ je možné uvažovat o tom, že mezi Schweiglem a Nesmannem vládly osobní spory, a to i přesto, že je pojilo přátelství se stejnými umělci, mezi něž lze řadit právě malíře a pozlacovače Ondřeje Bleibergera. O přátelství mezi Nesmannem a Bleibergerem svědčí již zmíněné kmotrovství, o blízkém vztahu mezi Bleibergerem a Schweiglem potom to, že Bleiberger šel Schweiglovi roku 1764 spolu s malířem Josefem Sternem za svědka na svatbě.⁷¹ Je zřejmé, že jistou roli zde mohly sehrát konkurenční boje na poli sochařských objednávek. Ostatně sochaři, jež Schweigl ve své práci vychvaluje, mu již konkurenty v Brně a jeho okolí tvořit nemohli – Schauberger zemřel roku 1744 a Winterhalder přesouvá po pracích pro brněnské dominikány své působení do jiných měst, mezi nimiž lze připomenout Uherský Brod (1747), Hradisko u Olomouce (počátek padesátých let) či Znojmo (kolem roku 1760). A tak především v období let šedesátých až do Nesmannovy smrti roku 1773 působili v jednom městě dva významní sochaři, jejichž tvorbu si oblíbilo množství zadavatelů, což mohlo zavdat případným neshodám mezi oběma umělci.⁷²

Padesátá léta

Mezi lety 1748 a 1757 pravděpodobně zemřela Nesmannova žena Anna Tereza, načež se sochař oženil s jistou Annou Marií. Shoda jmen druhé Nesmannovy manželky a sestry Anny Terezy snad není náhodná, avšak vzhledem k častému užívání jména Anna Marie se tato teorie stává pouhou „pohádkou“. Ve sňatkových matrikách sv. Jakuba se však žádný zápis týkající se další Nesmannovy svatby nenachází, a tak se jediným známým dokladem o druhé manželce Adama Nesmanna stávají matriky křestní, v nichž je jméno Anny Marie uvedené u čtyř dětí: Johana Nepomucká (12. května 1757), Pavel Petr z Alkantary (11. října 1759), Anna Markéta (13. července 1762) a Josef Petr (14. září 1764). Kmotrem a kmotrou všech čtyř dětí narozených ve druhém Nesmannově manželství se stali kožešník Pavel Zichan „civis et pellio“ a Anna Dorota Zinterová „civis et muraria“.⁷³ Především druhé ze zmíněných jmen zaujme, jelikož Dorota byla manželkou brněnského zednického mistra Bartoloměje Zintera (1711–1773),⁷⁴ jehož s Nesmannem pojila takřka stejná životní data. Zinterovu osobu lze spojit se jmény Mořice a Františka Antonína Grimma. V případě staršího Grimma lze vzpomenout jejich spolupráci ve

⁶⁹ MZA, E67, 16864, narození 1738–1748, s. 120, 237, 338, 431. – MZA, E67, 16865, narození 1748–1754, s. 498.

⁷⁰ Cecílie Hálová-Jahodová, Sochařská rodina Schweiglů v Brně, *SPFFBU F 12*, 1968, s. 62. – Tentýž, Andreas Schweigl, *Bildende Künste in Mähren, Umění XX*, 1972 s. 170, 171, 183.

⁷¹ Tamtéž 1968, s. 63.

⁷² Ondřej Schweigl samozřejmě dosáhl mnohem většího věhlasu než Jan Adam Nesmann, což bylo do určité míry dáno také tím, že Schweigl vedl v Brně významnou a velkou dílnu po svém otci Antonínovi. Samostatného vedení dílny se ujal po otcově smrti roku 1761 a o dva roky později byl jmenován měšťanským sochařem. Viz Milena Horňanská, Moravský sochař Ondřej Schweigl na Vyškovsku, *Zprávy Okresního vlastivědného musea ve Vyškově*, č. 18, červenec 1958, s. 1.

⁷³ MZA, E67, 16866, narození 1755–1760, s. 246, 503. – MZA, E67, 16867, narození 1760–1769, s. 143, 292.

⁷⁴ Uváděn bývá také jako Zindtner, Zünder či Zintner.

stavebním podniku, který také po Grimmově smrti Zinter převzal, což přispělo k tomu, že se z něj stal jeden z nejbohatších brněnských měšťanů. S Mořicovým synem Františkem pak Zintera pojilo nejen přátelství, ale také společné pracovní příležitosti. Pracoval na několika významných brněnských zakázkách, mezi nimiž lze připomenout například kostel Nejsvětější Trojice v Brně-Králově Poli, kostel sv. Leopolda v Brně, kostel sv. Tomáše.⁷⁵ Nesmann se tedy pohyboval v prostředí významných brněnských architektů, díky jejichž přátelství zřejmě získal řadu zakázek, jak dále uvidíme především v souvislosti s Františkem Antonínem Grimmem (brněňští kapucíni a Hranice).

Přejdeme nyní k Nesmannovým počínům datovaných do padesátých let, kterých je už o poznání více než v předchozím desetiletí, zároveň ale zdaleka ne tolik, jako v tom nadcházejícím. Do doby kolem roku 1750 je vřočena polopostava sv. Petra Kajčnicka [kat. 15] nacházející se v současné době v Moravské galerii v Brně, o jejímž původním umístění jsou dosud vedeny dohady. Pravděpodobně začátkem padesátých let pracoval Nesmann na interiérové výzdobě farního kostela sv. Martina v Lulči u Vyškova [kat. 12], která byla dávána dříve do souvislosti se jménem Ondřeje Schweigla. V přibližně stejné době, roku 1752, vytvořil v brněnském kostele sv. Petra a Pavla boční oltář sv. Jana Nepomuckého se dvěma svatojánskými postavami [kat. 13]. K tomuto kostelu se Nesmann roku 1763 skrze několik drobných prací, zahrnujících nebesa a podstavec pro monstranci, vrátil. Mezi lety 1751 až 1755 pracoval Nesmann v poutním kostele Panny Marie Bolestné ve Sloupě, kde jsou jeho dílem vedle čtyř postav světců zdobících fasádu stavby [kat. 3] také oltářní sochy (1754) [kat. 14]. Téměř ve stejné době byl postaven jednolodní kostel sv. Kříže ve Sněžném, jehož průčelí ozdobil sochař dvěma skulpturami sv. Jana Nepomuckého a sv. Josefa [kat. 4]. Při studiu literatury věnující se sloupskému poutnímu kostelu narážíme na několik nepřesností týkajících se jednak určení autorství sochařské výzdoby nacházející se uvnitř stavby i ve věžních výklencích a dále otázky ikonografie, čemuž bude věnována pozornost na příslušných místech v katalogu umělcových děl.

Koncem padesátých let získal Jan Adam Nesmann práci v brněnském farním kostele sv. Jakuba, kde je podle farní kroniky možné připsat Nesmannovi účast na sochařské výzdobě oboustranného hlavního oltáře, která se bohužel, stejně jako oltář samotný, do dnešní doby nedochovala, respektive je považována za ztracenou.⁷⁶ Jako první zaznamenává účast na již neexistujícím hlavním oltáři Řehoř Volný, který píše: „[...]dobře štafírované sochařské práce pochází od brněnského Joh. Nesmanna“.⁷⁷ Cerroni nás pak v hesle věnovaném Nesmannovi informuje o tom, že sochař je autorem „tabernáklu na hlavním oltáři ve farním kostele sv. Jakuba v Brně.“⁷⁸ O barokní úpravě interiéru kostela sv. Jakuba se někteří autoři v literatuře zmiňují, nicméně nikdy v souvislosti s Nesmannem. Například Jiří Kroupa píše ve svém textu *Brno v době baroka* v případě výzdoby svatojakubského chrámu o spolupráci nejvýznamnějších umělců, kteří ve městě žili a pracovali po polovině osmnáctého století, přičemž za sochaře uvádí pouze Ondřeje Schweigla.⁷⁹ Ten vytvořil soubor dřevěných zlacených soch nejen pro hlavní, ale i boční oltáře, odkud byly při regotizaci interiéru kostela v roce 1878 necitlivě odstraněny a uloženy v městském muzeu. O restaurování některých ze Schweiglových skulptur, které byly následně vystaveny ve stálé expozici Muzea města Brna, napsal text Igor Fogaš. Patří mezi ně tři andělé nazvaní jako „Serafín“, „Sedící anděl“ a „Anděl“.⁸⁰ Víme-li z farní kroniky, že vedle Schweigla

⁷⁵ Jiří Kroupa, heslo Zintner, in: Anděla Horová (ed.), *Nová encyklopedie českého výtvarného umění*, N/Ž, Praha 1995, s. 955.

⁷⁶ Lucie Kejnovská, *Oltáře ve farním kostele sv. Jakuba v Brně*, (bakalářská práce), Brno 2012, s. 24, 26. Při psaní této informace vycházela autorka práce z farní kroniky kostela sv. Jakuba v Brně, s. 238.

⁷⁷ Gregor Wolný, *Kirchliche Topographie von Mähren meist nach Urkunden und Handschriften*, Abteilung II, Brünnener Diöcese, Band 1, Brünn 1856, s. 65.

⁷⁸ MZA, fond G12, Cerroniho sbírka I., kniha 34, Skizze einer Geschichte der bildenden Künste in Mähren (Biographie), zweite Abtheilung, entworfen von J. P. Cerroni, 1807.

⁷⁹ Jiří Kroupa, Brno v době baroka, in: Jana Svobodová (ed.), *Baroko. Příběhy barokního Brna* (kat. výst.), Brno 2009, s. 26.

⁸⁰ Igor Fogaš, Andělé bez oltáře. Dramatické osudy tří soch Ondřeje Schweigla, in: Tamtéž, s. 188–199.

pracoval v kostele také Nesmann, jehož sochy snad byly z oltáře odstraněny v tutéž dobu, tak vzhledem k přenesení Schweiglových soch do městského muzea se nabízí možnost, že totéž bylo provedeno s Nesmannovými sochami. Z uměleckých děl uložených v depozitáři Muzea města Brna nacházejícím se na Špilberku, se tak dá uvažovat o pěti autorsky neurčených dřevěných pozlacených skulpturách, jejichž velikost naznačuje, že pravděpodobně byly součástí oltářů. Jedná se o čtyři sochy andělů a jednoho světce bez atributů. Světec a dva andělé, pocházející zřejmě z první poloviny osmnáctého století, by mohli být podle názoru Pavla Suchánka dílem Antonína Schweigla [4]. Podobnosti v pojetí tváří, tedy jemné rysy, oční víčka pojaté jako by zde byly řasy, modelace vlasů, jsou až nápadně podobné Schweiglovým dílům. Další dva andělé z depozitáře MMB, působící oproti předchozím subtilním postavám až mohutným dojmem, naopak patrně pochází z druhé půle osmnáctého století, a i přes torzovitost zde lze najít několik podobností s Nesmannovými díly, a to především v utváření bohatě zvlněných vlasů načesaných na pěšinku, ve výrazných nadočnicových obloucích a pojetí rukou [5]. Mnoho společného pak mají tito dva Serafínové s Nesmannovými postavami zdobícími oltář v kostele sv. Petra a Pavla, především pak s anděly v nástavci, ale také s figurou sv. Jana Evangelisty, jehož obličej se od Serafínů příliš neliší. V tomto případě se tedy pravděpodobně dá uvažovat o Nesmannově autorství a možném původu andělů z jakubského oltáře, jedná se však pouze o domněnky nepodložené pramenem.

Druhou polovinou osmnáctého století je potom datována dvojice skulptur představující sv. Josefa a Immaculatu, nad jejichž autorem zůstává doposud viset otazník. Jedná se o dvě komorní práce neznámého moravského sochaře pocházející ze sbírek brněnské Moravské galerie, kam byly roku 1956 získány z držení benediktinského kláštera v Rajhradě, které byly roku 1986 představeny v Brně a následně roku 1988 na výstavě *Barock in Mähren* ve Vídni. Dřevěné a pozlacené skulptury sv. Josefa a Immaculaty představují dvě protějšková díla určená k soukromé zbožnosti. O eventuální možnosti připsání soch Janu Adamu Nesmannovi uvažuje poprvé Miloš Stehlík,⁸¹ zároveň však poukazuje na pravděpodobnost připsání děl Janu Sternovi. Stehlíkovo hypotézu přebírá dále Vlasta Kratinová do dvou katalogů a doplňuje jméno dalšího možného autora Joachima Günthera.⁸²

Samotným světeckým figurám, které jsou si v celkové kompozici velmi podobné, nebyl dán větší význam než soklům, na nichž jsou umístěny. Ty sestávají z dvojice andělků a motivů rokaje a růží. Svatý Josef drží v pravé ruce lilii a levou rukou jako by směřoval k hrudi v pohybu, který připomíná držení dítěte v náručí. To zde však chybí a světec tak představuje nepřiliš časté ikonografické pojetí, kdy je sv. Josef zobrazen bez malého Ježíška, jak to můžeme vidět také v případě Nesmannovy oltářní sochy sv. Josefa v hranickém kostele. Muž stojí v mírném kontrastu na oblačné kouli tvořící protějšek Zemi, kolem níž se svíjí had a níž je umístěn srpek měsíce. Na něm stojí taktéž v kontrastu Panna Marie, která drží v levé ruce lilii a pravou si tiskne v pokorném gestu k hrudi [6]. Některé detaily, jako utváření oděvů a snad i pojetí obličejů by skutečně mohly ukazovat na Nesmannovu ruku, avšak v tomto případě více než kdekoliv jinde by otázku spolehlivě zodpovědělo až nalezení příslušného pramene.

Šedesátá léta

Podle známých Nesmannových děl spadajících do šedesátých let je zjevné, že sochařův věhlas v tomto období byl velký a měl tolik zakázek, že pracoval v současné době hned na několika brněnských i mimobrněnských realizacích. Začátek šedesátých let (1761) je vymezen dvěma zakázkami. Jsou jimi čtyři desky stolů pro mikulovský zámek objednané v březnu knížetem Karlem Maxmiliánem z Ditrichštejna a soubor pěti světců určených k výzdobě rajhradského mostu objednané proboštem Piterem v květnu. K oběma těmto zakázkám se dochovaly smlouvy

⁸¹ Miloš Stehlík, *Der Künstlerkreis um Franz Anton Maulbertsch, Plastik*, in: *Franz Anton Maulbertsch* (katalog výstavy), Wien-Halbturm-Heiligenkreuz-Gutenbrunn 1974, s. 188.

⁸² Vlasta Kratinová, *Barock in Mähren* (katalog výstavy), Wien 1988, s. 59, 61. – Vlasta Kratinová, *Baroko. Stálá expozice starého umění* (katalog výstavy), Brno 1992, nestr.

[PŘÍLOHA 3, 4], avšak, co se mikulovských stolů týče, nepodává text žádný popis, z něž by byla patrná jejich podoba [7a-c]. Zřejmě se jednalo o dřevěné dubové desky stolu vykládané mramorem, jelikož ve smlouvě je pod prvním bodem zaznamenáno „Marmorsteineren Platten von gutts Eychenen holz“. Vzhledem k tomu, že zakázka, která se kvůli zmíněnému mramoru zdá být prací spíše kamenickou, byla svěřena sochaři Nesmannovi, je pravděpodobné, že součástí desek byly také sochařské prvky čítající snad ornamenty či ditrichštejnský znak. Jisté je, že se jednalo o čtyři desky k velkým stolům, za něž mělo být zapláceno celkem osmadvadesát zlatých, přičemž dvě byly velké (čtyřiapadesát zlatých) a dvě malé (čtyřiačtyřicet zlatých).⁸³ Ve smlouvě zmiňované stoly už bohužel nelze spojit s konkrétními předměty na mikulovském zámku, neboť roku 1945 při ústupu německé armády zámek vyhořel. Z původního mobiliáře se tak dochovalo pouze nepatrné množství kusů a ani ty nelze se zakázkou dávat dohromady.

Bohužel některá Nesmannova díla nezůstala zachována in situ, jako tomu bylo v případě světce, přeneseného před brněnský kostel sv. Leopolda. Dalším příkladem jsou sochy osazené původně na rajhradském mostě vedoucím přes řeku Svatku, které našly v souvislosti úprav příliš úzkého mostu nové umístění na nádvoří benediktinského kláštera, stojícího nedaleko [kat. 5]. Než se však dostaly na toto místo, byly různě rozesety po Rajhradě a blízkém okolí. Ovšem dochovaná smlouva,⁸⁴ již zveřejnil profesor Stehlík roku 1973 ve svých *Poznámkách*,⁸⁵ podává svědectví o tom, že původní soubor světeckých figur představoval sv. Petra a Pavla, sv. Jana Nepomuckého, sv. Benedikta a sv. Bonaventuru, a tak mohly být sochy opět umístěny pospolu, i když ne na původním místě. K novému příjezdovému mostu přes řeku Svatku, který vedl k tamnímu klášteru, a který zde stále stojí, i když v pozměněné podobě [8a-c], položil základní kámen hlavního pilíře rajhradský probošt Bonaventura Piter 13. června 1760. Tento cihlovokamenný most byl dokončen 21. září téhož roku a nahradil tak dosavadní dřevěný.⁸⁶ Probošt Piter se rozhodl nechat ho osadit sochami, a tak byla o rok později (26. května 1761) uzavřena smlouva s Janem Adamem Nesmannem, jenž měl vytvořit a dodat již zmíněných pět soch.⁸⁷

O dva roky později (1763) vzniká hlavní oltář v kostele sv. Máří Magdaleny v Brně, v jehož souvislosti bývá Nesmann nejednou jmenován jakožto jeho autor. V literatuře se tomuto tématu věnovalo více či méně několik autorů, kteří v této otázce vyslovují různé názory. Miloš Stehlík ve svých *Poznámkách* píše, že „Nesmann jako autor návrhu na hlavní oltář [...] byl uveden v pochybnost už při jeho prvopočátečním připsání sochaři s poukazem na možnost autorství O. Schweigla.“⁸⁸ Totéž připsání, tedy Ondřeji Schweiglovi, se objevuje u Cerroniho, který tvrdil, že oltář byl vytvořený „nach der zeichnung [sic] des Andreas Schweigl“.⁸⁹ Jiří Bílek zmiňuje, že hlavní oltář byl podle návrhu Ondřeje Schweigla realizován stolařem Františkem Hukem,⁹⁰ což je jméno vyskytující se v každém textu věnovaném brněnskému oltáři. Cecílie Hálová-Jahodová pak uvádí, že podle některých zpráv Nesmann „navrhl imposantní architekturu hlavního oltáře v chrámě sv. Magdaleny,“ načež dodává „podle jiných, pravděpodobnějších zpráv ji navrhl O. Schweigl.“⁹¹

⁸³ Smlouva se sochařem Nesmannem, MZA, F 18, ka. 644, fol. 73–74. Viz Aleš Veselý, *Sochaři ve službách Karla Maxmiliána z Dietrichsteina v letech 1741-1761. Johann Georg Schaubberger (?-1744), Ignác Lengelacher (1698-1780) a Johan Adam Nesmann (1710-1773) v Hlavní registratuře Ditrichštejnů* (nepublikovaná seminární práce FFMU), Brno 2013, nestr.

⁸⁴ Smlouva se sochařem Nesmannem, MZA, E6, Benediktini Rajhrad, Bb, 20, 38.

⁸⁵ Miloš Stehlík, *Poznámky k dílu Jana Adama Nesmanna*, SPFFBU F17, 1973, s. 183–184.

⁸⁶ Most stál 7000 zlatých, přičemž značnou částkou přispěl Fr. Benedikt Müller, který zemřel v Rajhradě roku 1762. Viz Karel Uhl, *Bonaventura Piter, rajhradský probošt, moravský zemskej prelát a český historik*, Brno 1932, s. 5.

⁸⁷ Karel Uhl, *Dějiny farnosti rajhradské*, Rajhrad 1934, s. 44.

⁸⁸ Miloš Stehlík, *Poznámky k dílu Jana Adama Nesmanna*, SPFFBU F17, 1973, s. 182.

⁸⁹ MZA, fond G12, Cerroniho sbírka I, kniha 32, *Geschichte der bildenden Künste in Mähren und dem österr. Schlesie (A–N)*, 1807, fol. 40.

⁹⁰ Jiří Bílek, *Brněnské kostely*, Brno 1985, s. 63.

⁹¹ Cecílie Hálová-Jahodová, *Brno: stavební a umělecký vývoj města*, Praha 1947, s. 176.

Naproti tomu Řehoř Volný připisuje autorství Nesmannovi,⁹² odkud informaci přebírá i moderní literatura. Například Bohumil Samek uvádí, že „truhlář František Antonín Huk postavil roku 1763 hlavní oltář podle návrhu Adama Nessmanna“.⁹³ Úplné zavržení byt' jen nepřímého autorství Nesmanna nepřipouští ani Radovan Mácal ve své diplomové práci. V ní poukazuje na to, že při srovnání oltáře v kostele sv. Máří Magdalény s jinými oltáři Ondřeje Schweigla je zřejmé, že přinejmenším boční křídla oltářní architektury neodpovídají Schweiglovu stylu, načež dodává, že je třeba připustit Nesmannův vliv na Schweigla při komponování bočních křídel. Boční křídla u Marie Magdalény se podle Mácala už na první pohled odlišují od Schweiglovy koncepce, kdy je oltář členěný sloupy a pilastry, které ho jasně opticky dělí a otevírají do prostoru. Nejvíce se pak podle něj liší „predimenzovanou rokokovou výzdobou a tvarováním jednotlivých článků, spolu s iluzivním působením architektury“.⁹⁴ K názoru Radovana Mácala o autorství Ondřeje Schweigla ovlivněného Nesmannem se lze přiklonit.

V roce 1764 je doloženo Nesmannovo působení v Ostrovačicích, kde vytvořil sochař tabernákl pro kostel sv. Jana Křtitele a sv. Václava, jak nás o tom informuje zápis ve farní kronice: „novum tabernaculum quod sculpsit Joannes Adam Nesmann civis Brunensis“. Nesmannův tabernákl byl součástí hlavního oltáře se zděnou menzou tumbového tvaru do roku 1832, kdy došlo k opravě kostela, během níž byla doplněná plastická výzdoba retabula a původní tabernákl byl nahrazen nynějším, sloupovým. Údaj o Nesmannově autorství ostrovačického tabernáklu se zatím v žádné literatuře nevyskytuje. Autorce práce byl v písemné podobě sdělen Bohumilem Samkem, autorem *UPMS 3 (O-P)*, které by měly být v dohledné době publikovány, a kde se výše uvedená informace bude nacházet.⁹⁵ Vedle této práce vytvořil Nesmann v Ostrovačicích o dva roky později sousoší sv. Jana Nepomuckého se dvěma putti umístěné na západní straně kostela sv. Jana Křtitele a sv. Václava pod věží [kat. 8].

V letech 1765 až 1766 probíhala barokní přestavba farního kostela Povýšení sv. Kříže v Rajhradě, kde je Kristovo tělo na kříži na hlavním oltáři připisováno Janu Adamu Nesmannovi.⁹⁶ Tuto sochu spolu s dalšími, jež tvoří Bolestná Panna Marie, sv. Jan Evangelista a dvojice puttů, lze datovat právě do období poloviny let šedesátých. Všech pět soch tvořících Kalvárii na hlavním oltáři vzniklo evidentně v jedné dílně a na základě formální analýzy je možné všechny připsat Nesmannovi [kat. 17]. V souvislosti s výzdobou rajhradského oltáře je třeba zmínit oltář v bývalém špitálu Milosrdných bratří v Brně (dnešní barokní sál), kde se nachází barokní Kalvárie z druhé poloviny osmnáctého století od neznámého autora. V tomto neznámém autorovi lze spatřovat právě Nesmanna, k čemuž dopomůže srovnání s jinými jeho díly, jak uvidíme dále [kat. 21].

Polovinou let šedesátých je vymezena Nesmannova práce na souboru pěti řádových světců na balustrádě kapucínského kostela Nalezení sv. Kříže v Brně, kde se Nesmann pracovní setkal s Františkem Antonínem Grimmem, který v letech 1763 až 1765 kostel nově zaklenul a přistavěl k němu boční loď. Sochař se tak zavázal inženýru a architektovi Grimmovi „jako zástupci

---

⁹² Gregor Wolný, *Kirchliche Topographie von Mähren meist nach Urkunden und Handschriften, Abteilung II, Brünnener Diöcese, Band 1*, Brünn 1856, s. 137.

⁹³ Bohumil Samek, *Brněnské umělecké památky*, Brno 1959, s. 11. Tentýž autor v novějším textu o autorovi oltáře mlčí a uvádí pouze stolaře Huka, Bleibergera jako autora polychromie (v jiných textech se objevuje také jméno Josefa Hawelky) a Schweigla jako autora sochařské výzdoby, viz Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska 1 (A/I)*, Praha 1994, s. 206.

⁹⁴ Radovan Mácal, *Maliarska a sochárska výzdoba kostola sv. Márie Magdalény v Brne v době baroka*, (diplomová práce), Seminář dějin umění FFMU, Brno 2011, s. 32.

⁹⁵ Samek také uvádí, že tabernákl se nachází v depozitáři, čímž má na mysli dlouhé dvorní křídlo někdejší rezidence rajhradských opatů. K tomu lze ovšem dodat, že dnes se zde tabernákl, ani jeho pravděpodobné torzo nenachází a během doby, jež uplynula od Samkovy návštěvy Ostrovačic v roce 2006, kdy heslo psal, odsud nebylo podle ostrovačického faráře a starosty odváženo nic, co by tabernákl alespoň připomínalo, což potvrdila také paní Čizmářová z Diecézního konzervátorského centra v Brně. Je tedy pravděpodobné, že Nesmannův tabernákl je nenávratně ztracen v chodbách času.

⁹⁶ Karel Uhl, *Dějiny farnosti rajhradské*, Rajhrad 1934, s. 44.

chrámu u kapucínů“, že pro terasu vytvoří pět statuí [kat. 6].⁹⁷ V téže době pracoval Nesmann také v interiéru ivančického kostela Nanebevzetí Panny Marie, kde je mu připisován oltář sv. Rodiny [kat. 16]. O tom, že Nesmannův věhlas dosáhl přinejmenším v období let šedesátých velkých rozměrů, svědčí zápis v klášterní kronice oznamující, že podmínky vytvoření soch dojednal architekt František Grimm se „slavným sochařem Janem Adamem Nessmannem“.⁹⁸

Do doby kolem poloviny šedesátých let je ještě třeba zařadit Nesmannův podíl na interiérové výzdobě farního kostela Stětí sv. Jana Křtitele v Hranicích, kde mu lze připsat hlavní oltář, dva boční oltáře, kazatelnu a křtitelnicí [kat. 20].⁹⁹ Na tomto místě je možné se zastavit a vzpomenout téma Nesmannovy brněnské dílny, v níž sochař zřejmě pracoval sám, avšak v případě, že získával velké množství zakázek, zaměstnával pomocníky, což byla běžná praxe také dalších sochařských dílen. Vedle dochovaných smluv slibujících mimo jiné potřebné pomocníky k vytvoření požadované zakázky (v případě dílny o několika lidech by samozřejmě nebylo potřeba přislíbovat pomocnou sílu) může tuto teorii podpořit následující informace související s hranickým kostelem. V článku Bohumíra Indry věnujícím se mimo jiné interiérové výzdobě kostela, se dočítáme o tom, že zde Nesmann nepracoval sám, nýbrž měl pomocníka, a to jistého tovaryše Františka, jenž měl zemřít při práci v hranickém kostele ve velmi mladém věku.¹⁰⁰ Indra při psaní této informace vycházel ze zápisu v úmrtní knize umístěné v opavském archivu.¹⁰¹ Když si však shrneme údaje zde uvedené, které oznamují, že nezletilý dvaadvacetiletý sochař František z Brna (příjmení neudáno) zemřel 24. srpna 1765 v Hranicích, kde byl také pohřben, je udivující, kde Indra přišel na informaci o tom, že tento předčasně a zřejmě nečekaně zemřelý mladík byl Nesmannovým tovaryšem, který zahynul při práci v hranickém kostele. Budeme-li ovšem Indrovu tvrzení věřit a předpokládat, že vycházel ještě z jiných – neuvedených a nám neznámých pramenů – pak by tato nečekaná nešťastná událost vysvětlovala, proč byl osloven hranický sochař František Gallaš, kterému podle svědectví jeho syna Josefa Heřmana Agapita Gallaše, bylo svěřeno mnoho práce, takže mu přinesla živobytí na celý rok.¹⁰² Také by to podporovalo teorii o tom, že Nesmann neměl velkou dílnu s několika pomocníky – na rozdíl od svého brněnského kolegy Schweigla – jelikož pak by neměl potřebu oslovovat cizího sochaře, ale poslal by na práci někoho z této dílny. Vzhledem k tomu, že Gallaš neuvádí přesné datum, kdy měl Nesmann jeho otce oslovit ohledně práce, není jisté, zda mohl Gallaš pracovat v kostele až po smrti Františka, či zde pracovali současně. Každopádně je Františkův či Gallašův podíl na Nesmannově zakázce velmi pravděpodobný, a to s ohledem na velké množství realizací, které do této doby spadají. Zřejmě se však jednalo o vytváření drobných štukatérských prací a postavy andílků a andělíčích hlaviček na kazatelně a křtitelnici a sochy z oltářů už vytvořil sám Nesmann.

Do roku 1766 jsou datovány dvě sochy sv. Jana Nepomuckého, první v Brněnských Ivanovicích je Nesmannovi připisována tradičně [kat. 7], o druhé z Ostrovačic již byla řeč. K těmto je třeba doplnit Johánka stojícího u fary v Březí u Mikulova, k němuž se v literatuře vztahuje jediná drobná zmínka, a to v knize Bohumila Samka *Umělecké památky*.¹⁰³ Ten připisuje sochu právě Nesmannovi. Při srovnání sochy sv. Jana Nepomuckého v Březí s Nesmannovými sochami téhož světce v Brněnských Ivanovicích, ve Sněžném či v Rajhradě je třeba hledat autora právě v Janu Adamu Nesmannovi a potvrdit tak Samkovo tvrzení [kat. 9]. Výčet Nesmannových děl lze ještě doplnit sochami sv. Cyrila a Metoděje v kapli sv. Floriána v Rousínově, kteří však nejsou přesně ani přibližně datováni [kat. 18]. Rousínovská kaple byla postavena mezi lety 1727

⁹⁷ Cecílie Hálová-Jahodová, *Brno: stavební a umělecký vývoj města*, Praha 1947, s. 176.

⁹⁸ Brno, S 9/7, Kvardianát kláštera kapucínů v Brně ve příčině opravy kamenných soch před kostelem, 1924, č. 1225, Archivní spisy bývalého Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko uloženy na NPÚ ÚOP v Brně.

⁹⁹ Více o interiérové výzdobě kostela viz Radka Kubíková, *Interiérová výzdoba kostela sv. Jana Křtitele v Hranicích*, (bakalářská práce), Seminář dějin umění FFMU, Brno 2012.

¹⁰⁰ Bohumír Indra: Barokní sochy Ferdinanda Grosse, Conrada Spindlera a sochařské dílo Václava Böhma v Lipníku n./B. a v Hranicích, *Časopis Slezského zemského muzea*, série B, 39, 1990, s. 49–50.

¹⁰¹ ZA Opava, inv. č. 6803, sign. L VI 15, matrika zemřelých a oddaných 1728–1785, s. 287.

¹⁰² Florian Zapletal, *Rozsévání Donnerova sochařského umění na Moravě*, Přerov 1938, s. 17.

¹⁰³ Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska 1 (A/I)*, Praha 1994, s. 287.

a 1728 na náklady obce. Podle Václava Richtera byl autorem stavby Domenico Martinelli, naproti tomu Jiří Kroupa tvrdí, že o autorovi nic nevíme.¹⁰⁴ Jisté však je, že sochy nelze vzhledem k Nesmannovu autorství datovat do doby vzniku kaple. Jejich vytvoření zřejmě spadá do doby let padesátých, či šedesátých, přičemž podobnosti lze spatřovat s figurami sv. Cyrila a Metoděje v hranickém kostele.

Podobný problém s datací díla nalzáme ještě ve farním kostele Nanebevzetí Panny Marie v Kojetíně, kde se v souvislosti s křtitelnicí datovanou druhou polovinou osmnáctého století hovoří o Janu Adamu Nesmannovi. Připsání křtitelnice brněnskému sochaři se však nevyskytuje v žádném z Nesmannových životopisných profilů sestavených různými autory; neobjevíme jej ani v Samkových *UPMS*, kde je autor díla opomíjen¹⁰⁵ a v tomto případě nám nepomůže ani evidenční list, kde je pro změnu jako autor jmenován Ondřej Hiernle.¹⁰⁶ Jediným vodítkem směřujícím k autorství Jana Adama Nesmanna se tak stává diplomová práce Pavla Martinky, jenž v rámci svého bádání o kojetínském farním kostele narazil na zmínku v práci Karla Stava. Na jejím základě pak Martinka uvádí, že autorem křtitelnice nacházející se v levé postranní kapli „je s největší pravděpodobností brněnský sochař Jan Adam Nessmann“.¹⁰⁷ Mramorovou křtitelnicí kalichového tvaru zdobí na stříšce sousoší sv. Jana Křtitele křtícího Krista, nad nímž je zavěšena poloplastika Boha Otce trůnícího v oblacích.¹⁰⁸ V souvislosti s kojetínským kostelem pak narážíme ještě na jedno připsání Nesmannovi, tentokrát týkající se hlavního oltáře, kde měl sochař vytvořit sochy v nástavci sestávající ze Svaté Trojice, andělů a puttů. Bohužel se jedná pouze o informaci nacházející se na internetových stránkách nepodpořenou uvedením důvěryhodného zdroje.¹⁰⁹ Přesto prozatím nelze ani tento údaj přejít bez povšimnutí, jelikož utváření nástavce, rozmístění soch a jejich samotné vzezření skutečně vykazuje společné rysy s Nesmannovou tvorbou, především pak s hranickým kostelem.

Sedmdesátá léta

Poslední známé Nesmannovy realizace pochází z roku 1766, tedy z doby sedm let před sochařovou smrtí. Absenci děl z tohoto pozdního autorova období lze doplnit o dvě nové realizace, mezi něž patří socha sv. Jana Nepomuckého v Modřicích (asi 1771) [kat. 10] a práce na oltáři v Opatovicích, k němuž se dochoval rozpočet sochaře z roku 1773. Ještě než byla zveřejněna tato práce, stihla na pramen poukázat Zuzana Macurová ve své disertační práci. Nesmannem podepsaný zápis se týká upozornění na dosavadní nezaplacení celé částky za vykonané práce v opatovické kapli sv. Karla Boromejského, kde sochař upravoval oltáře. Kaple vybudovaná roku 1677 byla zasvěcena čtyřem morovým světcům – vedle již zmíněného Karla to byli sv. Šebestián, sv. Roch a sv. Rosálie – avšak při požáru města v roce 1769 došlo k vyhoření kaple. Na jejím místě tak byla díky Konrádu Otmarovi postavena nová větší kaple, která byla benediktována 4. listopadu 1772, na svátek sv. Karla Boromejského. Nicméně během

¹⁰⁴ Jiří Kroupa, Stavitelé Martinelliho okruhu a Rousínov, in: Hellmut Lorenz [et al.], *Domenico Martinelli – Tvář génia barokní architektury*, Rousínov 2006, s. 23, 32.

¹⁰⁵ Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska 2 (J/N)*, Praha 1999, s. 154.

¹⁰⁶ A. Jůzová, *Křtitelnice v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Kojetíně*, 1965, Evidenční list poř. č. 1785, Národní památkový ústav Olomouc.

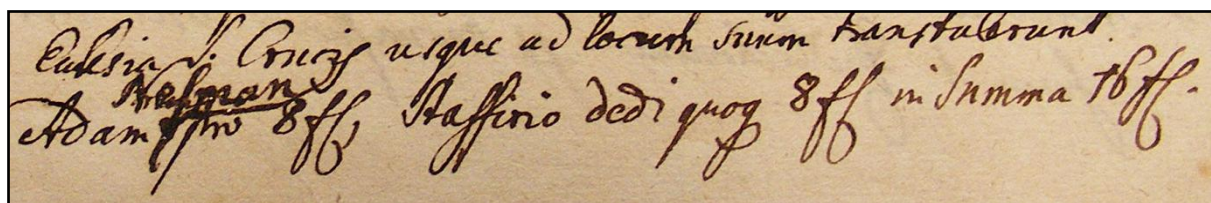
¹⁰⁷ Pavel Martinka, *Poutní fenomén na střední Moravě v městě Kojetín v 18. a 19. století*, (diplomová práce), Katedra církevních dějin a dějin křesťanského umění CTMFUP, Olomouc 2011, s. 43. Autor práce vycházel při připsání křtitelnice Nesmannovi z: Karel Stav, *Farní kostel v Kojetíně* (strojopis), kol. 1943, Spisovna FúKojetín, s. 84–85 (citováno z výše zmíněné diplomové práce). Nicméně bylo zjištěno, že ve Spisovně Farního úřadu Kojetín, jak uvádí Martinka, se dnes práce nenachází. Martinkou citovaný strojopis je totiž disertační práce z roku 1945, sepsaná Karlem Stavem při studiu na Semináři Dějin umění v Brně a jako taková je uložena v brněnské Ústřední knihovně.

¹⁰⁸ Vzhledem k tomu, že informace Pavla Martinky o připsání křtitelnice Nesmannovi byla objevena nedlouho před odevzdáním práce, nestihla bohužel autorka prohlédnout disertační práci Stava. Přesto byl tento údaj ještě zapracován do textu, jelikož se jedná o zprávu jinde se nenacházející. Bude nicméně vyžadovat další bádání, než bude moci být Nesmannovi připsána či odepsána – na základě studia archivních pramenů a samotné památky.

¹⁰⁹ <http://www.bilysklep.cz/farnostkojetin/nkostel.php>, vyhledáno 3. 11. 2014.

devatenáctého století došlo ke zbourání barokní kaple a výstavbě nového kostela (1868).¹¹⁰ Z původní výzdoby, na níž se podílel právě Jan Adam Nesmann, se bohužel dochoval pouze svatostánek na oltáři sv. Rozálie v kapli nového kostela.

Ve své disertační práci Zuzana Macurová také uvádí, že rajhradský opat Otmar Konrad se vedle opravy opuštěného záměčku v Rebešovicích zasloužil o postavení kapličky sv. Jana Nepomuckého, v jejíž nice byla umístěna socha téhož světce, kterou měl vytvořit roku 1776 Jan Adam Nesmann, což je samozřejmě vzhledem k sochařovu o tři roky dřívějšímu úmrtí nemožné.¹¹¹ Podíváme-li se na archivní pramen, z něž Macurová vycházela, tedy deníky rajhradského převorství začínající zápisy z roku 1769,¹¹² zjistíme, že text obsahuje informace o přenesení sochy sv. Jana Nepomuckého vytvořené Adamem Nesmannem na místo kaple. Sochařské a štafírské práce byly zaplaceny po osmi zlatých, celkem tedy šestnácti a ke svěcení postavy došlo 16. května 1776. Vzhledem k podobě zápisu, kdy původně zde evidentně na místě jména autora sochy bylo napsáno pouze křestní jméno *Adama* a příjmení *Neßman* bylo dopsáno později jiným zapisovatelem, o čemž svědčí nejen rozdílný inkoust, ale především odlišný rukopis, je možné se domnívat, že mohlo dojít k záměně jména sochaře. Avšak při provedení stylové analýzy je jen málo pochyb o Nesmannově autorství, což byl důvod zařazení sochy do katalogu Nesmannových děl, a to i přes datování statue do druhé poloviny sedmdesátých let, které naopak Nesmannovo autorství popírá. Tomuto tématu proto bude potřeba se v budoucnu ještě věnovat a pokusit se otázku datace sochy objasnit.

Zápis v deníku rajhradského převorství.

Vzhledem k tomu, že Nesmannem podepsaná zpráva vztahující se k opatovickému oltáři je datována osmadvacátým únorem, je pravděpodobné, že se jednalo o poslední sochařovu zakázku. O necelé tři měsíce později, 21. května roku 1773, totiž Nesmann ve věku třiašedesáti let v Brně umírá.

¹¹⁰ Augustin Gazda, *Kostel svatého Karla Boromejského v Opatovicích*, Rajhrad 2012, s. 3–4.

¹¹¹ Zuzana Marucová, *Stavební a umělecké aktivity benediktinského kláštera v Rajhradě v 18. století*, (disertační práce), Seminář dějin umění FFMU, Brno 2014, s. 112–113. (dosud neobhájeno)

¹¹² MZA, E6, ka. 286, Fa14, fol. 76.

KAPITOLA TŘETÍ

Charakteristika tvorby Jana Adama Nesmanna

„Er gab seinen vielen Statuen eine sehr guten Kontrast,...“*

Jan Adam Nesmann, Sv. Jan Nepomucký, 1766, Brněnské Ivanovice, detail.

* MZA, fond G12, Cerroniho sbírka I., kniha 34, Skizze einer Geschichte der bildenden Künste in Mähren (Biographie), zweite Abtheilung, entworfen von J. P. Cerroni, 1807.

Ikonografie Nesmannova díla

Slohový názor Nesmanna, daný vyškolením u jeho učitele Schaubergera v období přelomu třicátých a čtyřicátých let a snad ještě v první polovině čtyřicátých let, je vymezen díly tvořenými ve dřevě, kameni i štuku bez výrazné invence umělce. Naopak je Nesmannova tvorba často závislá na pracích nejen Schaubbergerových, ale také Winterhalderových či Zahnerových, jimiž se do značné míry inspiroval, a to především v pojetí kompozice, ale také ztvárnění světeckých tváří a drapérií.

Veškerou Nesmannovu známou tvorbu tvoří světecké figury zdobící interiéry kostelů i exteriéry, nově je však možno doplnit ji také o zakázku z profánního prostředí, a to desky na čtyři mikulovské stoly. Větší realizace, jako jsou morové sloupy, či kašny u Nesmanna nenacházíme. Co se materiálu týče, nejčastěji užíval sochař dřevo a kámen, naopak štuk se v jeho tvorbě vyskytuje jen velice zřídka. Kámen si pak Nesmann nechával do své brněnské dílny vozit buď z Maletína a Mladějova (pískovec), či z Rakouska (mušlový vápenec). Přestože při výběru typiky tváří a výrazů není autor příliš inovativní a spíše opakuje několik typů dokola, vytvořil si Nesmann typický rukopis, kdy vzhled jeho světců působí líbezným a nostalgickým dojmem, podpořeným především výraznými nadočnicovými oblouky. Nevelká invence tedy umožňuje Nesmannovy sochy podle umělcem používané fyziognomie rozdělit do následujících pěti skupin:

1 „Na prsích Páně při večerí měl své odpočívání. Ten jest nejsvětější Mateř dán byl k opatrování, jest hoden milování.“¹¹³

Mladí bezvousí muži s krátkými či střednědlouhými vlasy

První nám známou postavou, již můžeme do této skupiny zařadit, je sv. Alois (?) na terase dominikánského kostela. Dalším mladíkem zpodoběným Nesmannem je sv. Šebestián na bočním oltáři poutního kostela ve Sloupě.

V několika podobách je v Nesmannově díle zobrazen také sv. Jan Evangelista, který ač se dožil velmi vysokého věku, bývá umělci většinou zobrazován jako mladý bezvousý muž, jak jej vidíme i v případě sochařových děl. Nesmann postavu sv. Jana vytvořil při práci na bočním oltáři ve sloupském poutním kostele Panny Marie Bolestné, v brněnském kostele sv. Petra a Pavla, v lulečském farním kostele sv. Martina, v kostele Povýšení sv. Kříže v Rajhradě a v sále kláštera Milosrdných bratří v Brně. Netradičně zobrazil Nesmann sv. Jana v hranickém kostele Stětí sv. Jana Křtitele, a to jako muže středních let s krátkým vousem. Ve čtyřech případech je světec zachycen jako tvůrce evangelia, jak drží v ruce brk, jímž se právě chystá udělat zápis (Luleč, Sloup, Hranice), případně už jej udělal do knihy (Brno), již drží rozevřenou v druhé ruce. Ve sloupském i hranickém kostele jej pak doprovází coby jeho další atribut orel, jenž Janovi tvořil společníka ve vyhnanství na ostrově Pathmu a s nímž byl spojován i pro duchovní zření a vzletnost evangelia (Zj. 4,7).

Další známé a Nesmannem používané zobrazení sv. Jana je coby jediný z apoštolů stojící pod křížem na Kalvárii a bývá tak spolu s Pannou Marií, Marií Magdalenou a případně putti součástí scény Kristova ukřižování. Pokud víme, zobrazil takto sochař svatého Jana dvakrát, a to ve farním kostele v Rajhradě (kde chybí postava Máří) a v sále Milosrdných bratří. Rajhradský Jan byl, na rozdíl od brněnského, jenž drží levou rukou knihu opřenou o nohu, oproštěn od veškerých atributů a pozornost zde byla věnována především znázornění utrpení, jež je umocněno gestem rukou složených na prsou a zoufalým pohledem směřujícím k ukřižovanému tělu. Brněnský Jan vytvořený ze štuku není tak detailně propracovaný jako jeho dřevěný kolega,

¹¹³ Adam Michna z Otradovic, *Svatoroční muzika*, píseň 13: O sv. Janu Evangelistovi, sloka 2. Přepis Antonína Škarky v knize *Adam Michna z Otradovic – Básnické dílo*, Praha 1985, dostupný na internetových stránkách <http://alarmo.nostalghia.cz>. Vyhledáno 5. 11. 2014.

avšak i zde se autor snažil co nejlépe znázornit světcovo duševní utrpení pomocí ruky směřující k hrudi [9a-f].

„Nebylo snad barokního sochaře, který by alespoň jednou v životě nevytvořil z kamene či dřeva důvěrně známou postavu v kanovnícké rochetě.“¹¹⁴ **2**

Postavy středněvěkých vousatých mužů s krátce či středně dlouze střiženými vlasy

Sem bychom mohli zařadit postavu Krista, kterého Nesmann vytvářel v různých podobách, nejčastěji však jako Ukřižovaného (nepočítáme-li soubor na jezuitských lavicích), jak je vidět v sále u Milosrdných bratří v Brně, na nádvoří benediktinského kláštera v Rajhradě či ve farním rajhradském kostele. Na posledně zmiňovaném místě se také setkáváme s postavou mrtvého Krista spočívajícím na klíně Panny Marie (Pieta) a s figurou Krista v hrobě. Všechny tři statue zobrazující Krista na kříži vykazují i přes použití rozdílných materiálů (štuk, kámen, dřevo) velké podobnosti ukazující na ruku jednoho autora. Nejvíce patrné jsou v oblasti hlavy spočívající na pravém rameni a vyznačující se i přes muka, která Ježíšově smrti předcházela, klidem a vyrovnaností. Stejně je také utváření vlasů, z velké části schovaných pod širokou trnovou korunou, zpod níž spadají delší vlnité prameny na Kristovo rameno. Nakonec i utváření muskulatury vchrtlého zmrzačeného těla je u těchto soch značně podobné, stejně jako ruce, nohy i draperie [10a-c]. Ve výčtu Nesmannových děl zpodobujících Krista nelze opomenout soubor sousoší vyřezaných pro zpovědnice v brněnském jezuitském kostele. Kristus je na všech šesti zpovědnicích umístěn na vyvýšeném místě sestávajícím z kamene, čímž je akcentována jeho velikost a důstojnost v porovnání s klečícími a ležícími postavami mužů doprovázejícími každou ze scén. Jednotlivé figury představující Krista se od sebe liší především ve výmluvných gestech, které dotváří atmosféru příhodnou pro tato místa.

V oblasti náboženské ikonografie se u Nesmanna setkáváme obvykle se zobrazováním tradičních figur, avšak nejednou zpracovával téma nově kanonizovaných barokních světců, jak tomu bylo v případě tří světců zobrazených před brněnským kapucínským kostelem. Prvním z nich je sv. Felix z Cantalice kanonizovaný roku 1712, druhým je prvomučedník kapucínského řádu sv. Fidel, k jehož kanonizaci došlo teprve roku 1746 a v tomtéž roce byl kanonizován ještě sv. Josef z Leonessy.¹¹⁵ Dalším světce je často zobrazovaný Jan Nepomucký, který byl blahorečen roku 1721, a ke kanonizaci pak došlo o osm let později, i když jeho kult byl rozvíjen od sedmnáctého století a už tehdy byl světec hojně zobrazován.¹¹⁶

Přestože Nesmannova tvorba je doposud známá spíše v kusé podobě, není pochyb o tom, že ze všech světců vytvářel sochař nejčastěji právě sv. Jana Nepomuckého. V současné době je nám známo osm Nesmannových Janů Nepomuckých vytvořených až na dva (Luleč, Rebešovice) z kamene, přičemž dva byli připsáni nově. Nejčastěji byla postava sv. Jana volena jako výzdoba mostů coby připomínka místa světcova martyria, což však u Nesmanna vidíme pouze jednou (Rajhrad). Časteji už jsou sochařovy svatojánské plastiky součástí interiérové či exteriérové výzdoby kostelů (Luleč, Sněžné) a nejčastěji zdobí veřejná prostranství nejen u církevních staveb (Březí, Ostrovačice, Brněnské Ivanovice, Modřice, Rebešovice).

Ve svém článku pojednávajícím o ikonografii svatojánské kamenné plastiky předesílá Jan Royt, že není v tomto případě tak bohatá jako v malbě. Přesto prokazovali (nejen) barokní sochaři v pojetí postav sv. Janů nemalou invenci, což lze doložit Roytovým rozdělením typologie svatojánské plastiky do osmi skupin (přičemž druhá skupina je dělena do dalších sedmi podskupin). Jan Adam Nesmann však zjevně touto invencí neoplýval a spíše se držel jednoho, snad osvědčeného, typu. Z mnoha rozličných typologií tak u umělce spatřujeme „stojící postavu

¹¹⁴ Vít Vlnas, *Jan Nepomucký, česká legenda*, Praha 1993, s. 182.

¹¹⁵ Hynek Rulišek, *Slovník křesťanské ikonografie. Postavy, atributy, symboly*, [České Budějovice] 2006, nestr.

¹¹⁶ Tamtéž.

sv. Jana Nepomuckého na soklu“.¹¹⁷ Jako příklad protikladného postupu ve vytváření svatých Janů může sloužit tvorba Ignáce Lengelachera (1698-1780), dvorního sochaře Ditrichštejnů pracujícího po celou první čtvrtinu osmnáctého století především v Mikulově a okolí (od padesátých let pak působil jako dvorní sochař u badenského markraběte Karla Friedricha). Pojetí svatojánské tematiky se tedy oba umělci během svého života věnovali velice často, nicméně s rozdílným přístupem. Oproti Nesmannově zdrženlivosti a „sázce na jistotu“ stojí Lengelacherova invence spočívající v užití několika různých variant, jež „svědčí o jeho bohaté zkušenosti a vynalézavosti v podání téže světecké postavy.“¹¹⁸

Podoba Nesmannových svatých Janů [11a-h], se liší pouze v drobnostech týkajících se celkového pojetí. Setkáváme se tak s celými postavami, polopostavou i sousoším vytvořenými ve dřevě, vápenci i pískovci, které jsou si však velmi podobné jak v detailech, tak v kompozici. Postoj všech Janů, oděných vždy v klerice, rochetě a almuci s biretem na hlavě (pouze sněženský jej drží v ruce) je v zásadě stejný. Splývavá přiléhavá klerika odkrývající pouze špičky světeckých bot dává tušit postavení v kontrapostu s jednou nohou mírně předsunutou a pokrčenou. Nohy jsou od sebe více či méně vzdálené s chodidly rozkročenými do písmene „V“, přičemž prostor mezi nimi je vyplněn oděvem budícím dojem těžké a hrubé látky. Pláštěnka s kapucí, které Nesmann svým smyslem pro detail propůjčuje skutečně vzhled kožešiny, je ukončena dvěma štrápci uvázanými pod krkem buď na mašli (Rajhrad, Březí, Rebešovice), nebo volně spuštěnými zpod výrazného límce a končícími až pod křížem s korpusem, jež drží světec v rukou (Modřice, Ostrovačice, Brněnské Ivanovice). Ten spočívá Janovi na levém či pravém rameni, přičemž jednou rukou drží krucifix podložený vždy palmovou ratolestí za spodní část. Také sokly, na nichž světec stojí, se vyznačují výraznou podobností sestávající z jednoduchých nepříliš zdobných tvarů. Jejich součástí je ve většině případů votivní nápis s chronogramem, s ohledem na jeho současný stav odkrývající (Ostrovačice, Brněnské Ivanovice) či tajícím (Březí, Modřice) vznik díla. Občasné spojení sochy se sloupem skrze oblaka použil Nesmann jednou, a to u ivanovické polopostavy. Časté spojení sv. Jana s andílky pak v Nesmannově tvorbě sledujeme v případě ostrovačického sousoší.

Vzhledem k tomu, že nejen v Brně a jeho okolí se nachází velké množství barokních statuí sv. Jana Nepomuckého, jejichž vznik časově odpovídá Nesmannovu tvůrčímu období (kolem 1736 až 1773) a jež jsou dosud autorsky neurčeny, je více než pravděpodobné, že Nesmannův životopis bude možné v budoucnu doplnit o další sochařská díla zobrazující svatého Johánka. Právě u těchto postav je totiž sochařův rukopis poměrně snadno rozpoznatelný, což je do jisté míry bezpochyby dáno množstvím nám známých Nesmannových Janů, které nabízí určení dalších postav na základě stylové analýzy se zaměřením na detaily společných pro všechny Nesmannovy svatojánské statue.

V souvislosti se sochami sv. Jana Nepomuckého se na okamžik zastavme u tématu šatů, jimiž Nesmann své postavy „odíval“, a to u dvou pro Nesmanna typických prvků, které se mohou stát jedním z vodítek při určování umělcových soch. Figury vytvořené ze dřeva mývají proužkované lemy, kamenné jsou oděvem méně zdobné a pouze u některých se objevuje bohatě řešený lem (figury sv. Jana Nepomuckého, Cyrila a Metoděje, Aloise), který je v případě všech soch připisovaných Nesmannovi velice podobný a objevují se zde jen drobné obměny. Jak již bylo řečeno, lze tento motiv použít jako jisté rozpoznávací znamení Nesmannovy dílny. Lem zakončený buď rovně, nebo obloučkovou krajkou, sestává z květin, teček a céček v různém uspořádání a objevuje se jak u dlouhého šatu končícího u kotníků (sv. Cyril a Metoděj), tak u rochet (sv. Jan Nepomucký, sv. Alois), případně jako zdobné zakončení rukávů [12a-i]. Druhým pro Nesmanna typickým znakem v utváření oděvu je způsob ukončení kožešinového pláště sv. Jana Nepomuckého, který sochař opakuje u všech svých soch tohoto světce. To spočívá v přehnutí pláště volně visícího přes levou či pravou paži, což je však detail nejlépe patrný z fotografií [13a-f].

¹¹⁷ Jan Royt, Ikonografie svatojánské kamenné plastiky v českých zemích, *Kámen* 1, 1994/1, s. 61, 68.

¹¹⁸ Vlasta Kratinová, *Baroko. Stálá expozice starého umění* (kat. výst.), Brno 1992, nestr. (katalogové číslo 10).

Obecně řečeno - navzdory tomu, že záhyby šatů tvaruje Nesmann u svých světců obdobně jako Schaubberger, celkové působení je odlišné, jelikož roucha posledně jmenovaného jsou pojaté expresivně a vlní se ve složitých záhybech do prostoru, čímž dodávají svým nositelům na objemu. Naproti tomu Nesmannův šat, kopírující postavy, je splývavý a látka se u něj nevlíní v přirozených jemných záhybech jako u Schaubbergra, ale sochař spíše užívá ostré hrany, čímž se blíží „jemným kubizujícím formám“, jež užíval Josef Winterhalder starší.¹¹⁹

Po této krátké odbočce se nyní vraťme k výčtu středněvěkových mužů. Ve třech různých vzezřeních provedl Nesmann figury sv. Josefa, a to na oltáři Příbuzenství Kristova v Hranicích, na oltáři sv. Rodiny v Ivančicích a v nice kostela ve Sněžném. Jako nejmladší z těchto postav působí paradoxně ivančický Josef, zobrazený v rámci svaté Rodiny s Pannou Marií a Ježíškem. Naproti tomu sněženský světec držící v náručí Ježíška coby nemluvně je zpodoběn jako starší muž, podobně jako v Hranicích, kde už však Josefa Ježíšek nedoprovází, což je nepříliš často užívaná ikonografická podoba. Jediným jeho atributem se tak stává liliový prut, jenž se stal také součástí ivančického světce, který svůj pohled nevěnuje dítěti, jako sněženský Josef, ani divákovi, jako hranický, nýbrž právě těmto lilím [14a-c].

Závěrem této skupiny zmiňme ještě sv. Jana Křtitele, Nesmannem vytvořeného ve dřevě pro oltáře kostelů sv. Martina v Lulči a sv. Petra a Pavla v Brně. Brněnský Jan je zobrazen ve své tradiční podobě jako hubený asketický muž s delšími vlasy i vousy, oděn v prostý kožešinový šat. Levou rukou drží dlouhý tenký kříž s nápisovou páskou hlásající „Ecce Agnus Dei“. Přestože obě sochy spojuje takřka stejná doba vzniku, tentýž materiál i jeho povrchová úprava spočívající v pozlacení celých statuí, jsou patrné jisté odlišnosti týkající se především rozdílně utvářené drapérie. Velice podobné je pak užití kompozice a také pojetí muskulatury [15a, b].

Podobné rysy, jako předchozí postavy vykazuje ještě sv. Ondřej zdobící oltář sv. Josefa v hranickém kostele, i když jeho vzezření působí „divočejším“ dojmem, který snad může být vnímán jako odkaz na jeho původ. Ondřeje, syna rybáře, však Nesmann ztvárnil netradičním způsobem jako muže středních let a ne jako dlouhovouseho šedesátiletého starce, jak to bývá obvyklé. Nicméně světcovo zobrazení s velkým šikmým křížem tvaru X, na němž byl ukřižován, zabraňuje záměně s jinou postavou, a tak zůstává otázkou, proč sochař zvolil tento netypický výzor.

„Cyrilometodějská tradice je nadregionální křesťanský a kulturní proud [...] V ní se setkávají vzdělanci, světci a umělci (pravda, dobro a krása).“¹²⁰ **3**

Starci s dlouhými vousy i vlasy

Do předchozí skupiny čítající muže středního věku spadá také postava sv. Petra, který bývá zobrazován společně se sv. Pavlem, jenž je naopak představitelem třetí skupiny. Apoštolská knížata sv. Petr a Pavel odění v antikizující oděv s tradiční fyziognomií i atributy jsou v Nesmannově tvorbě zobrazení hned několikrát. Sv. Petr bývá barokními umělci většinou popisován jako muž středního věku se středně dlouhými hustými vlasy a na krátko stříženými vousy, jak v rukou drží dvojici klíčů od nebe a předpeklí. V druhé ruce pak často drží zavřenou či rozevřenou knihu. Naproti tomu sv. Pavel je popisován jako starý muž s dlouhými vlněnými vousy, v rukou držící knihu a meč. Přesně takto zobrazil Nesmann oba světce v Lulči, Rajhradě a Hranicích.

Tyto dvě figury nejednou doprovází na oltářích postavy sv. Cyrila a Metoděje, jak to v Nesmannově tvorbě vidíme v Lulči a Hranicích [16a-c]. V případě druhého z míst však vzniká s určením dvou soch, zobrazujících starší dlouhovlasé muže, problém. Bohumil Samek se o nich

---

¹¹⁹ Martin Pavlíček, *Josef Winterhalder st. (1702-1769)*, Praha 2005, s. 38.

¹²⁰ Citace Pavla Ambrose, uvedená na <http://www.velehradinfo.cz/o-velehradu/>. Vyhledáno 13. 11. 2014.

v prvním díle *UPMS* zmiňuje jako o „dvou infulovaných světcích bez atributů“.¹²¹ Bohumír Indra už o těchto sochách hovoří jako o sv. Augustinovi a Ambrožovi, což však autorka práce odmítá a postavy určuje jako Cyrila a Metoděje. Indrovo tvrzení objevující se v knize z roku 2005¹²² je však zarážející, protože autorem pořízené fotografie uložené v archivu označuje popisem hlásající, že světcí zde zachycení jsou „sv. Petr a Cyril“.¹²³ Jelikož jedinými atributy (což vyvrací Samkovu poznámku o „světcích bez atributů“) jsou u světců na hranickém hlavním oltáři pouze biskupské berly a kniha, je jen malá pravděpodobnost, že by se jednalo o sv. Ambrože, který má u sebe téměř vždy úl s včelami. Nesmann navíc některé postavy vytvářel častěji a kromě sv. Petra a Pavla, sv. Jana Nepomuckého či sv. Josefa se v jeho tvorbě objevují sochy Cyrila a Metoděje opakovaně a při srovnání formálních a stylových prvků těchto soch je možné určit hranické světce také jako sv. Cyrila a Metoděje. Koneckonců můžeme ještě srovnat interiéry kostelů v Hranicích a v Lulči, které jsou si svou výzdobou velice podobné. V lulečském kostele sv. Martina se na hlavním oltáři nachází u pat sloupů apoštolská knížata Petr a Pavel a věrozvěstové Cyril s Metodějem. Spojení apoštolů Moravy s prvními apoštolů křesťanské víry navíc nebylo v baroku neobvyklé,¹²⁴ a jak se zdá, také Nesmann jej nejednou použil. Zvolení cyrilometodějské ikonografie v hranickém kostele podporuje také ditrichštejská propagace kultu svatých Cyrila a Metoděje nejen v Olomouci, ale v celé diecézi, která byla započata Františkem z Ditrichštejna (1575-1636) a po třicetileté válce intenzivně pokračovala skrze významnou osobu biskupa Karla II. z Liechtensteinu-Castelkorna (1664-1695). Ten obnovil roku 1676 svěcení svátku sv. Cyrila a Metoděje ve všech farnostech olomoucké diecéze,¹²⁵ mezi něž je třeba zařadit také Hranice. Vzhledem k tomu, že byli oba světcí zobrazováni po celé osmnácté století coby zemští patroni a ochránci olomoucké diecéze, je na místě se domnívat, že světcí umístění v kostele, jenž dal postavit a vyzdobit Karel Maxmilián z Ditrichštejna, jsou také svatí Cyril s Metodějem. Vedle Lulče a Hranic se s Nesmannovými věrozvěsty setkáváme také ve Sloupi a Rousínově [17a, b]. Ve všech případech jsou světcí zobrazováni se svými tradičními atributy, tedy berlami a knihami, avšak rousínovský Metoděj má navíc na rozevřené knize položenou mušli. Ta se vyskytuje také u lulečského světce, nicméně zde je její užití poněkud zvláštní – vypadá, jako by byla součástí knihy, již si postava opírá o bok. Každopádně se nejedná o příliš často užívaný atribut, a spíše než v sochařství je zobrazován na malovaných scénách znázorňujících křest knížete Bořivoje. Mušle sloužící jako nádoba na křestní vodu tak odkazuje na tuto událost. Co vedlo Nesmanna k zobrazení atributu právě v těchto dvou případech, však zůstává otázkou.

Sv. Josef, jehož podoby již byly zmíněny, je ve dvou případech zobrazen společně se sv. Jáchymem, a to v rámci ivančického a hranického oltáře [18a, b]. Odlišnosti způsobené výběrem materiálu a jiným ztvárněním postav, jsou v tomto případě výrazné. Obě figury jsou zpodobeny jako pastýři, přesto se ztvárnění jejich oděvu liší. Bohatě zdobený zlacený šat ivančického Jáchyma končí pod koleno, takže odhaluje vysoké botky a antikizující dlouhý plášť ozdobený stejně jako ohrnuté rukávy šrafováním. Vzhled pastýře pak vedle pastýřské hole dotváří ještě čapka. Ta naopak schází hranickému Jáchymovi, jenž působí skze svůj vážný výraz a knihu již přidržuje levou rukou opřenou o bok, důstojným a vznešeným dojmem. Ten je ještě podtržen šatem dlouhým až ke kotníkům a výrazným kožešinovým pláštěm zapnutým pod krkem zdobnou sponou. V evidenčním listu památky je určení postavy jako sv. Jáchyma, které provedl roku 1968 Jaroslav Svoboda, popřeno pozdější revizí tvrdící, že se jedná o sv. Zachariáše, k čemuž zřejmě vedl motiv knihy, již světec drží, a která může být zavádějící. Avšak vzhledem k zasvěcení oltáře

¹²¹ Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska 1 (A/I)*, Praha 1994, s. 558.

¹²² Bohumír Indra, *Historie hranických domů*, Hranice 2005, s. 130.

¹²³ Zemský archiv v Opavě, B. Indra, Umělecké památky 16.–20. století, ka. 50, inv. č. 865.

¹²⁴ Simona Jemelková (ed.), *Mezi východem a západem. Svatí Cyril a Metoděj v kultuře českých zemí* (kat. výst.), Olomouc 2013, s. 56.

¹²⁵ Tamtéž, s. 54.

Kristovu příbuzenstvu a s ohledem na to, že tento atribut se může vyskytovat také u sv. Jáchyma, je třeba se přiklonit k určení Svobody.

S postavami Boha Otce, jímž završíme vyprávění o dlouhovousých starcích, se u Nesmanna setkáváme v případě několika oltářů. Prvním je ivančický oltář sv. Rodiny, kde je napůl ležící postava Boha opřena o zeměkouli umístěná v oblacích. V levé ruce drží žezlo a pravou ukazuje dolů směrem ke svaté rodině a holubici svaté. V případě bohatě zdobeného nástavce hlavního oltáře v hranickém kostele je celkové vzezření ze štku vytvořeného Boha Otce důstojnější, a to nejen díky pozadí tvořeného zlatými paprsky, jejichž střed zdobí holubice coby Duch svatý, ale také díky kompozici a gestům Boha Otce, jenž drží v levé ruce stejně jako ivančický žezlo a opřen je o zeměkouli.

„Šest tisíc ran tělo svaté šest set šest a šedesáte od katanův jest vystálo. Ó hrozné divadlo, kohož by srdce nevadlo?“¹²⁶

4

Zobrazování ženských postav

Ženských postav se v Nesmannově tvorbě vyskytuje podstatně méně než mužských. Celkem čtyřikrát se setkáváme se zpodoběním Panny Marie v různých podobách, přičemž jako mladá žena se nachází na oltáři sv. Rodiny v ivančickém kostele Nanebevzetí Panny Marie, kde drží za ruku malého Ježíška, jemuž věnuje laskavý pohled plný něhy. Jakožto starší žena zlomená žalem pak figuruje coby Panna Marie Bolestná na dvou oltářích v rámci scény Kalvárie v rajhradském kostele a u brněnských Milosrdných bratří, kde věnuje veškerou svou pozornost svému mrtvému synu. Zármutek nad jeho smrtí zde Panna Marie dává najevo nejen sepjatýma rukama, ale především skrze zoufalý výraz zračící se v její tváři. Snad ještě výrazněji je pocit smutku znázorněn u poslední figury Panny Marie, kterou Nesmann vytvořil opět pro interiér rajhradského kostela. Žena zde truchlí nad smrtí syna, jehož bezvládné tělo jí spočívá na klíně. Mariiny přivřené oči, z nichž kanou slzy a jemná gesta rukou, jimiž podpírá Kristovu hlavu a drží jeho paži, dodávají sousoší na silně emočním vzezření [19a-d].

Detail slzy, jímž Nesmann zvýrazňuje smutek svých postav, použil také u Marie Magdaleny a Marie Salome, jež zdobí výklenky fasády poutního kostela ve Sloupě [20a, b]. Ze všech Nesmannových soch jsou obličejové těchto dvou snad nejexpresivněji pojaté. Ústa jsou zkřivená žalem, obočí nad usazenými očima je svaštělé a celkový dojem je ještě podtržen v případě Salome sepjatýma rukama držícíma kousek látky na otírání slz. Marie Magdalena si látkou otírá usazený obličej a ve druhé ruce drží své atributy, lebku a kříž. Tutéž světici, v mnohém podobnou té sloupské, Nesmann ztvárnil ještě v sále kláštera Milosrdných bratří [20c]. Marie Magdalena se sepjatýma rukama, v nichž svírá kousek látky, zde klečí pod křížem a svůj pohled věnuje divákovi. U jejích nohou se pak nachází vedle lebky ještě nádoba, další z jejích atributů. Podobnosti sloupské a brněnské světice lze i přes použití rozdílných materiálů, nalézt v pojetí šatu, tvořeného dlouhou splývavou draperií, která je dále ovinuta kolem Mariina těla přes rameno, odkud je stejným způsobem řasena směrem dolů. Tento jednoduchý šat je pak v horních partiích zakončen ohrnutými rukávy. Také tváře obou světic jsou značně podobné, a to především v oblasti dlouhých vlasů, působících zplihlým dojmem.

V případě Sloupu jsme si představili dvě světice zdobící exteriér stavby. V interiéru kostela se pak nachází ještě jedna ženská postava, a to sv. Anna, kterou vytvořil Nesmann také na oltáři sv. Rodiny v Ivančicích. Přestože obě sochy jsou dřevěné, působí na diváka odlišným dojmem, za což může především jejich polychromie. V případě ivančické světice se jedná o olejové barvy, jimiž je malovaný obličej a ruce a zlacení šatu; navíc zde sochař věnoval větší pozornost lemům

---

¹²⁶ Adam Michna z Otradovic, *Svatoroční muzika*, píseň 32: Bolestná Matka Boží, sloka 6. Přepis Antonína Škarky v knize *Adam Michna z Otradovic – Básnické dílo*, Praha 1985, dostupný na internetových stránkách <http://alarmo.nostalghia.cz>. Vyhledáno 5. 11. 2014.

draperie a dalším částem oděvu, které pojednal zdobněji. Naproti tomu sloupská Anna a stejně tak další sochařská výzdoba kostela působí díky bílému nátěru na první pohled jako štuk. Při vytváření této světičky se Nesmann inspiroval sochami svého učitele, umístěných u brněnských minoritů, v Moravské Třebové a Kvasisích [viz kat. 14]. Podobně řešená co do kompozice a výrazu je i ivančická Anna, jejíž vzhled však působí stejně jako ostatní figury zdobící oltář sv. Rodiny, více lidově.

Výčet Nesmannem vytvořených světic je možné zakončit hranickým kostelem Stěti sv. Jana Křtitele, kde se nachází hned čtyři ženské postavy, a to sv. Tekla, Katerína Alexandrijská, Barbora a Veronika. Všechny tyto sochy jsou umístěny v nástavcích oltářů, kde jsou pohledu diváka trochu vzdáleny, nicméně i přes to lze konstatovat, že všechny tyto mladé světičky vykazují podobné rysy s postavou Marie Magdaleny u Milosrdných bratří.

5

„Před trůnem Božím stojíte, na tvář jeho vždy patříte s sladkým kocháním. Vám lze v Bohu se kochati, >Svatý, Svatý!< vždy zpívati s věčným plesáním.“¹²⁷

Zobrazování dětí, putti a andělů

Postavy andělů a dětí se v Nesmannově tvorbě nenachází tak často, jako v případě jeho kolegů. Například Jan Jiří Schaubberger byl svými dětskými a andělskými figurami proslaven. Ondřej Schweigl a následně Jan Petr Cerroni vyzdvihují z Schaubbergerovy tvorby právě tyto postavy, což se následně objevuje v literatuře po celé devatenácté století.¹²⁸ Jan Adam Nesmann se naproti tomu vytváření dětských postav věnoval pouze třikrát, a to prostřednictvím malého Ježíška, jehož ztvárnil jakožto nemluvně v náručí sv. Antonína Paduánského u brněnských kapucínů a v Josefově náručí ve Sněžném. Obě tato sousoší působí na diváka především skrze dojemné gesto Ježíškovy ruky, již hladí tvář mužů. Třetí figuru pak Nesmann zobrazil pro ivančický oltář, kde je malý chlapec součástí scény sv. Rodiny.

Častěji už se u Nesmanna setkáváme s putti, a to na sedmi místech [21a-d], přičemž ve dvou případech vytvořil sochař andělky v kameni (Ostrovačice, Sloup), ve dvou ve štuk (Hranice, sál kláštera Milosrdných v Brně) a ve čtyřech ve dřevě (Sloup, Petrov, Rajhrad, Ivančice). Baculatá dětská tělíčka jsou si na všech jmenovaných místech velmi podobná, a to jak pojetím draperie, tak modelací obličejů a vlásků, jež jsou utvářeny bohatými vlnami. Jediným rozdílem se tak stává ztvárnění křídel, která nejsou v případě kamenných statuí znázorněna tak detailně, jako je tomu u dřevěných postav, což je samozřejmě dáno povahou materiálu. Ve dvou případech se také setkáváme s úplným upuštěním od křídel, a to na oltáři sv. Rodiny v ivančickém kostele a na oltáři v sále Milosrdných bratří v Brně.

Nesmannovi andělé se vyskytují na svatojánském oltáři v kostele sv. Petra a Pavla v Brně, kde se sochař evidentně inspiroval andělskými figurami svého učitele. Vykazují totiž podobnosti s Schaubbergerovými postavami umístěnými na oltářích v minoritském kostele sv. Janů v Brně a v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Moravské Třebové, a to především co do kompozice. Další anděle vytvořil Nesmann na bočním oltáři kostela Panny Marie Bolestné ve Sloupě, nikoliv však v nástavci, jak to bývá nejčastěji, ale jako hlavní oltářní postavy doprovázející monumentální obraz zobrazující smrt sv. Josefa, nad níž oba andělé truchlí.

O andělských postavách uložených v depozitáři Muzea města Brna již byla řeč v předchozí kapitole, a proto se závěrem výčtu vybraných postav zobrazovaných Nesmannem zastavme ještě u hranického farního kostela, kde zdobí andělské postavy nejen hlavní oltář, ale také stříšku kazatelny a křtitelnice. Na jejich příkladě je možné potvrdit tvrzení Josefa Heřmana Agapita

¹²⁷ Adam Michna z Otradovic, *Svatoroční muzika*, píseň 84: O svatých andělech, sloka 3. Přepis Antonína Škarky v knize *Adam Michna z Otradovic – Básnické dílo*, Praha 1985, dostupný na internetových stránkách <http://alarmo.nostalghia.cz>. Vyhledáno 5. 11. 2014.

¹²⁸ Ludmila Hladíková, *Sochařské dílo J. J. Schaubgera na Moravě*, (diplomová práce), Seminář dějin umění FFMU, Brno 1999, s. 3.

Gallaše o účasti jeho otce, hranického sochaře Františka, na realizacích zadaných Janu Adamu Nesmannovi. Podíl Gallaše na hlavních oltářních postavách umístěných u pat sloupů lze zřejmě s ohledem na jejich vzhled blízký jiným Nesmannovým sochám, zavrhnout, avšak přinejmenším v případě štukové výzdoby křtitelny i kazatelny, už je podíl Gallašovy ruky nevyvrátitelný. Strážky obou staveb jsou zdobeny andílky a andílčími hlavičkami. Na první pohled je však patrné, že postavy vytvářel sochař zdaleka nedosahující kvalit brněnského umělce, jak dokazuje vzhled hlav působících až bizarním dojmem a také nedokonalá těla puttů.

Shrnutí objednavatelů

Na konci let třicátých a začátku čtyřicátých je třeba dávat Nesmannovy realizace do souvislosti s jeho učitelem Janem Jiřím Schaubegerem, který svému žákovi s největší pravděpodobností zajistil práci u brněnských dominikánů (1737) a jezuitů, kde sice Nesmann pracoval až po Schaubegerově smrti (1744) v letech 1747-1748, přesto je však možné, že získal tuto zakázku právě díky známosti se Schaubegerem, který s rektorem jezuitské koleje Karlem Scholzem podepsal smlouvu na vyhotovení sochařské výzdoby hlavního oltáře kostela Nanebevzetí Panny Marie dne 21. června 1734 a později se k tomuto zadavateli ještě několikrát vrátil.¹²⁹

Co se týče let padesátých, není objednavatelská otázka tak jednoznačně zodpověditelná jako v následujícím desetiletí. Do tohoto období spadají realizace ve Sloupě, Sněžném, Lulči a v brněnském kostele sv. Jakuba. Nad brněnskou zakázkou není třeba se pozastavovat, vzhledem k tomu, že Nesmann měl tou dobou již vybudovanou pověst schopného umělce a mohl tak být osloven kvůli realizaci soch na hlavním oltáři na základě znalosti jeho předchozího díla. V případě Lulče je snad možné znovu se vrátit k osobě Jana Jiřího Schaubegera, který pracoval spolu s Ondřejem Zahnerem v lulečském kostele sv. Izidora v první polovině čtyřicátých let. Když pak došlo na počátku padesátých let ke stavbě kostela sv. Martina, který nechal na místě původní gotické budovy vybudovat na vlastní náklady farář Martin Dvořanský, byl osloven Jan Adam Nesmann coby autor sochařské výzdoby. Zatím se však můžeme pouze domnívat, co přesně tomuto výběru předcházelo. Další otázkou je sněženská zakázka, při níž se snad můžeme vrátit k osobě Bartoloměje Zintera, jenž bývá se stavbou kostela sv. Kříže spojován. Tento fakt by ukazoval na možnost, že přátelství se zednickým mistrem Nesmannovi skutečně přineslo také zakázky, jelikož je pravděpodobné, že Zinter sochaře doporučil. Totéž potom můžeme pozorovat v případě sloupského kostela, kde se jména Zinter – Nesmann opět vyskytují pospolu.

V šedesátých letech se pak v otázce Nesmannových objednavatelů objevuje několik důležitých jmen. Patří mezi ně Karel Maxmilián, kníže z Ditrichštejna (1702–1784), jenž vládl v období 1738 až 1781, kam spadají dvě Nesmannovy realizace. První je zhotovení čtyř mramorových stolů pro mikulovský zámek a druhou podíl na interiérové výzdobě hranického kostela. Důvodem, proč kníže oslovil právě Jana Adama Nesmanna mohl být fakt, že se jednalo o žáka Jana Jiřího Schaubegera, jenž pro Karla Maxmiliána pracoval v roce 1741, kdy provedl štukatérské ozdoby na ditrichštejnském knížecím paláci na Zelném trhu v Brně, jak dokládá kvitance.¹³⁰ Druhým, zřejmě pravděpodobnějším, důvodem mohlo být doporučení knížecího architekta Františka Antonína Grimma, který zhotovil plány ke kostelu Stětí sv. Jana Křtitele v Hranicích. Architektova postava se tedy stává v pořadí druhým významným mužem ovlivňující Nesmannovy zakázky. V téže době, kdy vznikala výzdoba hranického kostela, totiž Grimm oslovil sochaře kvůli výzdobě balustrády před kapucínským kostelem v Brně. Pracovní spojení obou umělců pak

¹²⁹ Ludmila Hladíková, *Sochařské dílo J. J. Schaubegera na Moravě*, (diplomová práce), Seminář dějin umění FFMU, Brno 1999, s. 12.

¹³⁰ Aleš Veselý, *Sochaři ve službách Karla Maxmiliána z Ditrichštejna v letech 1741-1761. Johann Georg Schaubeger (?-1744), Ignác Lengelacher (1698-1780) a Johan Adam Nesmann (1710-1773) v Hlavní registratuře Ditrichštejnů* (seminární práce FFMU), Brno 2013, nestr.

sledujeme ještě v případě výzdoby sálu v klášteře Milosrdných bratří a uvažovat se dá také o ivančickém kostele, na jehož barokní úpravě po požáru v roce 1763 se snad Grimm podílel.¹³¹

Významné objednavatele Nesmannových děl je dále třeba hledat v řadách benediktinských opatů, přesněji řečeno v osobě Bonaventury Pitera (1756–1764) a Otmara Konrada (1764–1812), kteří dávali Nesmannovi zakázky po třináct let (1760–1773). Jen o dva měsíce později po tom, co byla sepsaná mikulovská smlouva, podepisuje sochař a opat Piter smlouvu na pět světců pro rajhradský most, postavený v roce 1760. Vzhledem k tomu, že ekonomická situace rajhradského klášteře nebyla snadná, přispěla na tyto skulptury značnou částkou rajhradská občanka vdova Sybilla Enochová.¹³² Nedlouho po svém zvolení do úřadu začal probošt Konrad s přestavbou farního kostela v Rajhradě, načež byla pozornost věnována kostelům v Ostrovačicích či Opatovicích. Na výzdobě interiéru všech těchto staveb se podílel právě Jan Adam Nesmann, což svědčí o tom, že probošt si Nesmannovy práce oblíbil.

---

¹³¹ Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska 1 (A/I)*, Praha 1994, s. 596.

¹³² Karel Uhl, *Dějiny farnosti rajhradské*, Rajhrad 1934, s. 44.

KATALOG DĚL JANA ADAMA NESMANNA
KAMENNÉ SOCHY

Jan Adam Nesmann, Sv. Marie Magdalena, nika kostela Panny Marie Bolestné ve Sloupě, 1751-1754, detail.

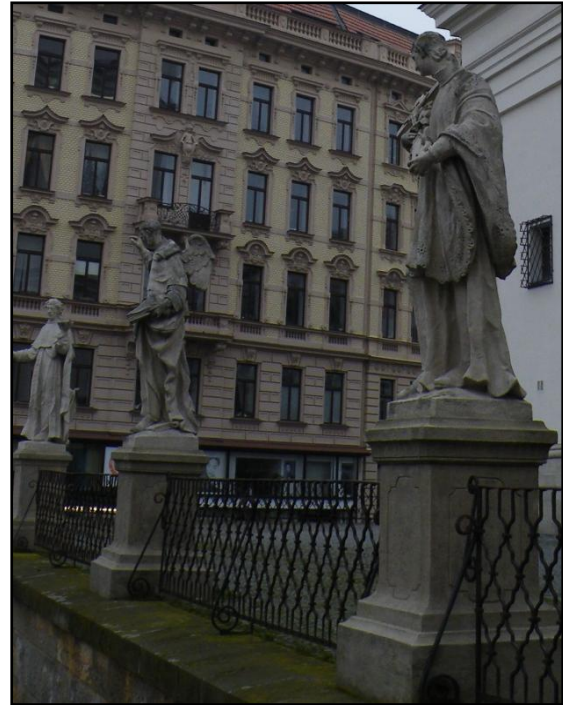
Materiál: Sochy byly vytvořeny z mušlového vápence. Sokl sochy sv. Aloise je z pískovce, sokl sv. Vincence je novější z umělého kamene. Cecilie Hálová-Jahodová ve své knize z roku 1947 píše o pískovcových postavách sv. Aloise a sv. Vincence, což však nekoresponduje s novějšími restaurátorskými zprávami.¹³³

Rozměry: Sochy jsou vysoké 180 cm, výška soklů činí 155 cm.

Vlastník: Sochy jsou majetkem Statutárního města Brna a jsou ve správě odboru správy majetku MMB.

Připsání autorství: Zřejmě nejstarším textem, v němž jsou obě sochy světců připsány Nesmannovi, je kniha Morize Trappa, odkud se informace postupně dostávala do další literatury.¹³⁴

Popis: Oba Nesmannovi světci stojí na čtvercové podnoži umístěné na jednoduchém hranolovém soklu, při spodním a horním okraji římsovaném, zdobeném kasulovým rámováním. Zobrazení

sv. Vincence Ferrerského má v souboru světců na balustrádě svůj nepochybný význam coby důležitý řádový misionář, jenž proslul apokalyptickými kázáními a obrátil na křesťanství velké množství Židů, Turků a heretiků. Sv. Vincence, který vstoupil v sedmnácti letech do dominikánského kláštera, zobrazil Nesmann jako mladého řeholníka oděného v řeholnickém rouše, se škapulířem a růžencem, jak šlape po knihách, v levici drží rozevřenou knihu a pravici má vztaženou k nebi. Propůjčena mu byla křídla, což je v případě tohoto světce poměrně častý motiv odkazující na vnímání postavy jako anděla obracejícího hříšníky.¹³⁵ Naproti tomu zůstává otázkou zobrazení postavy sv. Aloise, vypadající jako mladý kněz oděný v klerice s rochetou zakončenou bohatým krajkováním. V pravici drží světec krucifix ovinutý lilí, na nějž upírá svůj pohled. Levou rukou krucifix přidržuje. Nad určením světce jako sv. Aloise se zjevně pozastavuje ve své knize také Pavlíček, který při vyjmenovávání světců na balustrádě dominikánského kostela uvádí za jménem postavy otazník.¹³⁶ Je to ovšem jediný případ pochybující o tomto určení, neboť v žádné jiné literatuře nejsou pochybnosti naznačeny. Bohužel se mi doposud nepodařilo nalézt vhodné ikonografické určení světce, a proto musím prozatím ponechat tuto otázku otevřenou.

Restaurátorské zásahy: První známý restaurátorský zásah byl údajně provedený roku 1919 sochařem Josefem Rejnartem. O deset let později povolilo Ministerstvo školství a národní osvěty částku šestatřicet tisíc na opravu dominikánského kostela a soch na jeho terase, avšak o dalším postupu zprávy chybí. Je však pravděpodobné, že restaurátorské zásahy skutečně proběhly.¹³⁷

¹³³ Cecilie Hálová-Jahodová, *Brno: stavební a umělecký vývoj města*, Praha 1947, s. 176. V tomto případě však můžeme uvažovat stejně jako u světců před kapucínským kostelem, viz s. 43.

¹³⁴ Moriz Trapp, *Brünn's kirchliche Kunst-Denkmale*, Brünn 1888, s. 6.

¹³⁵ Věra Remešová, *Ikonografie a atributy svatých*, Praha 1991, s. 55. – Hynek Rulíšek, *Slovník křesťanské ikonografie. Postavy, atributy, symboly*, [České Budějovice] 2006, nestr.

¹³⁶ Martin Pavlíček, *Josef Winterbalder st. (1702-1769)*, Praha 2005, s. 73.

¹³⁷ Brno, S 8/6, Sochy a portál u Domin. kostela, st. subvence 1929, č. 0323, Archivní spisy bývalého Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko uložené na NPÚ ÚOP v Brně.

Roku 1953 pak byly nabídnuty restaurátorské práce Emilem Křivánkem a Františkem Pospíšilem, kteří uvádí, že sochy byly naposledy opravovány před třiceti lety a je tedy potřeba jejich další oprava. Zda k ní skutečně došlo, dnes nevíme.¹³⁸ Při oslavách konaných prvního května 1956 došlo při nevhodném tažení elektronických drátů k poškození jedné z Nesmannových soch, které byla uražena ruka v zápěstí. O šest dní později na to upozornila Vlasta Kratinová, která poslala zprávu na Kulturní odbor Městského památkového výboru, v němž doporučuje opravu.¹³⁹ S ohledem na vzhled soch je zřejmé, že Kratinová měla na mysli právě sochu sv. Vincence, jehož pravá ruka je vztyčena vzhůru. Nicméně na Kratinové apel nebylo reagováno, a proto píše v listopadu následujícího roku druhou zprávu. Vedle uražené ruky tentokrát zmiňuje také potřebu očištění všech barokních soch, zvláště pak sousoší sv. Jana Nepomuckého.¹⁴⁰ Na základě těchto žádostí se v roce 1958 rozeběhlo jednání o restaurátorovi, jenž opraví všechny sochy. To nakonec po několikaměsíčních dohadách provedl Jaroslav Vaňek. Vaňkovu zásahu, který však z velké části určil dnešní podobu soch, podobně jako v případě světců před kapucínským kostelem, předcházely spory mezi SPS Brno a SPS Praha na jedné straně a ČFVU na straně druhé. Na společné radě SPS a komise sekce restaurátorů bylo dohodnuto, že oprava bude svěřena akademickému sochaři Jaroslavu Vaňkovi, s čímž však restaurátorská komise ČFVU nesouhlasila a rozhodla, aby byla práce rozdělena mezi Vaňka a restaurátora A. Rozehnal z Opavy.¹⁴¹

Další známá renovace proběhla roku 1989, kdy byl kříž s tělem Kristovým, který drží sv. Alois doplněn umělým kamenem. Následující restaurátorské práce provedl roku 1995 Josef Krososka z důvodu chybějící části hmoty na zádech sv. Aloise a pokrytí sochy sv. Vincence silnou vrstvou mechu a lišejníku vzhledem k umístění statue pod vzrostlým kaštanem (který zde už nestojí), drobných prasklinek a chybějící části pravého křídla.¹⁴² Zatím poslední, celková restaurátorská obnova díla byla provedena roku 2009 v hodnotě devětadevadesát tisíc korun. Mimo jiné byla doplněna levá ruka sv. Aloise, která byla uražena v předloktí a v případě sv. Vincence bylo doplněno uražené zápěstí pravé ruky a chybějící pravá část z křídel, které světci vyrůstají ze zad.¹⁴³

V případě obou uvedených soch vzniká problém, za jehož vznikem stojí zub času a s ním spojené restaurátorské zásahy, kterých proběhlo od počátku dvacátého století doposud minimálně sedm. Časté zásahy měly za následek zničení míry autenticity Nesmannova výtvarného názoru, což bohužel není možné podložit fotografiemi, jelikož ve Staré fototéce na NPÚ v Brně se nenachází dokumentace jednotlivých soch.

Evidenční list: Homola 2007.

Restaurátorská zpráva: Krososka 1995.

Literatura: Bílek 1985, s. 22; Crhonek 1981, s. 95; Hálová-Jahodová 1947, s. 176; Jeřábek 1929, s. 39; Kreutz 1906, s. 153; Pavlíček 2005, s. 73; Samek 1959, s. 7; Samek 1994, s. 175; Stehlík 1973, s. 182; Stehlík 1989, s. 741; Stehlík 1992, s. 28; Stehlík 1998, s. 13; Stehlík in: Horová 2006, s. 539; Stránecký 1940, s. 37; Toman 1950, s. 197; Trapp 1888, s. 6; Wörgötter–Kazlepka–Stehlíková in: Kroupa 2003, s. 354.

Internetový odkaz: Wörgötter in: www.discoverbaroqueart.org, Walter in: www.vilemwalter.cz/

---

¹³⁸ Brno, S 8/6, Nabídka na opravu soch před kostelem sv. Michala v Brně 1953, č. 61, Archivní spisy bývalého Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko uložené na NPÚ ÚOP v Brně.

¹³⁹ Brno, S 8/6, Brno, Dominikánský kostel 1956, č. 1683, Archivní spisy bývalého Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko uložené na NPÚ ÚOP v Brně.

¹⁴⁰ Brno, S 8/6, Brno, kostel sv. Michala 1957, č. 500, Archivní spisy bývalého Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko uložené na NPÚ ÚOP v Brně.

¹⁴¹ Brno, S 8/6, Brno, sochy před dominikánským kostelem, oprava 1958, č. 1049, 1103, 1531, 6572, Archivní spisy bývalého Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko uložené na NPÚ ÚOP v Brně.

¹⁴² Josef Krososka, *Kl. Kostel sv. Michala, Dominikánské nám., Sochy u Kostela*, 1995, Restaurátorská zpráva, Národní památkový ústav – Územní odborné pracoviště Brno.

¹⁴³ Aleš Homola, *Socha sv. Aloise z Gonzagy a Vincence Ferrerského na rampě kostela sv. Michala*, 2007, Evidenční list 22708/7-46, Magistrát města Brna, Odbor správy majetku.

Materiál: Socha i podstavec byly provedeny z mušlového vápence.

Vlastník: Socha je majetkem Konventu Hospitálského řádu sv. Jana z Boha-Milosrdných bratří v Brně.

Připsání autorství: V literatuře se vyskytuje jedno připsání této sochy Nesmannovi, a to v *UPMS*, kde Bohumil Samek uvádí, že socha je „patrně od J. A. Nesmanna“.¹⁴⁴

Nové ikonografické určení: V prvním díle Samkových *UPMS*¹⁴⁵ a v restaurátorské zprávě z roku 1998,¹⁴⁶ se objevuje určení světce coby sv. Jan z Boha, což však vyvolává řadu otázek. Předně ztvárnění sv. Jana v takovéto podobě, kde jediným atributem je velký kříž, je nepravděpodobné, vzhledem k tomu, že světec bývá zobrazován s pytle, koši či hrnci uvázanými na provaze kolem krku jako odkaz na shánění almužen pro svou nemocnici, s granátovým jablkem (případně s Jezulátkem držícím granátové jablko) či s trnovým věncem jako symbolem přísného pokání.¹⁴⁷ V rukou také může držet krucifix, avšak ani jeden z atributů, jež sv. Janu z Boha přísluší, zde nevidíme.

Další problém pak nastává v otázce datace. Z chronogramu umístěného na podstavci skulptury vyplývá, že byla vytvořena roku 1741. Nicméně řád Milosrdných bratří se v Brně usadil až o šest let později v roce 1747 a je tedy zarážející, proč by sochař vytvářel sv. Jana z Boha, zakladatele řádu v době, kdy zde ještě Milosrdní bratři neměli vybudovaný klášter. Tyto otázky je možné zodpovědět po srovnání sochy se snímky umístěnými ve Staré fototéce v NPÚ v Brně, na nichž je světec zachycen, a jehož podoba se od té nynější liší v drobnostech, avšak ve výsledku v podstatných. Kromě kříže totiž držel ještě dva atributy – kopí a houbu na kopí. Popisek pod fotografií potom oznamuje, že se jedná o „sochu sv. Františka Serafinského“¹⁴⁸ a jako o svatém Františku o něm hovoří také Cecílie Hálová-Jahodová,¹⁴⁹ ovšem ani toto určení nelze považovat za správné. S ohledem na všechny tři atributy původně patřící k soše je zřejmé, že se může jednat o sv. Bernarda z Clairvaux, druhého zakladatele cisterciáckého řádu, jehož atributy jsou mimo jiné kříž a nástroje Kristova umučení,

¹⁴⁴ Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska 1 (A/I)*, Praha 1994, s. 211.

¹⁴⁵ Tamtéž.

¹⁴⁶ Josef Krososka, *Sochy před kostelem sv. Leopolda při klášteře Milosrdných bratří v Brně*, 1998, Restaurátorská zpráva, Národní památkový ústav – Územní odborné pracoviště Brno.

¹⁴⁷ Věra Remešová, *Ikonografie a atributy svatých*, Praha 1991, s. 29.

¹⁴⁸ NPÚ Brno, Stará fototéka, inv. č. 17222.

¹⁴⁹ Cecílie Hálová-Jahodová, *Brno: stavební a umělecký vývoj města*, Praha 1947, s. 174.

jež odkazují na světce „vroucí lásku ke Kristovu utrpení i jeho asketické sebeumrtvování“.¹⁵⁰ Ostatně gesto ruky směřující k srdci, jež u brněnského světce spatřujeme, je dalším znakem ukazujícím na sv. Bernarda z Clairvaux.

Původí umístění: Původní umístění statue bylo jiné, než to současné. Společně s Nesmannovou sochou se před kostelem sv. Leopolda nachází další tři, které sem byly přemístěny z nedalekého takzvaného Dlouhého mostu vedoucího přes řeku Svratku někdy před rokem 1929 (což dokládají fotografie ze Staré fototéky, zachycující slavnostní odhalení desky Josefa Dobrovského z 6. ledna 1929, v jehož pozadí lze sochy před kostelem vidět).¹⁵¹ Jedná se o sv. Jana Nepomuckého od neznámého autora ze třetí čtvrtiny osmnáctého století, Pietu Ondřeje Schweigla z roku 1799 a Ecce Homo Jana Kristiána Pröbstela z roku 1722. Podle některých zpráv Nesmannova socha k tomuto souboru umístěném na mostu původně nepatřila a přenesena byla před kostel ve stejné době, jako ostatní, neznámo odkud. Tytéž zprávy však uvádějí, že k přenesení došlo po druhé světové válce, což je informace mylná. Cecílie Hálová-Jahodová uvádí jako původní umístění všech čtyř soch také Dlouhý most a dodává, že tyto sochy byly před chrám Milosrdných bratří přeneseny po zboření mostu.¹⁵² Jisté je, že kolem roku 1900 už sochy na mostě nestály, jak dokládají staré pohlednice, tudíž je možné považovat za pravdivou informaci udávající, že v období baroka zdobily most čtyři sochy, které byly odstraněny při dalších úpravách mostu v roce 1837.¹⁵³

Restaurátorské zásahy: Nejstarší známý zápis zmiňující sochy před kostelem sv. Leopolda v Brně pochází z roku 1937, kde je světec připisovaný dnes Nesmannovi jmenován jako František Serafinský a je zde upozorněno na špatný stav sochy způsobený zvětralým kamenem. Ze zápisu se dále dozvídáme, že Pietu a Ecce Homo patří k budově kláštera, kdežto František Serafinský se sv. Janem Nepomuckým jsou umístěny na veřejném statku.¹⁵⁴ V srpnu 1956 pak došlo k poškození Nesmannovy sochy, o čemž nás informuje ručně psaný vzkaz na malé kartičce zaslaný na Státní památkový ústav. Píše se zde: „Prosím aby jste se přišli podívat k Milosrdným bratřím jak nějakí nevěrci usekli u 1 svatého ten kříž v neděli v 1 h v noci kladivem s dlátem [...]“.¹⁵⁵ V tomto žalostném stavu pak socha ještě nějakou dobu stála, protože v listopadu 1957 na tuto skutečnost znovu poukazuje Vlasta Kratinová, která doporučuje Státnímu památkovému ústavu v Brně opravu ulomeného kříže.¹⁵⁶ K té zřejmě také došlo, ovšem před rokem 1998 kus kříže opět chybí, což bylo evidentně dáno jeho někdejšími poničením, stejně jako tomu bylo v předchozím případě sv. Vincence, jehož ruka byla roku 1956 cizím zaviněním ulomena, což se pak v následujících letech opakovalo.

K poslednímu restaurování všech čtyř soch došlo roku 1998 akademickým sochařem Petrem Bortlíkem a odpovědným restaurátorem Josefem Krososkou.¹⁵⁷ V případě Nesmannova světce zcela chyběla horní část kříže, jež světec přidržuje a chyběly i oba atributy (kopí a houba na kopí), po nichž zůstaly v části ruky pouze zbytky. Z neznámých důvodů však již tyto atributy nebyly dohotoveny, čímž bylo přispěno k určení světce jako sv. Jana z Boha. Vzhledem k velkému poškození sochy, které bylo nejvíce patrné v oblasti obličejce, jak je vidno z fotografií v restaurátorské zprávě, není jisté, zda se dá s určitostí hovořit o Nesmannově autorství. Je pravda, že by se daly najít jisté podobnosti s jinými Nesmannovými světci, avšak vzhledem

¹⁵⁰ Věra Remešová, *Ikonografie a atributy svatých*, Praha 1991, s. 15.

¹⁵¹ NPÚ Brno, Stará fototéka, Brno. Klášter Milosrdných. Slavnost odhalení desky Jos. Dobrovského, 6. 1. 1929, inv. č. 6237.

¹⁵² Cecílie Hálová-Jahodová, *Brno: stavební a umělecký vývoj města*, Praha 1947, s. 174.

¹⁵³ Milena Flodrová – Zdeněk Müller, *Staré Staré Brno*, Brno 2007, s. 275.

¹⁵⁴ Brno, S 10/2, Kostel a klášter Milosrdných na Vídeňské v Brně 1937, č. 2598, Archivní spisy bývalého Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko uložené na NPÚ ÚOP v Brně.

¹⁵⁵ Brno, S 10/2, Brno, klášter Milosrd. bratří 1956, č. 3631, Archivní spisy bývalého Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko uložené na NPÚ ÚOP v Brně.

¹⁵⁶ Brno, S 10/2, Brno, klášter Milosrd. bratří 1957, č. 475, Archivní spisy bývalého Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko uložené na NPÚ ÚOP v Brně.

¹⁵⁷ Josef Krososka, *Sochy před kostelem sv. Leopolda při klášteře Milosrdných bratří v Brně*, 1998, Restaurátorská zpráva, Národní památkový ústav – Územní odborné pracoviště Brno.

k absenci pramenů či jiných zpráv a nemožnosti sochu dostatečně srovnat s jinými Nesmannovými díly kvůli vskutku špatnému stavu obličejů, který tak byl během restaurátorského zásahu v devadesátých letech nepochybně pozměněn, ponechávám v tomto případě otázku určení Nesmanna jako autora, otevřenou.

Všechna sochařská díla umístěna před kostelem včetně schodiště jsou v takovém stupni poškození, že vyžadují neodkladný restaurátorský zásah, jehož realizace v současné době započala (listopad 2014). Restaurátorkou je paní Radka Levínská, která sdílí tytéž pochyby o připsání sochy Nesmannovi, a to na základě stylové analýzy, kdy se především utváření draperie příliš neshoduje s jinými sochařovými statuem.

Evidenční list: Homola 2007.

Restaurátorská zpráva: Krososka 1998.

Literatura: Samek 1994, s. 211.

Internetový odkaz: www.slukas.cz

3

Postavy čtyř světců zdobící fasádu kostela Panny Marie Bolestné ve Sloupě 1751-1754

[Obrazová příloha 24a-f + 17b, 20a-b, 29a, s. 34]

Sv. Cyril a Metoděj, sv. Máří Magdalena, sv. Marie Salome, dva andělci a znak

Materiál: Sochy byly vytesány z pískovce.

Rozměry: Postavy byly vytvořeny v nadživotní velikosti.

Vlastník: Sochy jsou majetkem Římskokatolické farnosti Sloup v Moravském krasu.

Připsání autorství: Stavba kostela byla prováděna vídeňským architektem Isidorem Marcellem Canavale v letech 1751 až 1754, jak uvádí farní kronika.¹⁵⁸ Do téže doby je možné zařadit vznik kamenných statuí zdobících exteriér budovy, za jejichž autora lze považovat Jana Adama Nesmanna. Připsání autorství právě tomuto sochaři se objevuje poprvé u Ondřeje Schweigla a následně Petra Cerroniho,¹⁵⁹ kteří tvrdí, že Nesmann vytvořil veškeré sochařské realizace ve Sloupě a dále v textech Miloše Stehlíka,¹⁶⁰ který byl prvním, kdo upozornil na chybné určení autora sloupské sochařské výzdoby coby Ondřeje Bleibergera (někdy užíváno také nesprávného tvaru „Bleiberg“). Ovšem, jak již víme, Bleiberger, jenž byl přítelem Nesmanna a kmotrem jedné z jeho dcer, nebyl sochař, nýbrž malíř a štafír.

Popis: Nesmannova sochařská výzdoba fasády sestává ze čtyř postav světců. Na bočních stranách věže jsou na malých soklech v nikách umístěny figury sv. Cyrila a Metoděje, v průčelí kostela jsou to dvě truchlící světice, z nichž jednu lze bezpečně určit jako Máří Magdalenu. Druhá z žen bývá v literatuře uváděna jako sv. Marta, až na výjimky, v nichž je určena jako Marie Salome, s čímž lze souhlasit.¹⁶¹ K této výzdobě je třeba připsat ještě dva putty na konzolách

¹⁵⁸ Adéla Ťažká, *Malířská výzdoba kostela Bolestné Panny Marie ve Sloupě*, (bakalářská práce), Seminář dějin umění FFMU, Brno 2008, s.7. Viz Farní kronika, Státní okresní archiv Blansko, fond Farní úřad Sloup, inv. č. 11, fol. 9r.

¹⁵⁹ Cecílie Hálová-Jahodová, Andreas Schweigl, *Bildende Künste in Mähren, Umění XX*, 1972 s. 184. – MZA, fond G12, Cerroniho sbírka I., kniha 34, *Skizze einer Geschichte der bildenden Künste in Mähren (Biographie)*, zweite Abtheilung, entworfen von J. P. Cerroni, 1807.

¹⁶⁰ Miloš Stehlík, *Poznámky k dílu Jana Adama Nesmanna*, SPFFBU F17, 1973, s. 182. – Tentýž, *Sochařství pozdního baroka na Moravě*, in: *DCVU II/2, Od počátků renesance do závěru baroka*, Praha 1989, s. 741. – Tentýž, heslo Nesmann, in: Anděla Horová (ed.), *Nová encyklopedie českého výtvarného umění. Dodatky*, Praha 2006, s. 539.

¹⁶¹ Oldřiška Keithová – Michaela Mrázová, *Portál a sochy Panny Marie Bolestné, Sloup v Moravském Krasu*, 1998, Restaurátorská zpráva, Národní památkový ústav – Územní odborné pracoviště Brno. Z této zprávy bylo čerpáno při psaní práce: Adéla Ťažká, *Malířská výzdoba kostela Bolestné Panny Marie ve Sloupě*, (bakalářská práce), Seminář dějin umění FFMU, Brno 2008, kde na s. 11 objevuje také určení světice jako Marie Salome.

a alianční erb Karla Ludvíka z Roggendorfu (1680-1737) a jeho manželky Karoliny (1689-1759) zdobící hlavní vstupní portál. Do kamene je zde vytesán latinský nápis, jehož chronogram oznamuje rok 1754, čímž potvrzuje zápisy z písemných pramenů.

Restaurátorské zásahy: Nejstarší známá zpráva pochází z roku 1928, kdy probíhalo jednání o vhodném výběru odborníka, který by provedl nezbytné očištění a zakonzervování čtyř kamenných soch včetně soklů a chrámového portálu, které jsou dle zprávy „vynikající a umělecky nejcennější ozdobou chrámu“.¹⁶² Nejstarší známé restaurátorské zásahy byly provedeny v období září až října roku 1998 odpovědnou restaurátorkou akademickou malířkou Oldřiškou Keithovou a restaurátorkou Michaelou Mrázovou.¹⁶³

Vedle výše zmíněných kamenných prací se s Nesmannovými díly setkáme také v interiéru kostela, kterému už bylo v literatuře věnováno více pozornosti s ohledem na významné nástěnné i oltářní malby vytvořené Kasparem Fridrichem Sambachem. Sochařská výzdoba oltářů, kazatelny i křtitelnice však zůstává poněkud v pozadí zájmu badatelů věnujících se sloupské stavbě. Také v tomto případě se v literatuře objevuje několik verzí autorství. Domnívám se, že oltářní a další sochařskou výzdobu lze, tak jak o tom psal Ondřej Schweigl a následně Jan Petr Ceroni či Miloš Stehlík, připsat Nesmannovi. Vzhledem k tomu, že sochy jsou provedeny ve dřevě, více prostoru bude této problematice věnováno v příslušné části katalogu, věnující se dřevěným skulpturám [kat. 14].

Restaurátorská zpráva: Keithová–Mrázová 1998.

Literatura: Ceroni 1807; Schweigl 1784; Stehlík 1973, s. 182; Stehlík in: Krsek–Kudělka–Stehlík–Válka, s. 106; Stehlík in: Horová 2006, s. 539.

4

Sv. Josef a sv. Jan Nepomucký zdobící průčelí kostela sv. Kříže ve Sněžném 1753-1755

[Obrazová příloha 25a-c + 11b, 14b]

Materiál: Sochy byly vytvořeny z jemnozrnného maletínského pískovce.

Rozměry: Výška soch je cca 215 cm.

Vlastník: Vlastníkem soch je Římskokatolická farnost Sněžné na Moravě.

Připsání autorství: Sochy připsal Nesmannovi Miloš Stehlík.¹⁶⁴

Popis: Obě světecké figury, osazené na profilovaných podstavcích, se vyznačují mírným esovitým natočením a tvarovou podobností, která je v případě sv. Josefa dána malým Ježíškem, na nějž starší muž, držíc dítě levou rukou, láskyplně upírá svůj zrak. Sv. Jan Nepomucký zaujímá podobnou pózu, tentokrát díky krucifixu, jenž přidržuje pravou rukou, opírá jej o rameno a pohlíží na něj a také čapkou, kterou třímá v levé ruce. Tyto Nesmannovy sochy jeví společné rysy s jeho souborem umístěným na nádvoří rajhradského kláštera.

Restaurátorské zásahy: V roce 1996 (září) provedl restaurování soch akademický sochař Martin Kovařík.¹⁶⁵

Restaurátorské zprávy: Kovařík 1996.

Literatura: Stehlík 1973, s. 181; Stehlík 1989, s. 741; Stehlík in: Horová 2006, s. 539.

¹⁶² Sloup, S 78/28, Oprava farního kostela ve Sloupě 1928, č. 1416, 409, Archivní spisy bývalého Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko uložené na NPÚ ÚOP v Brně.

¹⁶³ Oldřiška Keithová – Michaela Mrázová, *Portál a sochy Panny Marie Bolestné, Sloup v Moravském Krasu*, 1998, Restaurátorská zpráva, Národní památkový ústav – Územní odborné pracoviště Brno.

¹⁶⁴ Miloš Stehlík, Poznámky k dílu Jana Adama Nesmanna, *SPFFBU F17*, 1973, s. 181.

¹⁶⁵ Martin Kovařík, *Sv. Josef a sv. Jan Nepomucký Sněžné*, 1996, Restaurátorská zpráva, Římskokatolická farnost Sněžné na Moravě.

Sv. Petr a Pavel, sv. Jan Nepomucký, sv. Bonaventura, sv. Benedikt a Ukřižovaný Kristus

Materiál: Sochy byly vytvořeny z mladějovského pískovce.

Rozměry: Výška pěti světců i kříže je 200 cm, sokl u sochy sv. Jana Nepomuckého je vysoký 160 cm, u sv. Benedikta 163 cm, u sv. Bonaventury 170 cm, výška soklu Ukřižovaného Krista pak činí 180 cm, sv. Petr a Pavel umístění na vstupní bráně jsou bez soklů.

Vlastník: Sochy jsou majetkem benediktinského řádu.

Připsání autorství: Připsání souboru Nesmannovi provedl Miloš Stehlík na základě smlouvy, kterou našel při svém bádání.

Popis: Ještě než našlo všech šest soch své nové umístění na nádvoří benediktinského kláštera v Rajhradě, čekaly je různé osudy. Postavy sv. Petra a Pavla byly z mostu přeneseny už roku 1789 kvůli potřebě most rozšířit, jelikož již v dobách jeho výstavby mu byla vytýkána úzkost a křivost. Nové umístění našly v nikách klášterních věží, kam je dal přenést probošt Otmar Konrad. Zde stávali tito dva světci až do roku 1847, kdy je nahradily sochy sv. Vojtěcha a Vintíře od sochaře Josefa Břeňka (1820-1878) pocházejícího z Hranic.¹⁶⁶ Dnes jsou apoštolská knížata umístěna na podstavcích vnitřní brány v klášterním nádvoří.

Socha sv. Benedikta byla postavena 2. listopadu 1795 na rajhradském náměstí, k čemuž odkazuje nápis s utajeným letopočtem 1795 vytesaný na soklu patřícím k této soše.

Volba světců, jež objednal probošt Piter pro nový most samozřejmě nebyla náhodná, například postava sv. Bonaventury byla vybrána proboštem proto, že se jednalo o jeho patrona. Nicméně už v roce 1790 došlo k přenesení světce na náves do Opatovic, kde stávala před domem č. 18 upravená na sv. Karla Boromejského, jak dal nařídít Pitrův nástupce probošt Konrad. Nejen, že se jednalo o patrona obce, ale také o Konradova jmenovce, jelikož křestní jméno probošta bylo právě Karel Boromejský.¹⁶⁷

Socha sv. Jana Nepomuckého stávala ještě roku 1942 na mostě.¹⁶⁸ A stejně tak Ukřižovaný Kristus, který stával na hlavním pilíři mostu a později byl přemístěn na protější stranu a jehož sice smlouva nezmiňuje, nicméně je potřeba jej k již zmíněným sochám přiřadit, jak ostatně píše profesor Stehlík.¹⁶⁹

Restaurátorské zásahy: V letech 1925 a 1926 bylo jednáno mezi rajhradským Okrašlovacím spolkem a Státním památkovým ústavem o opravě šesti soch umístěných na náměstí (k Nesmannovým sochám navíc kašna a sv. Florián) a dvou soch na mostě (Nesmannův kříž a Johánek), „[...] které dle odhadu akademického sochaře p. Josefa Axmana mají velkou uměleckou cenu, ale potřebují co nejdříve nutně odborné opravy, aby byly zachráněny.”¹⁷⁰ Zatím poslední zásah provedl roku 2006 v případě všech šesti soch akademický sochař restaurátor Radomír Vavruša.¹⁷¹

¹⁶⁶ Jiří Kroupa, Jaroslav Vobr, Vojen Drlík, *Benediktinský klášter v Rajhradě. Klášter, klášterní knihovna, památník písemnictví na Moravě*, Brno 2006, s. 24. – Miloš Stehlík, Poznámky k dílu Jana Adama Nesmanna, *SPFFBU F17*, 1973, s. 182. – Karel Uhl, *Bonaventura Piter, rajhradský probošt, moravský zemský prelát a český historik*, Brno 1932, s. 4–5.

¹⁶⁷ Zuzana Marucová, *Stavební a umělecké aktivity benediktinského kláštera v Rajhradě v 18. století*, (disertační práce), Seminář dějin umění FFMU, Brno 2014, s. 82. (dosud neobhájeno)

¹⁶⁸ Václav Pokorný – Zoroslava Drobná, *Benediktinský klášter v Rajhradě*, Praha 1942, nestr.

¹⁶⁹ Miloš Stehlík, Poznámky k dílu Jana Adama Nesmanna, *SPFFBU F17*, 1973, s. 182.

¹⁷⁰ Rajhrad, S 73/3, Okrašlovací spolek v Rajhradě a Josef Axmann ve příčině zabezpečení starých soch 1925-1926, č. 140, 51, 1334, 425, Archivní spisy bývalého Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko uložené na NPÚ ÚOP v Brně

¹⁷¹ Radomír Vavruša, *Benediktinské opatství rajhrad*, 2006, Restaurátorská zpráva, Národní památkový ústav – Územní odborné pracoviště Brno.

Restaurátorská zpráva: Vavruša 2006.

Literatura: Kroupa–Vobr–Drlík 2006, s. 24; Macurová 2014, s. 47, 82; Stehlík 1973, s. 182; Stehlík 1989, s. 741; Stehlík in: Krsek–Kudělka–Stehlík–Válka, s. 106; Stehlík in: Horová 2006, s. 539; Uhl 1932, s. 4-5; Wörgötter–Kazlepka–Stehlíková in: Kroupa 2003, s. 354.

Prameny: MZA, E6, Benediktini Rajhrad, ka. 46, inv. č. 975, sign. Bb 20.

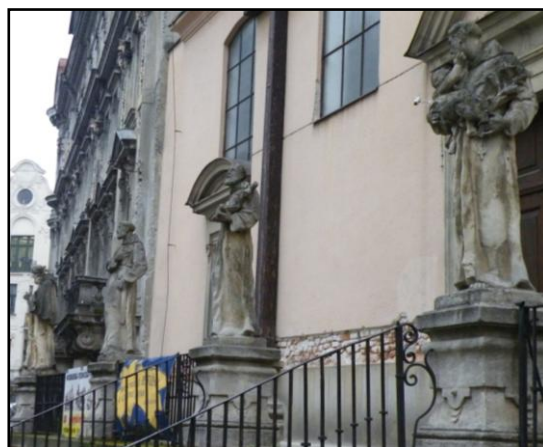

Soubor řádových světců na balustrádě kapucínského kostela Nalezení sv. Kříže v Brně 1765

[Obrazová příloha 27a-k]

Sochy sv. Josefa z Leonessy, sv. Fidela ze Sigmaringu, sv. Františka z Assisi, sv. Antonína Paduánského a sv. Felixe z Cantalice vyzdvížené na původních, bohatě profilovaných branolových soklech

Materiál: Otázka materiálu výše zmíněných soch je nejednoznačná a v literatuře i restaurátorských zprávách se objevují různá určení. Brněnský sochař Josef Rejnart ve svém rozpočtu na opravu soch z roku 1925¹⁷² i Cecílie Hálová-Jahodová¹⁷³ uvádějí jako materiál pískovec. Třetí určení materiálu soch z téhož kamene se objevuje v útlé knize Jany Teplé o kapucínském kostele z roku 2004.¹⁷⁴ Naproti tomu restaurátoři Vaněk (1963) a Krososka (1994) hovoří ve svých zprávách o mušlovém vápenci.¹⁷⁵ Evidenční listy památek z roku 2007 pak uvádějí jakožto materiál soch litavský vápenec, sokly jsou pak podle nich vytvořeny z krinoidového vápence.

Samotný stav statuí nám nicméně s ohledem na výrazné restaurátorské zásahy, které se podle Krososky týkaly také materiálových změn, příliš neprozradí a tak je nasnadě obrátit se na opis smlouvy mezi Grimmem a Nesmannem.¹⁷⁶ Ta uvádí, že sochy mají být vytvořeny z kamene „aus den Edenbürger [sic!] Steinbruch“, který je možné s největší pravděpodobností ztotožnit s kamenolomem Zogelsdorf poblíž Eggenburgu v Dolním Rakousku, v němž se těžil tzv. eggenburský vápenec často používaný také sochaři na českém území, především pak na jižní Moravě.

Avšak shrneme-li výše zmíněné údaje týkající se materiálu, z něž byli Nesmannovi světci vytvořeni, můžeme konstatovat, že žádné z těchto tvrzení nebylo vyloženo mylně a pravdu tudíž mají v jistém slova smyslu všichni uvedení autoři. V této otázce si nicméně nemůžeme vypomoci literaturou historiků umění, jelikož ti se většinou detailnímu zpracování materiálových záležitostí nevěnují, a je proto třeba se obrátit přímo na geologické texty. Z nich se například dozvíme, že „litavský vápenec“ zmiňovaný v evidenčních listech statuí je pouze jiné označení pro „mušlový vápenec“, o němž zase hovoří restaurátoři Vaněk a Krososka. Tentýž vápenec pak bývá nazýván také jako „eggenburský mramor“ jako odkaz na kamenické dílny v Eggenburgu, kde byl opracováván. Geologickou terminologií se tedy jedná o „šedavě bílý, šedobílý až modravý organogenní vápenec až vápnitý pískovec“.¹⁷⁷

¹⁷² Brno, S 9/7, Josef Rejnart, sochař v Brně ve příčině oprav soch před kostelem Kapucínů, 1925, č. 81, Archivní spisy bývalého Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko uložené na NPÚ ÚOP v Brně.

¹⁷³ Cecílie Hálová-Jahodová, *Brno: stavební a umělecký vývoj města*, Praha 1947, s. 176.

¹⁷⁴ Jana Teplá (red.), *Klášter s kostelem Nalezení sv. Kříže a Kapucínská brobka Řádu Menších bratří Kapucínů v Brně*, Brno 2004, nestr.

¹⁷⁵ Jaroslav Vaněk, *Rampa u Kapucínů. 5 plastik*, 1963, Restaurátorská zpráva, Národní památkový ústav – Územní odborné pracoviště Brno. – Josef Krososka, *Kapucínský kostel. Soubor soch*, 1994, Restaurátorská zpráva, Národní památkový ústav – Územní odborné pracoviště Brno.

¹⁷⁶ Brno, S 9/7, Zemská správa politická na Moravě ve příčině komisionelního řízení o zabezpečení soch před kostelem Kapucínů v Brně 1921, č. 633, Archivní spisy bývalého Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko uložené na NPÚ ÚOP v Brně.

¹⁷⁷ Kateřina Grydilová, *Současný stav a provenience lithothamniových vápenců historických památkových objektů města Brna*, (diplomová práce), Geologie PŘFMU, Brno 2007, s. 10. V diplomové práci se Grydilová zabývá několika brněnskými

Rozměry: Sochy jsou vysoké zhruba 180 cm, výška podstavců činí 95 cm. Velikost soch se shoduje s údajem Františka Grimma, který ve smlouvě uvádí rozměry soch, jež má Nesmann vytvořit, jako 6 střevců.¹⁷⁸ Tím se obsah kontraktu liší od rajhradské smlouvy, kde rozměry statuí uváděny nejsou. Naopak ale opat Piter ve smlouvě jasně určuje, jaké světce má Nesmann zobrazit, na rozdíl od Grimma, jenž otázku ikonografie zcela vynechává. Je tak možné, že určení jednotlivých postav bylo ponecháno na výběru sochaře, nebo bylo domluveno ústní formou.

Vlastník: Sochy jsou majetkem Provincie kapucínů v České republice.

Připsání autorství: O vytvoření řádových světců před kapucínským kostelem v Brně Janem Adamem Nesmannem není pochyb, jelikož se nám dochoval opis smlouvy (a snad i originál?) mezi Františkem Grimmem a Adamem Nesmannem. Připsání soch Nesmannovi se v literatuře poprvé objevuje u Jana Petra Cerroniho, který píše, že sochař vytvořil „sochy z kamene před kapucínským kostelem v Brně“.¹⁷⁹ Patří mezi ně pět řádových světců: sv. Josef z Leonessy, Fidel ze Sigmaringu, František z Assisi, Antonín Paduánský a Felix z Cantalice (z pohledu návštěvníka vstupujícího do kostela zleva doprava). Šestá socha před kostelem znázorňuje sv. Vavřince z Brindisi, kterou vytvořil roku 1927 Čeněk Vosmík.¹⁸⁰

Objednavatelé: O postavení souboru soch před kostelem se postarali brněnští občané v rámci zvelebení města. Jelikož se kapucínský řád vyznačuje jistým asketismem v umělecké výzdobě, muselo být k postavení soch před kostelem požádáno o povolení od svaté kongregace římské. Ta vyhověla žádosti přípisem ze dne 13. července 1764 s podmínkou, že sochy nebudou postaveny na kostelní zdi. Následně objednal František Grimm jakožto klášterní zástupce podmínky se sochařem Nesmannem, s nímž také podepsal 4. března 1765 smlouvu. Ta mimo jiné uvádí tři velké dobrodince kláštera, kteří zaplatili Nesmannovi za vytvoření pěti soch celkem třicet pět zlatých, což činí sedmašedesát zlatých za jednu. Kromě toho bylo sochaři přislíbeno šedesát zlatých po ukončení prací a osmdesát za dovoz soch. Hlavním dobrodincem byl František Grimm, který tak šel zřejmě ve šlépějích svého otce Mořice, jenž patřil mezi velké mecenáše kláštera, a který zemřel roku 1757, stejně jako další velký dobrodinec, kominický mistr Barnabáš Orelli.¹⁸¹ Tuto roli převzala později jeho snacha Viktorie, která ještě vedle Šebestiána Kollocha také financovala vznik Nesmannových soch.¹⁸²

Restaurátorské zásahy: Veškerá slovníková literatura neopomíná ve výčtu Nesmannových děl uvést na předních místech tento kapucínský soubor, jako by se snad jednalo o jedno z nejvýznamnějších sochařových děl. Je však potřeba si uvědomit, že všech pět statuí již nelze vzhledem k velkým změnám týkajícím se nejen světeckých hlav, ale také oděvů a atributů, k nimž došlo během několika restaurátorských zásahů ve dvacátém století, považovat za barokní dílo. Přesto nebyly sochy z katalogu Nesmannovy tvorby vyňaty, jelikož není pochyb, že sochy zde umělec opravdu vytvářel. Pozornost je však zaměřena na dochované archivní spisy a fotografie, na jejichž základě je možné sledovat postupné změny, které vedly k dnešnímu stavu, bohužel však odlišnému od původního, což ve svých restaurátorských zprávách píší samotní restaurátoři.

---

památky z hlediska geologického rozboru. Vedle světců před kapucínským kostelem (s. 52, 70–71) mezi ně patří mimo jiné také postavy na terase dominikánského kostela (s. 48–49, 63–64) a sv. Bernard před kostelem sv. Leopolda (s. 66). Práce tak dokumentuje (v některých případech i obrazovou formou) stav Nesmannem vytvořených soch v roce 2006 až 2007.

¹⁷⁸ Střevíc = stopa = 4 dlaně = 29,6 cm až 31,32 cm.

¹⁷⁹ MZA, fond G12, Cerroniho sbírka I., kniha 34, Skitze einer Geschichte der bildenden Künste in Mähren (Biographie), zweite Abtheilung, entworfen von J. P. Cerroni, 1807.

¹⁸⁰ Petr Macek, Pavel Zahradník, (heslo) Brno. Kapucínský konvent s kostelem Nalezení sv. Kříže, in: Dušan Foltýn a kol., *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Praha 2005, s. 188. – Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska 1 (A/I)*, Praha 1994, s. 205. – Jana Teplá (red.), *Klášter s kostelem Nalezení sv. Kříže a Kapucínská hrobka Řádu Menších bratří Kapucínů v Brně*, Brno 2004, nestr.

¹⁸¹ Petr Macek – Pavel Zahradník, heslo Brno. Kapucínský konvent s kostelem Nalezení sv. Kříže, in: Dušan Foltýn a kol., *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Praha 2005, s. 188.

¹⁸² Mořic Grimm, jenž se zasloužil o postavení kapucínské hrobky, je zde také pohřben společně se svou manželkou Voršilou (1746) a synem Františkem Antonínem (1784). Také další velcí dobrodinci kláštera, Barnabáš Orelli s manželkou Marií Eliškou (1744) a Viktorií (1769), zde našli místo svého posledního odpočinku.

Jaroslav Vaněk napsal roku 1963: „Sochy byly již několikrát nevhodně opravované, tak že změnilly svůj původní výraz.“ a dodává dále „Na zbytky původní komposice snažil jsem se dokomponovat chybějící detaily tak, abych se co nejvíce přiblížil původní myšlence.“¹⁸³ Totéž potvrdil Josef Krososka roku 1994, když ve své zprávě uvedl, že sochy modelačně neodpovídají původním barokním tvarům.¹⁸⁴

Nejstarší zpráva nacházející se ve spisovně NPÚ v Brně pochází z roku 1921 a upozorňuje na dezolátní stav soch, jenž bude potřeba v co nejbližší době řešit odborným zásahem.¹⁸⁵ Dále text připomíná sousoší sv. Trojice od neznámého autora (1723), které doplňovalo pěťici Nesmannových soch od roku 1848, kdy sem bylo přeneseno z prostoru před Židovskou bránou na rozcestí ke Křenové ulici, kde původně stávalo. Do doby, než bylo sousoší součástí výzdoby kapucínské terasy, nacházel se na tomto místě velký kříž, jak dokazuje kresba z roku 1827 od Fr. Richtera. Cecílie Hálová-Jahodová uvádí, že ke snesení sousoší z terasy došlo, stejně jako k restaurování zbylých soch Josefem Rejnartem, roku 1919.¹⁸⁶ Nicméně po prozkoumání archivních spisů lze konstatovat, že tyto informace jsou nesprávné a je třeba uvést je na pravou míru. Podoba sousoší sv. Trojice připomínala roku 1920 spíše neforemný tvar, takže bylo ještě téhož roku sneseno, přičemž fragmenty měly být uloženy v městském lapidáriu. Avšak při tomto zásahu došlo k rozprasknutí a roztržení torza v takové míře, že už nebylo možné některou část uschovat. Zprávy také zmiňují, že po sousoší zde zbyl sokl, jenž je možné použít na novou plastiku, bude-li vytvořena.¹⁸⁷ Jak již víme, vytvořena byla, a to roku 1927 sochařem Vosmíkem.

Co se týče restaurování Nesmannových soch Josefem Rejnartem, také k němu nedošlo roku 1919, nýbrž až o šest let později. Již tehdy (1925) byl stav soch natolik špatný, že evidentně muselo dojít ke změně jejich původních výrazů. Archivní zpráva udává, že „značně poškozené jsou zejména hlavy a horní polovice těla, kde rozvětráním setřena modelace“.¹⁸⁸ Dále se z textu dozvídáme, že u dvou soch (bez bližší specifikace) je nezbytné nové osazení hlav, které byly v té době pouhými pahýly. Ze zprávy sepsané roku 1924 vyplývá, že jednou z postav, u níž bude nutné vytvoření nové hlavy, je sv. František, který byl v té době nejvíce poškozen, a vedle hlavy mu scházely také ruce. Nejlépe zachovány pak mají být obě krajní sochy (sv. Josef a sv. Felix). V této době tedy bylo jednáno se sochařem Rejnartem o opravách, k nimž měl vytvořit rozpočet. Taktéž byly zahájeny sbírky na opravu soch, o čemž informují dva novinové články z roku 1924 v Lidových novinách a Moravské orlici.¹⁸⁹

Je tedy zjevné, že již ve dvacátých letech minulého století byl stav soch natolik špatný, že jejich podoba mohla být po restaurátorském zásahu Rejnarta změněna, což bohužel nelze doložit fotografiemi, jelikož vzhled Nesmannových soch před rokem 1925 nebyl detailně fotograficky či kresebně zaznamenán. První známá obrazová dokumentace tak pochází až z doby po Rejnartově zásahu, který se však v několika případech liší od toho nynějšího, k čemuž přispěly další minimálně dva zásahy. Roku 1963 sochy renovoval akademický sochař Jaroslav Vaněk, který v restaurátorské práci upozornil na několik nevhodných oprav, které bohužel změnilly původní výraz. K nejhoršímu zásahu došlo, když bylo k vysprávce použito cementového tmelu a fenáltového roztoku (jako konzervace), což přispělo k hnilobě kamene z nedostatku prodyšnosti. V šedesátých letech dvacátého století tak ze statuí zbyla pouhá torza. Během

¹⁸³ Jaroslav Vaněk, *Rampa u Kapucínů. 5 plastik, 1963*, Restaurátorská zpráva, Národní památkový ústav – Územní odborné pracoviště Brno.

¹⁸⁴ Josef Krososka, *Kapucínský kostel. Soubor soch, 1994*, Restaurátorská zpráva, Národní památkový ústav – Územní odborné pracoviště Brno.

¹⁸⁵ Brno, S 9/7, Zemská správa politická na Moravě ve příčině komisionelního řízení o zabezpečení soch před kostelem Kapucínů v Brně 1921, č. 596, Archivní spisy bývalého Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko uložené na NPÚ ÚOP v Brně.

¹⁸⁶ Cecílie Hálová-Jahodová, *Brno: stavební a umělecký vývoj města*, Praha 1947, s. 176.

¹⁸⁷ Brno, S 9/7, Min. šk. ve příčině opravy soch před kapucínských kostelem v Brně, 1925, č. 289, Archivní spisy bývalého Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko uložené na NPÚ ÚOP v Brně.

¹⁸⁸ Tamtéž.

¹⁸⁹ Brno, S 9/7, Kvardianát kláštera kapucínů v Brně ve příčině opravy kamenných soch před kostelem 1924, č. 1225, Archivní spisy bývalého Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko uložené na NPÚ ÚOP v Brně.

července až září 1994 potom došlo k zásahu Josefem Krososkou, ovšem jednalo se spíše o uzavření drobných prasklin a konzervaci.

Pro bližší ilustraci výše zmíněného se závěrem krátce zaměříme na srovnání podoby soch v první polovině dvacátého století se stavem dnešním, což lze podpořit fotografickou dokumentací, která nejlépe ukáže několik výrazných změn. O velmi špatném stavu Nesmannových soch ve dvacátém století svědčí především postava sv. Josefa z Leonessy, jež byla roku 1994 nahrazena nově vysekanou kopií kvůli silné destrukci barokní statue.¹⁹⁰ Novodobá figura se však od originálu zásadně liší, a to především rozdílným utvářením světcovy hlavy. Vzhled postavy se v minulém století vyznačoval výraznými nadočnicovými oblouky a dalšími detaily podobnými Nesmannovu pojetí očí, nosu, úst i vousů. Nic z toho však u nynější sochy nevidíme. Nejmarkantnější rozdíl pak lze spatřovat u Josefových vlasů. Vysoké lehce zamračené čelo s holohlavým temenem a několika málo vlasy nad ušima bylo nahrazeno tonzurou, již lemují vlasy nad čelem tvořící malou ofinu a nad ušima bohatou vlnu.

Ze zbývajících soch je při srovnání současného stavu sochy s fotografiemi ze staré fototéky¹⁹¹ znát nejvýraznější změna u figury sv. Fidela ze Sigmaringenu, jehož tvář byla zcela změněna. Původně měl světec delší vousy. Mezi pořízením fotografie a Vaňkovým restaurováním byl evidentně proveden restaurátorský zásah, během něhož byla světcova hlava zcela pozměněna a Vaněk se při restaurování v šedesátých letech řídil touto hlavou, nikoli starší fotografií dokládající původní vzhled. Pozměněny byly také atributy, které drží Fidelius v pravé ruce. Rukojeť meče byla do Vaňkova zásahu zdobnější a také zde byl kyj, jeden ze světcových atributů znázorňující předmět, jímž byl ubit. Ten však od Vaňkova zásahu zcela chybí.

Zbylé tři figury už neprošly během restaurátorských prací tak výraznými změnami, jako předchozí dvě. Přestože nejvíce utrpěly během let světecké hlavy, jejichž stav byl torzální, tak při porovnání současného stavu se stavem zachyceným na fotografiích, není rozdíl tak markantní jako u předešlých postav.¹⁹²

Také z hlavy sv. Felixe z Cantalice zbylo ve dvacátých letech pouhé torzo. Miloš Stehlík dává tuto statui do souvislosti se sochou téhož světce vytvořeného ve třicátých letech osmnáctého století Janem Jířím Schaubbergerem, která se dříve nacházela při cestě vedoucí na hrad Pernštejn. Nyní je součástí barokní expozice na zámku v Miloticích.¹⁹³ Přestože Nesmannovy sochy si prošly výraznými proměnami a je tedy těžké hledat v tomto případě komparace, je třeba dát za pravdu Stehlíkovu tvrzení o tom, že se žák inspiroval postavou svého učitele.

Evidenční listy: Češková 2007.

Restaurátorské zprávy: Vaněk 1963; Krososka 1994.

Literatura: Crhonek 1981, s. 95; Hálová-Jahodová 1947, s. 176; Kreutz 1906, s. 153; Macek-Zahradník in: Foltýn 2005, s. 188; Samek 1959, s. 11; Samek 1994, s. 205; Stehlík 1973, s. 182; Stehlík 1989, s. 741; Stehlík 1992, s. 28; Tejček 2003, s. 106; Teplá 2004, nestr.; Toman 1950, s. 197; Volný 1856, s. 60; Wurzbach 1869, s. 203; Wörgötter–Kazlepka–Stehlíková in: Kroupa 2003, s. 354.

Prameny: Opis smlouvy viz Brno, S 9/7, Zemská správa politická na Moravě ve příčině komisionelního řízení o zabezpečení soch před kostelem Kapucínů v Brně 1921, č. 633, Archivní spisy bývalého Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko uložené na NPÚ ÚOP v Brně.

Internetový odkaz: Wörgötter in: www.discoverbaroqueart.org; www.slukas.cz.

¹⁹⁰ <http://www.slukas.cz/>. Vyhledáno 28. 8. 2014.

¹⁹¹ NPÚ Brno, Stará fototéka, Brno. Socha před kapucínským kost., inv. č. 2118.

¹⁹² Tamtéž, Brno. Socha před kapucínským kost., inv. č. 2114, inv. č. 2116, inv. č. 2120.

¹⁹³ Miloš Stehlík, Sochařství pozdního baroka na Moravě, in: *Dějiny českého výtvarného umění II/2. Od počátků renesance do závěru baroka*, Praha 1989, s. 741. – Ivo Krsek – Zdeněk Kudělka – Miloš Stehlík – Josef Válka, *Umění baroka na Moravě a Slezsku*, Praha 1996, s. 369–370.

Socha sv. Jana Nepomuckého v Brněnských Ivanovicích 1766 (datováno chronogramem)

[Obrazová příloha 11d, s. 24]

Materiál: Socha byla vytvořena ze sekaného pískovce.

Rozměry: Výška sochy je 110 cm, pylon je vysoký 208 cm.

Vlastník: Vlastníkem sochy je JAMOZ, s. r. o. v Brněnských Ivanovicích.

Připsání autorství: Připsání ivanovického Jana Nesmannovi se poprvé vyskytuje v *UPMS* Bohumila Samka.

Popis: V letech 1682-1686 vznikl ve vsi při hospodářském dvoře vrchnostenský zámek postavený zřejmě podle projektu G. P. Tencally. Při úpravách po roce 1725 vznikla u vstupu do areálu brána a u ní na starších základech správní budova.¹⁹⁴ V architektonicky řešené nise stojí u tohoto vstupu na vysokém soklu ve tvaru komolého jehlanu polopostava sv. Jana Nepomuckého, připsaná Janu Adamu Nesmannovi, který ji vytvořil roku 1766, jak prozrazuje chronogram umístěný na měděné nápisové desce na soklu.¹⁹⁵ Na ní je vyrytý erb Josefa Karla Biucka z Gerstenfeldu a votivní text s chronogramem.

Restaurátorské zásahy: K úpravám došlo ve druhé polovině osmdesátých let dvacátého století, kdy byla socha pokryta vrstvou nátěrů, pod nimiž jsou patrné druhotné doplňky (část brady s vousem). Poslední zásah proběhl roku 2004 pod vedením restaurátorky Zlatice Dobošové.

Evidenční list: Homola 2007.

Restaurátorská zpráva: Dobošová 2004.

Literatura: Samek 1994, s. 220; Stehlík in: Horová 2006, s. 539.

¹⁹⁴ Karel Kuča, *Brno. Výchov města, předměstí a připojených vesnic*, Praha-Brno 2000, s. 305, 308.

¹⁹⁵ Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska 1 (A/I)*, Praha 1994, s. 220.

Sousoší sv. Jana Nepomuckého v Ostrovačicích 1766 (datováno chronogramem)

[Obrazová příloha 28a-d]

Materiál: Sousoší bylo vytvořeno z mušlového vápence. Sokl je pískovcový z roku 1946.

Vlastník: Vlastníkem památky je obec Ostrovačice.

Připsání autorství: Otázka autorství byla v tomto případě doposud nejasná a autor sousoší byl uváděn buď jako neznámý, nebo jako Antonín Schweigl,¹⁹⁶ což je vzhledem k datu vytvoření sochy (1766) a datu úmrtí sochaře (1761) nemožné. V souvislosti s tím se hovoří o Schweiglově dílně, což je pravděpodobnější, nicméně dosavadní dohady lze nyní na základě následujících skutečností odmítnout a dílo definitivně připsat Janu Adamu Nesmannovi.

Popis: Všechny Nesmannovy kamenné sochy mají naznačené zorničky pomocí prohlubní. Tyto „pichlavé oči“ mají andílci u Janových nohou, avšak nemá je samotný sv. Jan Nepomucký, což je nicméně dáno poškozením postavy během druhé světové války, kdy došlo k ustřelení světcevy hlavy. Je evidentní, že tentýž umělec by – zvláště v případě jedné realizace – použil stejné utváření obličejů. Zápis z roku 1945 uložený v NPÚ oznamuje, že „socha sv. Jana [...] má uraženou hlavu [...]“ a následně dodává, že je zachována a uložena na faře.¹⁹⁷ Bohužel se už nedozvídáme, zda byla tatáž hlava přidělána ještě ve čtyřicátých letech zpět k původnímu tělu, či byla podle ní vytvořena kopie. Tak či tak světceva hlava během následujících let značně utrpěla a až před dvěma lety se z hlavy, která vypadá z celého sousoší „nejhůře“, jak píše ve své bakalářské práci z roku 2005 Jana Bačovská, stal po restaurátorském zásahu dnešní stav, bohužel však odlišný od předchozího, což je patrné i z fotografií použitých v restaurátorské zprávě. Při určování autorství se tak pojetí Janovy hlavy stává zavádějící a matoucí a je tudíž potřeba se zaměřit na ostatní detaily.

Při srovnání pravého andílka (levý je novodobou replikou vytvořenou po odcizení barokního andílka) s Nesmannovými lze nalézt řadu podobností v celkovém pojetí andílčího těla, vlasů, rukou, křídel i drapérie. Nabízí se srovnání se sloupskými andílky zdobícími vstupní portál, kteří sice zaujímají odlišnou kompozici, avšak o totožném rukopisu zde není pochyb.

Dalším faktem svědčícím o Nesmannově autorství je rozbor detailů oděvu, které lze srovnat s dalšími Nesmannovými sochami téhož světce. Oděv každé z těchto soch, včetně té ostrovačické, zdobí tentýž lem s drobnými obměnami, který je společným znakem i u dalších sochařových světců, jak jsme viděli v kapitole věnující se ikonografii. Stejný je také záhyb pláštěnky u pravé či levé ruky světce. Nejbližší má ostrovačický Johánek polopostavě v Brněnských Ivanovicích vytvořené Nesmannem v tomtéž roce. Stejně je utváření límce, kapuce, šňůrek vyčuhujících zpod kříže, ruce, podobný je způsob držení kříže, kde jediným rozdílem je stranové obrácení.

¹⁹⁶ Jana Bačovská, *Antonín Schweigl. Sloup Nejsvětější Trojice v Brně*, (bakalářská práce), Seminář dějin umění FF MU, Brno 2005, s. 29.

¹⁹⁷ Ostrovačice, P 142/63, Válečné škody na far. kostele 1945, č. 1738.

Také postoj světce, jenž Jana Bačovská označuje jako „nepřirozený s nepřirozeně rozkročenými chodidly“¹⁹⁸ není Nesmannovým sochám cizí a nalézáme jej například u sochy sv. Jana Nepomuckého v Březí či rajhradského souboru světců.

Definitivní určení autorství by mohl přinést až archivní pramen, který se však na poslední chvíli nedlouho před odevzdáním práce podařilo najít. Jedná se o zápis ve farní kronice, která nejenže dává Nesmanna do souvislosti s tabernáklem, o němž bylo psáno ve druhé kapitole, ale také jej uvádí coby autora sochy sv. Jana Nepomuckého.¹⁹⁹ Nesmanna lze tedy i přes zavádějící vzhled hlavy považovat definitivně za autora ostrovačického díla, které je možné bez dalších pochybností uvést v katalogu Nesmannových prací.

Je proto na místě krátce si ještě představit vzhled sousoší. Postava sv. Jana Nepomuckého oděného v kanovníckém rouchu s biretem na hlavě, věnuje svou pozornost kříži s korpusem, jenž drží oběma rukama a má jej opřený o levé rameno. Stojí na tvarované podnoži ukončené vyloženou římsou, jejíž střed zdobí mušle. Na volutových konzolách po obou stranách světce se nacházejí putti, z nichž pravý je novodobou replikou vzniklou při posledním restaurování v roce 2012 po několikaleté absenci sošky, která byla v květnu 2002 odcizena. Klečící andílek se sepjatýma rukama směřuje svůj pohled ve zbožném výrazu ke světci, naproti tomu druhý sedící andílek pohlíží směrem k divákovi. Podnož pak stojí na obdélném soklu s bočními volutovými křídly, jehož základna je obdélná a dvoustupňová. Přední stranu podnože zabírá rytý rám kasulového tvaru, v němž je vytesán nápis s chronogramem, jehož součet však neudává rok 1766, nýbrž 3532 (tedy dvakrát 1766).

Restaurátorské zásahy: Již několikrát byly zmíněny restaurátorské zásahy. Prvním, o němž máme záznam, proběhl po zhruba tříletém jednání v roce 1948. Sousoší bylo během války těžce poškozeno a kromě již zmíněné ustřelené hlavy světce chyběla celá paže levého andílka a rozbit byl také zděný sokl.²⁰⁰ Žalostný stav památky z poloviny čtyřicátých let je zachycen na fotografiích uložených ve staré fototéce NPÚ, kde lze kromě všech výše zmíněných poškození vidět i podepření sochy trámy, aby nedošlo k jejímu zřícení.²⁰¹ Vytýkáno bylo také nešťastné přistavení sousoší k opěrnému pilíři věže, a proto změnilo v následujících letech své umístění do prostoru nacházejícího se hned vedle pilíře, kde je k vidění dodnes. V roce 1946 byla silně destruovaná socha rozebrána a uložena, do doby než se dočkala opravy (1948). Vedle zápisů vztahujících se k jednání ohledně restaurování sousoší se nám dochovaly ještě dva starší záznamy. Jeden pochází z roku 1936 a jedná se o oficiální soupis památek, v němž je pozornost věnována chronogramu, který už tehdy oznamoval číslo 3532. V souvislosti s tím bylo upozorňováno na to, že chronogram musí být opraven na „správný rok“, k čemuž evidentně nedošlo.²⁰² Druhý zápis pochází z roku 1930 a snad by bylo možné považovat jej za první restaurátorský zásah, i když šlo pouze o chemické očištění sochy.²⁰³ Poslední restaurátorský zásah pak provedl roku 2012 Radomír Vavruša, který vymodeloval již zmíněnou repliku odcizeného andílka, jenž se ovšem od svého barokního předchůdce bohužel v drobnostech liší.²⁰⁴

Restaurátorská zpráva: Vavruša 2012.

Literatura: Nesmannovi dosud nepřipsáno.

Prameny: Diecézní archiv Biskupství brněnského, Fond Farní úřad Ostrovačice, dodatek – poř. č. 1 – Protocollum Parochiae Nigrofaneussis (1718–1789), fol. 9, 10.

¹⁹⁸ Jana Bačovská, *Antonín Schweigl. Sloup Nejsvětější Trojice v Brně*, (bakalářská práce), Seminář dějin umění FFMU, Brno 2005, s. 29.

¹⁹⁹ Diecézní archiv Biskupství brněnského, Fond Farní úřad Ostrovačice, dodatek – poř. č. 1 – Protocollum Parochiae Nigrofaneussis (1718–1789), fol. 9, 10.

²⁰⁰ Ostrovačice, P 142/63, Socha sv. Jana Nep. u farního kostela 1948, č. 2461.

²⁰¹ NPÚ Brno, Stará fototéka, inv. č. 39494.

²⁰² Ostrovačice, P 142/63, Farní kostel (prohlídka a fotografování) 1936, č. 1004.

²⁰³ Ostrovačice, P 142/63 – Oprava far. kostela 1930, č. 923.

²⁰⁴ Radomír Vavruša, *Sousoší sv. Jana Nepomuckého v Ostrovačicích*, 2012, Restaurátorská zpráva, Národní památkový ústav – Územní odborné pracoviště Brno.

Socha sv. Jana Nepomuckého před farou v Březí u Mikulova 60. léta 18. století

[Obrazová příloha 11f]

Materiál: Socha je vytvořena z pískovce, sokl ze slepence.

Rozměry: Celková výška sochy včetně podstavce tvoří 340 cm.

Vlastník: Vlastníkem sochy je obecní úřad Březí. Socha sv. Jana Nepomuckého je umístěna před farou.

Připsání autorství: Připsání sochy Nesmannovi se objevuje pouze v *UPMS* Bohumila Samka.²⁰⁵

Popis: Především fyziognomie tváří ukazuje na téhož umělce, velice blízko má pak sv. Jan Nepomucký k figurální složce fasády kostela Bolestné Panny Marie ve Sloupě, přičemž snad nejvíce patrná je podobnost v porovnání s kamennou sochou sv. Metoděje. Vidíme zde tentýž smutný výraz hledící kdesi do dále, který ještě podtrhují výrazné nadočnicové oblouky pro Nesmanna tak typické. Pojetí tváří, nosu i vlasů vybíhajících zpod čepice, aby následně ladnou vlnou překryly ucho a dále spadaly podél krku, to vše ukazuje na ruku Nesmanna. Socha světce je umístěna na podstavci s nápisem, který je však v dnešní době těžko čitelný, což znemožňuje rozluštění chronogramu.

Restaurátorské zásahy: Mezi lety 1994 až 1995 byla socha restaurována Josefem Krososkou (k restaurátorským zásahům došlo ale již v minulosti). Důraz byl kladen na šetrné očištění od mechů a lišejníků a odstranění barevných nátěrů. Dále byly doplněny chybějící části z umělého kamene a došlo ke zpevnění statue, jejíž statika byla narušena.²⁰⁶

Restaurátorské zprávy: Krososka 1995.

Literatura: Samek 1994, s. 287.

10

Socha sv. Jana Nepomuckého u kostela sv. Gotharda v Modřicích (Brno-venkov) asi 1771

[Obrazová příloha 29a-c]

Rozměry: Výška sochy činí zhruba 200 cm, podstavec je vysoký 180 cm.

Vlastník: Majitelem sochy je Římskokatolická farnost Modřice.

Připsání autorství: Socha je označovaná jako dílo neznámého umělce, vytvořené podle Řehoře Volného roku 1771, což je údaj, který si bohužel nelze kvůli špatnému stavu nápisu s chronogramem na podstavci ověřit.²⁰⁷ Celkově socha není v dobré stavu, horní část kříže s korpusem, jež drží sv. Jan v rukou, je ulomena.

Postava sv. Jana Nepomuckého, stojící u kostela sv. Gotharda (původně stála u „císařské silnice“), byla „objevena“ nedlouho před odevzdáním této práce, proto nebyl prozatím nalezen pramen, který by mohl potvrdit autorství Jana Adama Nesmanna. Přesto byla socha zařazena do katalogu sochařových prací, jelikož podle mého názoru lze postavu Nesmannovi bezpečně připsat už jen na základě „pouhého oka“, což lze nejlépe doložit při srovnání s ivanovickým světcem (viz obrazová příloha).

Literatura: Nesmannovi dosud nepřipsáno.

²⁰⁵ Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska 1 (A/I)*, Praha 1994, s. 287.

²⁰⁶ Josef Krososka, *Socha sv. Jana Nepomuckého v Březí*, 1995, Restaurátorská zpráva, Národní památkový ústav – Územní odborné pracoviště Brno.

²⁰⁷ Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska 2 (J/N)*, Praha 1999, s. 541.

DŘEVĚNÉ SOCHY

Jan Adam Nesmann, Sv. Cyril, kaple sv. Floriána v Rousínově, ?, detail.

Sochařská výzdoba zpovědnic v jezuitském kostele Nanebevzetí Panny Marie v Brně 1748

Šest sousoší na stříškách zpovědnic: Zjevení Krista nevěřícímu Tomáši, Kristus a bohatý mládenec, Uzdravení malomocného (evangelsní strana); Vzkříšení Lazara, Kristus a apoštol Petr, Kristus se setníkem (epištolní strana).

Materiál: Dřevěná sousoší s polychromií (olejové barvy v partiích obličejů, inkarnátu a kamenů, na nichž stojí Kristus) a se zlacením (oděvy, pokrývky hlav).

Rozměry: Sousoší jsou vytvořena v podživotní velikosti.

Vlastník: Vlastníkem je jezuitský řád.

Připsání autorství: Nesmannovo autorství v případě jezuitských zpovědnic je tradované a začíná už u Cerroniho, který tyto práce zmiňuje ve výčtu Nesmannovy tvorby.²⁰⁸ Od Cerroniho je potom informace přebírána do další literatury. Totéž připsání Nesmannovi provádí také Miloš Stehlík²⁰⁹ s odvoláním na pramen, který zveřejnil roku 1961 Václav Richter. Tento pramen pochází z roku 1748 a týká se výzdoby na dvou zpovědnicích za celkovou sumu jedenáct zlatých a padesát krejcarů. Je však otázkou, k čemu přesně se tato Nesmannova práce vztahuje. Bohumil Samek se při popisu interiéru jezuitského kostela krátce věnuje také zpovědnicím, které datuje do čtyřicátých let osmnáctého století, autora soch však nezmiňuje.²¹⁰

Popis: Scény použité na každé ze zpovědnic samozřejmě odpovídají svému umístění, takže se vždy jedná o provinilce, který se před Kristem za své činy kaje.

Literatura: Kreutz 1906, s. 153; Stehlík 1973, s. 182; Stehlík in: Horová 2006, s. 539; Steif in: Thieme-Becker 1931, s. 396; Toman 1950, s. 197; Trapp 1888, s. 32; Wörgötter-Kazlepka-Stehlíková in: Kroupa 2003, s. 354; Wurzbach 1869, s. 203.

Prameny: MZA, Bočkova sb. 12.268, fol. 155-156.

Internetový odkaz: Wörgötter

in: <http://www.discoverbaroqueart.org>.

²⁰⁸ MZA, fond G12, Cerroniho sbírka I., kniha 34, Skizze einer Geschichte der bildenden Künste in Mähren (Biographie), zweite Abtheilung, entworfen von J. P. Cerroni, 1807.

²⁰⁹ Miloš Stehlík, Poznámky k dílu Jana Adama Nesmanna, SPFFBU F17, 1973, s. 182.

²¹⁰ Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska 1 (A/I)*, Praha 1994, s. 203–204.

Hlavní oltář se sochami sv. Petra, Pavla, Cyrila a Metoděje. V nástavci oranti a andělci.

Boční oltář sv. Anny na evangelní straně s postavami sv. Jana Křtitele a sv. Jana Evangelisty.

Boční oltář sv. Josefa na epištolní straně s postavami sv. Jana Nepomuckého a sv. Jana Sarkandera.

Kazatelna s figurou troubícího anděla.

Materiál: Dřevěné zlacené sochy.

Rozměry: Postavy na hlavním oltáři: výška sv. Petra a Pavla je 210 cm, sv. Cyrila 215 cm a sv. Metoděje 220 cm. Výška dvou orantů v nástavci pak činí asi 80 cm a dva andělci jsou vysokí zhruba 60 cm. Postavy na bočním oltáři sv. Anny: výška sochy sv. Jana Křtitele je 165 cm, sv. Jan Evangelista je vysoký 160 cm. Postavy na bočním oltáři sv. Josefa: sochy sv. Jana Nepomuckého a sv. Jana Sarkandera jsou vysoké 155 cm. Výška anděla zdobící kazatelnu činí 120 cm.

Vlastník: Římskokatolická farnost v Lulči.

Připsání autorství: V případě lulečského kostela se setkáváme s různými názory týkajícími se jak autorství interiérové výzdoby, tak její datace. Milena Horňanská připsala ve svém textu z roku 1958 sochařské práce Ondřejovi Schweiglovi a vrocila je do doby mezi lety 1780 až 1800.²¹¹ Nicméně Horňanská není první, kdo píše o autorovi sochařské výzdoby jako o Schweiglovi. Poprvé se s touto informací setkáváme u Řehoře Volného²¹² a následně Augusta Prokopa.²¹³ Připsání Horňanské však vyvrací svým názorem Miloš Stehlík, který dává sochařskou výzdobu lulečského kostela do souvislosti s Janem Adamem Nesmannem a řadí ji do období let padesátých.²¹⁴ Vročení do let šedesátých objevující se v *Umění baroka na Moravě a Slezsku*²¹⁵ je třeba vnímat jako mylné, jelikož vytvoření soch spadá do první poloviny padesátých let, tedy do doby vzniku stavby (1751–1753), jak uvádí vedle Stehlíka také Bohumil Samek.²¹⁶

Popis: Interiér kostela sestává z hlavního oltáře, jenž zdobí postavy sv. Petra a Pavla, Cyrila a Metoděje. Použití těchto světců se pak v Nesmannově tvorbě objevuje ještě v hranickém kostele, kde sochař působil o několik let později, v polovině šedesátých let. Všechny čtyři postavy doprovází monumentální obraz sv. Martina z devatenáctého století. Nástavec hlavního oltáře pak zdobí vedle původního kasulového obrazu zobrazujícího svatou Trojici ještě čtyři Nesmannovy figury představující oranty a andělky.

Dále se v kostele nachází dva boční oltáře zasvěcené sv. Anně a sv. Josefu, což je stejné zasvěcení nacházející se opět ve farním kostele v Hranicích. Značně přemalovaný obraz se scénou Vyučování Panny Marie pocházející snad z okruhu Ignáce Raaba na oltáři sv. Anny na evangelní straně doprovází Nesmannovy figury sv. Jana Křtitele a sv. Jana Evangelisty.²¹⁷ Protějškový oltář sv. Josefa zdobí obraz představující Smrt sv. Josefa a Nesmannovy sochy sv. Jana Nepomuckého a sv. Jana Sarkandera. První postavu zobrazoval Nesmann často, se druhým světce se však ve výčtu Nesmannových světců setkáváme pouze jednou. Vzhled postav se od sebe liší pouze v detailech souvisejících s oděvem a atributy, naproti tomu tváře obou

²¹¹ Milena Horňanská, Moravský sochař Ondřej Schweigl na Vyškovsku, *Zprávy Okresního vlastivědného musea ve Vyškově*, číslo 18, červenec 1958, s. 1–6.

²¹² Gregor Wolný, *Kirchliche Topographie von Mähren meist nach Urkunden und Handschriften, Abteilung II, Brünnener Diözese, Band 3*, Brünn 1860, s. 439.“

²¹³ August Prokop, *Die Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung*, Wien 1904, s. 1032.

²¹⁴ Miloš Stehlík, Poznámky k dílu Jana Adama Nesmanna, SPFFBU F17, 1973, s. 182. – Miloš Stehlík, Sochařské dílny a městské cechy, heslo Jan Adam Nesmann - Luleč, in: Jiří Kroupa (ed.), *V zrcadle stínů. Morava v době baroka 1670-1790* (kat. výst.), Brno 2003, s. 170.

²¹⁵ Ivo Krsek – Zdeněk Kudělka – Miloš Stehlík – Josef Válka, *Umění baroka na Moravě a Slezsku*, Praha 1996, s. 427.

²¹⁶ Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska 2 (J/N)*, Praha 1999, s. 442.

²¹⁷ Tamtéž.

světců jsou si velice podobné, což je pro Nesmanna typické. Všechny postavy vyskytující se v lulečském kostele pak mají blízko k figurám na oltáři v kostele sv. Petra a Pavla. Součástí výzdoby lulečského kostela je také Nesmannova kazatelna, jejíž stříšku zdobí figura troubícího anděla.

Literatura: Samek 1999, s. 442; Stehlík 1973, s. 182; Stehlík 1989, s. 741; Stehlík in: Krsek–Kudělka–Stehlík–Válka 1996, s. 106, 427; Stehlík in: Kroupa 2003, s. 170; Stehlík in: Horová 2006, s. 539; Wörgötter–Kazlepka–Stehlíková in: Kroupa 2003, s. 354.

Sochy sv. Jana Evangelisty a sv. Jana Křtitele, dvě postavy adorujících andělů a dva putti.

Materiál: Dřevěné zlacené sochy na oltáři vytvořeném z cetechovského mramoru.²¹⁸

Rozměry: Socha sv. Jana Evangelisty je vysoká 150 cm, socha sv. Jana Křtitele 140 cm.

Vlastník: Sochy jsou majetkem Římskokatolické farnosti u kostela sv. Petra a Pavla, Brno.

Popis: Svatojanský boční oltář, dnes umístěný v kněžišti, kam byl z lodi přenesen roku 1777, zdobí uprostřed sloupového retabula obraz světce, jemuž je oltář zasvěcen. Malba bývá připisována malíři Josefu Vikartovi, který jej měl vytvořit v polovině osmnáctého století.²¹⁹ Do téže doby je datován kasulový obraz v nástavci zobrazující *Oslavu staroboleslavské Madony*. U paty sloupů se pak nachází postavy sv. Jana Evangelisty a sv. Jana Křtitele, na volutových křídlech nástavce sedí adorující andělé a putti.

Připsání autorství: Autoři zmiňující se ve svých textech o svatojanském oltáři jej nedávají do souvislosti s Janem Adamem Nesmannem, naopak určení autorství nechávají otevřené. Jedná se o knihy Jana Tenora a Jiřího Bílka.²²⁰ Jan Tenora, který při psaní svého textu o brněnské katedrále evidentně vycházel z materiálů pramenné povahy, mimo jiné uvádí, že „smlouva s kameníkem tamějším byla učiněna na 600 zl.“ Dále dodává, že model celého oltáře je v sakristii,²²¹ a že na oltář odkázala v roce 1750 tisíc zl. vdova Anna Barbora Müllerová.²²² Oltářní sochy Nesmannovi připsal až Miloš Stehlík, který ve svých *Poznámkách* uvádí několik prací, které nově připisuje Nesmannovi. Jsou mezi nimi i dvě svatojanské figury, vzniklé podle Stehlíkových slov „nepochybně Nesmannovou rukou“.²²³ Přestože se jedná o informaci prameny nepodloženou, je třeba s tímto připsáním skutečně souhlasit, a to na základě stylové analýzy. Zaměříme-li se na pojetí obličejů, nabízí se srovnání postav zdobících oltář v brněnském chrámu s polopostavou sv. Petra kajčnicka umístěného v Moravské galerii. Přestože sochy mohou do jisté míry působit odlišně, což je však dáno v případě oltářních soch zlacením a v případě polopostavy „surovým dřevem“, lze na těchto příkladech dobře sledovat Nesmannův rukopis. Nejvýraznější je podobnost v partiích vlasů sv. Jana Evangelisty a sv. Petra, kdy na temeni jsou vlasy spíše „ulíznuté“, což vyrovnává malá avšak výrazná čupřina na čele a bohatě zvlněné vlasy nad ušima.

Literatura: Samek 1994, s. 162; Stehlík 1973, s. 182; Stehlík 1789, s. 741; Stehlík in: Horová 2006, s. 539.

²¹⁸ Jiří Bílek, *Brněnské kostely*, Brno 1985, s. 16.

²¹⁹ Tamtéž. – Jan Tenora, *Katedrální kostel sv. Petra a Pavla v Brně. Příspěvek ke dějinám stavby a vnitřní úpravy*, Brno 1930, s. 57.

²²⁰ Jan Tenora, *Katedrální kostel sv. Petra a Pavla v Brně. Příspěvek ke dějinám stavby a vnitřní úpravy*, Brno 1930, s. 57. – Jiří Bílek, *Brněnské kostely*, Brno 1985, s. 16.

²²¹ O tom, kde se model v současné době nachází, nejsou zprávy. Jisté je, že v sakristii již není a informaci o jeho umístění nemá ani Diecézní konzervátorské centrum v Brně.

²²² Jan Tenora, *Katedrální kostel sv. Petra a Pavla v Brně. Příspěvek ke dějinám stavby a vnitřní úpravy*, Brno 1930, s. 57.

²²³ Miloš Stehlík, *Poznámky k dílu Jana Adama Nesmanna, SPFFBU F17*, 1973, s. 182.

Hlavní oltář s postavami Boha Otce a andělů.

Boční oltář sv. Anny na evangelní straně se sochami sv. Anny a sv. Jana Evangelisty.

Boční oltář sv. Josefa na epištolní straně se sochami dvou truchlících andělů.

Boční oltář sv. Karla Boromejského na evangelní straně se sochami sv. Šebestiána a sv. Rocha.

Boční oltář sv. Františka Serafinského na epištolní straně se sochami sv. Františka Serafinského a sv. Antonína Paduánského

Kazatelna se sochami sv. Pavla a andělků na stříšce. Čtyři symboly evangelistů, pozlacený reliéf se znázorněním Kázání, Duch svatý.

Popis sochařské výzdoby interiéru sloupského kostela by vydal na několik stran textu, a proto byla pozornost zaměřena především na otázky týkající se autorství, stručnému popisu jednotlivých oltářů a další výzdoby a především komparaci vybraných Nesmannových statuí s díly jiných umělců.

Materiál: Sochy jsou dřevěné alabastrované.

Rozměry: Všechny sochy světců umístěné na čtyřech bočních oltářích jsou vysoké 170 cm.

Vlastník: Vlastníkem soch je Římskokatolická farnost Sloup v Moravském krasu.

Připsání autorství: Otázce Nesmannových kamenných soch umístěných v nikách sloupského kostela již byla věnována pozornost, během níž bylo upozorněno na to, že autora čtyř světců a dvou andělů je skutečně potřeba hledat právě v Nesmannovi. Totéž je nutné udělat v případě sochařské výzdoby interiéru, kde se nachází vedle hlavního oltáře čtyři boční oltáře, kazatelna a křtitelnice. Určování autora těchto prací coby Ondřeje Schweigla lze definitivně odmítnout, a to především s ohledem na to, že samotný Ondřej Schweigl uvedl ve svém textu stručnou poznámku o tom, že sochařskou výzdobu kostela ve Sloupě vytvořil Jan Adam Nesmann. Totéž potvrzuje později Jan Petr Cerroni, který píše že Nesmann „vytvořil sochařskou výzdobu celého sloupského kostela“.²²⁴ Také profesor Stehlík uvádí v několika textech Nesmannovu práci na oltářích ve Sloupě.²²⁵ Na základě formální a stylové analýzy je třeba s těmito názory souhlasit a sochy skutečně připsat Nesmannovi. Svědčí o tom detaily tváří a drapérií, které jsou si všechny hodně blízké a ukazují na vznik v jedné dílně, navíc lze při srovnání sloupských figur s jinými Nesmannovými sochami najít podobnosti.

Hlavní oltář bývá připisován Ondřeji Schweiglovi, o čemž však lze pochybovat. Zadní strana oltáře udává jeho vznik do roku 1754, kdy bylo Schweiglovi pouhých 19 let. V období mezi lety 1755-1759 studoval navíc na vídeňské akademii a poté se vrátil do Brna jako pomocník do dílny svého otce²²⁶ a je tedy nepravděpodobné, že by mu byla v této době svěřena tak významná zakázka, jakou je práce na hlavním oltáři, když zde byl v té době zkušenější sochař, tedy Nesmann.

Popis: Oválná loď kostela je členěna osmi mohutnými pilastry a čtyřmi výklenky, v nichž jsou umístěné čtyři boční oltáře. Na evangelní straně se nachází oltář zasvěcený sv. Anně, jehož obraz vytvořený Sambachem znázorňuje téma Vyučování Panny Marie. Výjev zobrazující Pannu Marii se svými rodiči sv. Annou a sv. Jáchymem doprovází dvě Nesmannovy sochy sv. Jana Evangelisty

²²⁴ MZA, fond G12, Cerroniho sbírka I., kniha 34, Skizze einer Geschichte der bildenden Künste in Mähren (Biographie), zweite Abtheilung, entworfen von J. P. Cerroni, 1807.

²²⁵ Miloš Stehlík, heslo Nesmann, in: Anděla Horová (ed.), *Nová encyklopedie českého výtvarného umění. Dodatky*, Praha 2006, s. 539.

²²⁶ Cecílie Hálová-Jahodová, Sochařská rodina Schweiglů v Brně, *SPFFBU F 12*, 1968, s. 64.

a světice, po níž je oltář pojmenovaný. Na jejím příkladu je možné provést srovnání s několika figurami vytvořenými Janem Jiřím Schaubbergerem, jehož díly se Nesmann nejednou inspiroval.

V případě statue sv. Anny se totiž jedná o transformaci Schaubbergerova pojetí těže postavy, kterou používal sochař opakovaně. Z let 1737 až 1740 pochází socha sv. Anny ve Kvasicích, kde pracoval Schaubberger pro Rottaly, přičemž autorství bylo vzhledem k chybějícím pramenům určeno na základě komparace se Schaubbergerovou figurou sv. Alžběty v kostele sv. Janů v Brně (1729-34), jež je svým provedením velice podobná Schaubbergerovým svatým Annám. Totéž ztvárnění jako ve Kvasicích použil sochař ještě v případě sv. Anny v děkanském kostele Nanebevzetí Panny Marie v Moravské Třebové, kterou vytvořil v téměř stejné době.²²⁷ Obě sv. Anny jsou takřka totožné, až na dva drobné detaily týkající se draperie a atributu. Kvasická figura má levou ruku nataženou do prostoru, zatímco moravsko-třebovská v ní drží knihu, již opírá o bok. Přes loket těže paže volně visí sv. Anně látka s výraznými záhyby, která kvasické světici chybí. Nesmannova socha má z těchto tří Schaubbergerových světic nejbližší kvasické sv. Anně. Na rozdíl od svého učitele, jehož pojetí je expresivnější a dynamičtější, se Nesmannovy sochy vyznačují klidnou kompozicí s drapérií sice bohatě řasenou, ne však tak dynamicky pojatou. Postoj obou svatých Ann už je ovšem totožný, v kontrapostu stojící starší žena si pravou ruku tiskne v pokorném gestu k hrudi a s mírně pozdviženou hlavou upírá zrak na malovaný výjev za ní. Je tedy evidentní, že Nesmann tvorbu svého učitele dobře znal a do značné míry se jí nechal inspirovat při vytváření vlastních postav.

Protěškový oltář sv. Josefa zobrazuje na monumentálním Sambachově obraze výjev Smrt sv. Josefa, jemuž je přítomna Panna Marie a Ježíš. Doprovází je Nesmannova dvojice truchlících andělů. Druhý oltář stojící na evangelní straně je zasvěcen Karlu Boromejskému, vyobrazenému na monumentálním obraze. Výběr světců sv. Šebestiána a sv. Rocha doprovázejících hlavní malovaný výjev souvisí s protimorovou tematikou. Velmi častý protěšek tvoří svatému Šebestiánovi v malířství i sochařství postava Rocha, jak je tomu i v případě sloupského oltáře. Zde se nabízí další možné komparace, tentokrát se dvěma statuemi zobrazujícími téhož světce, avšak vytvořenými dvěma různými umělci, přičemž Nesmannův sv. Roch jako by tvořil spojovací článek mezi těmito sochami s tím, že jej obě inspirovaly a z každé si vzal něco. První z nich pochází z roku 1745 a nachází se na oltáři ve špitálním kostele sv. Anny v Náměšti nad Oslavou. Vytvořena byla jedním z nejvýznamnějších barokních sochařů působících na Moravě, Josefem Winterhalderem starším (1702–1769). Při srovnání Nesmannova a Winterhalderova sv. Rocha lze souhlasit s Pavlíčkovým tvrzením uvedeném ve druhé kapitole, týkajícím se Nesmannových životních osudů o vlivu Winterhaldera na Nesmannova díla, a to i přesto, že kompozičně si obě postavy nejsou na první pohled podobné v takové míře, jako tomu bylo v případě sv. Anny. Přesto zde lze vysledovat mnohé podobnosti: tváře se vyznačují stejnou jemností a podobným způsobem jsou také utvářené draperie. Postoj obou soch je poměrně odlišný, náměšťská statue působí na diváka dynamičtějším dojmem, až je možné se zvědavostí očekávat, jaký bude její další pohyb. Pravou ruku má nataženou do prostoru, v levé pak svírá hůl. Naproti tomu sloupský světec je statictější podaný s drapérií splývající podél těla bez expresivních záhybů rozprostírajících se do šíře a s levou rukou položenou v pokorném gestu na hrudi, jak to je pro Nesmannu typické. Pravou rukou si odhrnuje šat z nohy a pozorovateli tak ukazuje praskající morové vředy, což je velmi častý motiv zobrazovaný u tohoto světce. Za opaskem má připevněnou nádobu dýňovitého tvaru, což je detail, kterým se Nesmann nepochybně u Winterhalderovy sochy inspiroval. Stejně jako psem doprovázejícím sv. Rocha, který představuje individuální světcův atribut jakožto věrný společník, který morem nakaženému Rochovi uchýlenému v ústraní lesa donášel chléb, bez nějž by muž zemřel.²²⁸ Zvíře, držící kus chleba v tlamě je u obou soch i přes odlišný postoj nápadně podobné, jak volbou rasy psa, tak detailem hlavy.

²²⁷ Ludmila Hladíková, *Sochařské dílo J. J. Schaubbergera na Moravě*, (diplomová práce), Seminář dějin umění FF MU, Brno 1999, s. 63, 72. – Miroslav Řezníček, *Rottalové a jejich umělecký mecenát ve Kvasicích*, (bakalářská práce), Katedra dějin umění FF UP, Olomouc 2010, s. 21, 31.

²²⁸ Věra Remešová, *Ikongrafie a atributy svatých*, Praha 1991, s. 50.

Druhou sochou, s níž lze Nesmannova sv. Rocha srovnat, je Schaubegerem vytvořený světec v brněnském minoritském kostele sv. Janů, s nímž má Nesmannova postava společné rysy týkající se kompozice. Nápadný je především Rochův postoj s levou nohou spočívající na kameni, aby dal co nejlépe vyniknout bolákům hyzdící jeho obnaženou končetinu. Naproti tomuto oltáři se na epištolní straně nachází oltář zasvěcený sv. Františku Serafinskému. Sambachův obraz tentokrát doprovází blíže neurčený světec a Antonín Paduánský.

Literatura: Cerroni 1807; Schweigl 1784; Stehlík 1973, s. 182; Stehlík 1989, s. 741; Stehlík in: Krsek–Kudělka–Stehlík–Válka, s. 106; Stehlík in: Horová 2006, s. 539; Wörgötter–Kazlepka–Stehlíková in: Kroupa 2003, s. 354.

Sv. Petr kajícíník v Moravské galerii kolem poloviny 18. století

Materiál: Polopostava sv. Petra kajícíníka byla vytvořena z lipového dřeva, dnes je bez polychromie.

Rozměr: Výška sochy je 90 cm.

Vlastník: Figura sv. Petra kajícíníka je majetkem státního zámku Valtice, odkud je v současné době zapůjčena do Moravské galerie v Brně, kde je součástí stálé expozice *Umění od gotiky po 19. století* v části nazvané *Triumf víry – Oslavení rozumu*, která se věnuje baroknímu umění.

Připsání autorství: Dílo objevil v brněnských Starožitnostech Miloš Stehlík, odkud bylo následně zakoupeno a připsáno Nesmannovi.²²⁹

Popis: Podnož světecké polopostavy se skládá z navršených kamenů a úlomků větví. Hlavu přiklání sv. Petr k levému rameni, a odvrací ji tak od zdvižených a sepjatých rukou, v nichž původně držel ještě svůj atribut, klíče. Nad původním umístěním statue se vznáší otazník, avšak lze předpokládat, že byla součástí výzdoby zpovědnice pravděpodobně v některém z brněnských kostelů, jak uvádí Vlasta Kratinová v katalogu z roku 1992.²³⁰ Uvádí také předpokládaný protějšek světce, a to sv. Máří Magdalenu.

Literatura: Kratinová 1992, nestr. (katalogové číslo 18).

²²⁹ Vlasta Kratinová, *Baroko. Stálá expozice starého umění*, Brno 1992, nestr. (kat. heslo 18)

²³⁰ Tamtéž.

Panna Marie, sv. Josef, Ježíšek, sv. Anna a sv. Jáchym, Bůh Otec a andělci v nástavci.

Materiál: Sochy jsou dřevěné s polychromií – oblast obličejů a dalšího inkrafnátu pojednány olejovými barvami. Oděvy a některé doplňky pozlacené.

Rozměry: Postavy Panny Marie, sv. Josefa a stejně tak sv. Anny a Jáchyma jsou vysoké 136 cm, Ježíšek pak 80 cm. Výška Boha Otce je zhruba 130 cm a andělci měří asi 60 cm.

Vlastník: Sochy jsou majetkem Římskokatolické farnosti v Ivančicích.

Připsání autorství: Práci na oltáři připsal Nesmannovi Miloš Stehlík.²³¹ Bohumil Samek uvádí oltář datovaný rokem 1765 také jako dílo Jana Adama Nesmanna.²³² Ostatní interiérová výzdoba čítající dva malé boční oltáře umístěné u pilířů hlavní lodi, kazatelnu a křtitelnicu zůstává dle literatury autorsky neurčena.

Popis: Zděný netabulový oltář sv. Rodiny se nachází v čele severní lodi kostela, která je zasvěcená tajemství Radostného růžence. Do devatenáctého století měl predelu zdobit kasulový obraz sv. Antonína Paduánského, který byl však následně nahrazen tabernáklem, jenž se zde nachází dodnes. Střední niku oltáře zdobí sousoší sv. Rodiny od Nesmanna, u pat sloupů pak stojí sv. Anna a Jáchym. V násvatci oltáře se nachází Bůh Otec trůnící v oblacích a dva andělci. Oltář byl zřízen nákladem Jana Jiřího Holuba v roce 1765, tedy dva roky poté, co město zasáhl požár, který poničil také původně gotický kostel.²³³ Zbývající sochařská výzdoba kostela čítající světecké postavy na dvou bočních oltářích, kazatelnu a křtitelnicu není autorsky určena a je datována do doby po Nesmannově smrti.

Restaurátorské zásahy: Roku 1949 byla potvrzena žádost o přiděl lístkového zlata na opravu oltářů.²³⁴ Více informací o restaurátorských zásazích bohužel zatím nebylo zjištěno.

Literatura: Samek 1994, s. 597; Stehlík in: Horová 2006, s. 539.

²³¹ Miloš Stehlík, heslo Nesmann, in: Anděla Horová (ed.), *Nová encyklopedie českého výtvarného umění. Dodatky*, Praha 2006, s. 539.

²³² Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska 1 (A/I)*, Praha 1994, s. 597.

²³³ Augustin Kratochvíl, *Vlastivěda moravská, Ivančický okres*, Brno 1904, s. 62.

²³⁴ Ivančice, S 30/1, Potvrzení žádosti o přiděl zlata na opravu oltářů ve farním kostele v Ivančicích 1949, č. 348, Archivní spisy bývalého Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko uložené na NPÚ ÚOP v Brně.

Výzdoba hlavního oltáře Povýšení sv. Kříže: socha ukřižovaného Krista, Panny Marie Bolestné, sv. Jana Evangelisty a dvou andělů.

Boční oltář Bolestné Matky Boží na evangelní straně: Pieta, dva andělci a dvě světice (19. století).

Boční oltář Božího hrobu na epištolní straně: Mrtvý Kristus a dva muži v turbanech.

Kazatelnu zdobí andělek sedící na stříšce.

Materiál: Sochy jsou dřevěné s bílou polychromií a zlacenými detaily.

Vlastnictví: Všechny sochy jsou majetkem Římskokatolické farnosti v Rajhradě.

Připsání autorství: O autorovi výzdoby interiéru rajhradského oltáře se doposud hovořilo jako o Ondřeji Schweiglovi. Již poněkoliťaté tak narážíme na otázku týkající se záměny umělců Schweigl – Nesmann (připomeňme Luleč či Sloup), což pouze dokládá vysokou kvalitu Nesmannových děl, jež byla několikrát připsána známějšímu Schweiglovi. V případě rajhradského farního kostela bylo na základě Uhlova tvrzení (viz níže) Nesmannovi připsáno pouze Kristovo ukřižované tělo na hlavním oltáři a ostatní výzdoba čítající zbylé postavy zdobící hlavní oltář, dva boční oltáře a kazatelnu, byla dávána do souvislosti s Ondřejem Schweiglem, což je potřeba vyvrátit na základě následujících skutečností.

Popis: Již zmíněný Karel Uhl uvádí „Tělo Kristovo na kříži za hlavním oltářem a 6 svíců zhotovil starobrněnský sochař Adam Nösman (cena neudána).“²³⁵ Tuto informaci, kterou opakuje i profesor Stehlík ve svých *Poznámkách*,²³⁶ autor evidentně cituje z archivního pramene, bohužel však k němu neuvádí odkaz. Budeme-li tomuto údaji věřit, je potřeba k Ukřižovanému Kristu připsat ještě truchlící postavy Panny Marie a sv. Jana Evangelisty nacházející se pod křížem a dva andělky na konzolách završující oltář. Není pochyb, že všechny tyto sochy pocházejí z jedné dílny, přičemž pro Nesmannovo autorství může svědčit několik skutečností. Patří mezi ně stylová analýza puttů, jejichž rysy jsou až nápadně podobné jiným nesmannovským andělkům. Nabízí se například srovnání s putty umístěnými na konzolách vstupního portálu sloupského kostela. Další komparace se týká Nesmannovy figury samotného Krista, jenž je podobný kamenné skulptuře stojící na nádvoří rajhradského benediktinského kláštera. Vyznačují se sice jistými odlišnostmi, což je však dáno rozdílnými materiály, z nichž byly jednotlivé statue vytvořeny. Dřevěné Kristovo tělo v kostele sv. Kříže samozřejmě dovolovalo detailnější pojetí Ježíšovy tváře, muskulatury i draperie, přesto lze spatřovat v pojetí kamenného těla jisté podobnosti právě v utváření muskulatury, obličejů, pramene vlasů spadajícího přes rameno či trnové koruny.

Tyto mé myšlenky sepsané v létě roku 2014 lze nyní také podložit pramenným materiálem, jež objevila v Moravském zemském archivu v Brně Zuzana Macurová. Na základě zápisu ve fondu věnovaném rajhradským Benediktinům je možné skutečně Nesmanna určit jako autora výzdoby. Za přestavbou kostelíka sv. Kříže, který již přestával potřebám města vyhovovat, stál probošt Otmar Konrad, který se roku 1765 pustil do stavebních úprav. K vysvěcení kostela pak došlo 16. září 1770 a je tedy patrné, že Nesmannova díla vznikala ve druhé polovině šedesátých let. Macurová k tomuto tématu dodává, že „původní mobiliář z doby vzniku stavby se však z velké části nedochoval“, načež dodává, že v devatenáctém století došlo k úpravám Nesmannových oltářů.²³⁷ S tím ovšem nelze zcela souhlasit, jelikož jedinými sochami pocházejícími

²³⁵ Karel Uhl, *Dějiny farnosti rajhradské*, Rajhrad 1934, s. 44.

²³⁶ Miloš Stehlík, *Poznámky k dílu Jana Adama Nesmanna*, SPFFBU F17, 1973, s. 182.

²³⁷ Zuzana Maruová, *Stavební a umělecké aktivity benediktinského kláštera v Rajhradě v 18. století*, (disertační práce), Seminář dějin umění FF MU, Brno 2014 s. 117. (dosud neobhájeno)

z devatenáctého století jsou dvě světice na bočním oltáři na první pohled odlišné od zbylé barokní a tedy původní výzdoby.

Srovnáme-li sochy umístěné na hlavním oltáři se sochami tvořící výzdobu dvou bočních oltářů, je patrné, že se díváme na díla jednoho umělce a tedy i v tomto případě lze vyloučit Ondřeje Schweigla coby autora rajhradských oltářů. Tato podobnost je zjevná nejen v utváření těla Krista, jenž se nachází ve třech různých stádiích na hlavním (Ukřižovaný Kristus) i dvou bočních oltářích (Pieta a pohřbený Kristus), ale také v pojetí drapérií a obličejů, které se vyznačují výraznými nadočnicovými oblouky, jež Nesmann s oblibou u svých postav používal. Vedle sochařské výzdoby je tak třeba Nesmannovi připsat také dva boční oltáře a kazatelnu. Toto připsání lze nyní doložit archivní zprávou nalezenou Zuzanou Macurovou, o níž již byla řeč.

Restaurátorské zásahy: Roku 1898 došlo k opravě oltářů, kterou provedl rajhradský akademický sochař Ignác Bergmann. V roce 2004 byl opraven oltář Božího hrobu, o rok později oltář Bolestné Matky Boží.

Literatura: Macurová 2014, s. 117; Stehlík 1973, s. 182; Uhl 1934, s. 44.

Materiál: Sochy světců byly vytvořeny ze dřeva, jsou pozlacené. Před restaurátorským zásahem probíhajícím roku 2000 byly obě sochy polychromované v červených, zelených, bílých a modrých barvách se zlacením, avšak mechanickým průzkumem (sondy) bylo zjištěno, že tato barevnost není původní. Naopak byly nalezeny fragmenty původního zlacení, na základě čehož byl povrch soch pozlacen v celém rozsahu.

Rozměry: Sochy jsou vysoké 165 cm.

Vlastník: Vlastníkem je Římskokatolická farnost Rousínov.

Připsání autorství: Připsání Nesmannovi provedl Miloš Stehlík, ačkoliv ve výčtu Nesmannových děl uveřejněném autorem v literatuře již několikrát zmiňované, uvedení rousínovské kaple sv. Floriána s výzdobou hlavního oltáře sestávající z postav sv. Cyrila a Metoděje chybí. Při heuristickém bádání narazila autorka práce na fotografii detailu hlavy jednoho ze světců v knize *Barok v soše* (tatáž fotografie jako v restaurátorské zprávě), jejíž popisek hlásal „Jan Adam Nesmann, sv. Metoděj, Kaple sv. Floriána v Rousínově.“²³⁸ V literatuře se tak jedná o jedinou zmínku připisující tyto postavy církevních otců Nesmannovi a nezbývá, než s ní souhlasit, a to na základě stylové analýzy. Avšak musím mít výhradu k ikonografickému určení. Ne tedy jako celku, neboť není pochyb, že se skutečně jedná o figury sv. Cyrila a Metoděje, ale pouze k popisku fotografie, jelikož postava zde zobrazená není sv. Metoděj, nýbrž sv. Cyril.

Restaurátorské zásahy: V roce 2000 byl restaurován celý rousínovský oltář včetně dvou obrazů a soch akademickou malířkou restaurátorkou Renatou Bartoňovou ve spolupráci s restaurátorem pozlacovačem Petrem Bortlíkem. Sochy, jež jsou ve zprávě označovány jako „umělecky nejhodnotnější součást oltáře“ byly silně napadeny červotočem, popraskané a chybělo několik prstů, polovina knihy a několik drobných částí řezby berly. Tyto zásahy byly konzultovány se zástupcem Památkového ústavu v Brně Milošem Stehlíkem.

Restaurátorská zpráva: Bartoňová 2000.

Literatura: Stehlík 2006, s. 220.

²³⁸ Miloš Stehlík, *Barok v soše*, Brno 2006, s. 220.

Materiál: Socha byla vytvořena ze dřeva, v současné době je polychromována.

Rozměry: Socha je v mírně podživotní velikosti.

Připsání autorství: V literatuře se vykytuje jediné připsání rebešovické sochy sv. Jana Nepomuckého Nesmannovi, a to v disertační práci Zuzany Macurové,²³⁹ která tuto informaci podložila nálezem dobové zprávy v archivu. Přestože datace díla neumožňuje sochu Nesmannovi připsat, na základě stylové analýzy se lze skutečně domnívat, že dílo vytvořil Nesmann, a je tudíž nutné popřít dataci uvedenou v pramenu (1776). I přes silný nános barvy, který nyní zdobí postavu sv. Jana, lze spatřovat tentýž rukopis, jako u předešlých Nesmannových sv. Janů Nepomuckých.

Literatura: Macurová 2014, s. 112–113.

Pramen: MZA, E6, ka. 286, Fa14, fol. 76.

²³⁹ Zuzana Marucová, *Stavební a umělecké aktivity benediktinského kláštera v Rajhradě v 18. století*, (disertační práce), Seminář dějin umění FFMU, Brno 2014, s. 112–113.

ŠTUKOVÉ SKULPTURY

Jan Adam Nesmann, Sv. Jan Evangelista, oltář v sále v klášteře Milosrdných bratří v Brně, druhá polovina 18. století, detail.

Výzdoba hlavního oltáře: u pat sloupů se nacházejí čtyři postavy světců sv. Petra a Pavla a sv. Cyrila a Metoděje. V nástavci oltáře Bůh Otec, adorující anděl.

Boční oltář Příbuzenstva Kristova na evangelní straně: svatí Josef a Jáchym u pat sloupů, v nástavci oltáře sv. Barbora se sv. Veronikou.

Boční oltář sv. Josefa na epištolní straně: u pat sloupů sochy sv. Jana Evangelisty a sv. Ondřeje. V nástavci oltáře sv. Tekla a Kateřina Alexandrijská.

Kazatelna: štukoví andělci, andělčí hlavičky a symboly evangelistů. Dřevěné pozlacené reliéfy s kázáním sv. Jana Křtitele, Ježíšem Kristem jako Dobrym pastýřem a Duch svatý. (Podíl F. Gallaše.)

Křtitelnice: štukoví andělci, andělčí hlavičky. (Podíl F. Gallaše.)

Materiál: Sochy jsou štukové alabastrované se zlacenými atributy.

Rozměry: Sochy čtyř světců na hlavním oltáři jsou vysoké 240 cm. Sochy světců u pat sloupů na obou bočních oltářích jsou vysoké 180 cm.

Objednavatel: Objednavatelem byl kníže Karel Maxmilián z Ditrichštejna, který finančně podpořil stavbu kostela i jeho interiérovou výzdobu. Přesto, především v souvislosti s interiérem stavby, vznikl značný problém s nedostatkem peněz, kvůli němuž se výzdoba protáhla o několik let. Oltáře proto vznikaly během několika let spíše díky peněžním částkám věnovaným dobrodinci.

Vlastník: Vlastníkem soch je Římskokatolický farní úřad v Hranicích.

Připsání autorství: V souvislosti se sochařskou výzdobou interiéru hranického farního kostela se v literatuře dočítáme různé verze autorského připsání. Cerroni připisuje sochařskou výzdobu hranického kostela Nesmannovi. O jiných sochařích se ve své zprávě o Hranicích Cerroni nezmiňuje.²⁴⁰ Pravděpodobně z něj vycházel Řehoř Volný, který uvádí, že Nesmann „vyzdobil a dobře štafiroval“ čtyři boční oltáře, přičemž dva zadní až mezi léty 1810 a 1820. V té době byl však Nesmann již sedmatřicet let po smrti. Také „zděná, mramorovaná a pěkně štafirovaná kazatelna“ je dle Volného slov Nesmannovým dílem.²⁴¹ Moderní literatura se v názorech o autorském připsání statuí rozchází. Florian Zapletal připisuje Nesmannovi také veškerou sochařskou práci, tedy hlavní a čtyři boční oltáře, kazatelnu a křtitelnici. Zároveň však poukazuje na možnost určitého podílu hranického sochaře Františka Gallaše.²⁴² Bohumír Indra zmiňuje jako autory štukové výzdoby v kostele Františka Gallaše a Františka Ondřeje Hírnleho a jako autora dvou zadních oltářů včetně sochařské výzdoby uvádí Václava Böhma s odkazem na kostelní inventář z roku 1804.²⁴³ Hlavní oltář a první dvojici bočních oltářů pak připisuje Nesmannovi, stejně jako Bohumil Samek. Nesmannovi je tedy možné v Hranickém kostele připsat hlavní oltář, první dvojici bočních oltářů, kazatelnu a křtitelnici s ohledem na to, že některé práce skutečně vynovával František Gallaš.

Popis: Hlavní oltář je tvořen dřevěnou sloupovou architekturou segmentového půdorysu sestávající z pilastrů a dvojic sloupů s vysokými podnožemi a kompozitními hlavicemi. Sloupy

²⁴⁰ MZA, fond G12, Cerroniho sbírka I., kniha 33, Geschichte der bildenden Künste in Mähren und dem österr. Schlesie (N–Z), 1807.

²⁴¹ Gregor Wolný, *Kirchliche Topographie von Mähren meist nach Urkunden und Handschriften, Abteilung I, Olmüzer Erzdiece, Band 5*, Brünn 1863, s. 148.

²⁴² Florian Zapletal, *Rozsέαači Donnerova sochařského umění na Moravě*, Přerov 1938, s. 17.

²⁴³ Bohumír Indra: Barokní sochy Ferdinanda Grosse, Conrada Spindlera a sochařské dílo Václava Böhma v Lipníku n./B. a v Hranicích, *Časopis Slezského zemského muzea*, série B, 39, 1990, s. 49. Naproti tomu v knize *Historie hranických domů* je Nesmann uváděn jako autor veškeré sochařské výzdoby.

jsou ve spodní třetině kanelovány a nesou zdobená kladí a vyloženou profilovanou římsu, na níž sedí na volutách andělé, obracející se adorujícími gesty rukou k vysokému nástavci, v jehož středu na kruhové paprskovité záři a obláčky je holubice coby Duch svatý a pod ní sedící postava Boha Otce. Vlevo mezi sloupy stojí postava sv. Petra se dvěma klíči a knihou, vpravo sv. Pavel s mečem a knihou, po stranách oltáře pak stojí vlevo sv. Cyril a vpravo sv. Metoděj, kteří doprovází monumentální obraz stěti sv. Jana Křtitele namalovaný Josefem Sternem v roce 1762 (datace podle Volného).

Vznik hlavního oltáře doprovázely četné problémy způsobené nedostatkem peněz, takže roku 1767 sestávala podoba oltáře pouze z provizorního tabernáku a za ním na holé zdi pověšeného oltářního obrazu. Tato informace pochází ze zprávy, kterou poslal administrátor fary Suchánek knížeti.²⁴⁴ V ní se také Suchánek zmiňuje, že by byl rád, kdyby byl oltář dokončen v roce 1767 z částky tisíc sto osmdesát zlatých, kterou získal od dobrodinců. Suchánek také knížeti posílá rys hlavního oltáře, jenž vyhotovil Nesmann, avšak ten jej neschválil a požadoval na něm jisté úpravy. Oltář byl zcela dokončen po dlouhých letech, teprve roku 1784.²⁴⁵

Podle zprávy administrátora fary Suchánka byla na jaře roku 1767 v kostele zcela hotova pouze první dvojice bočních oltářů, a to včetně oltářních obrazů, soch, mramorování a štafírování.²⁴⁶

Boční oltář Příbuzenstva Kristova (někdy také označován jako oltář Panny Marie) je tvořen menzou, k níž přiléhá sloupová architektura tvořená dvojicemi sloupů a polopilíři, které nesou na kompozitních hlavicích zalamované kladí s profilovanou římsou. Na oltáři se nachází Nesmannovo plastické zpodobení sv. Josefa a Jáchyma doprovázející obraz v černém profilovaném rámu představující Pannu Marii s dítětem a sv. Annou, namalovaný Josefem Františkem Pilzem. Vysoký nástavec nad segmentovou volutou je vyplněn obrazem v rámu kasulového tvaru představujícím sv. Jiřího od téhož autora. Tento výjev doprovázejí Nesmannovy svěťice Barbora a Veronika.

Protěškovský hranický oltář sv. Josefa, který byl dokončen 19. března 1766, doplnil Nesmann postavami sv. Jana Evangelisty a sv. Ondřeje, kteří přihlížejí výjevu světcovy smrti, namalovanému Josefem Sternem. Při komponování nástavce byly zvoleny jako doprovod kasulového obrazu zobrazujícímu archanděla Michaela od téhož malíře, dvě svěťice – Tekla a Kateřina Alexandrijská.

Kazatelna je ve spodní části ukončena dvěma andílčími hlavičkami v obláčcích a rokajem. Spodní vystouplou část zdobí čtyři andílčí hlavičky s atributy evangelistů a uprostřed rokajový ornament. Plášť řečniště je členěn třemi poli, přičemž ve středním se nachází kartuš s reliéfním výjevem kázání sv. Jana Křtitele. Stříška má zalomenou profilovanou římsu a na jejím vrcholu na vyvýšeném útvaru jsou umístěni dva putty, jeden přidržuje kříž a druhý Desatero a hostii. Sochařské práce na kazatelně si mezi sebe zjevně rozdělili Jan Adam Nesmann a František Gallaš. Andílek na stříšce i andílčí hlavičky totiž vykazují rukopis Gallašův, kdežto řezbářská výzdoba sestávající z pozlacených reliéfů s kázáním sv. Jana Křtitele a Ježíšem jako Dobrým pastýřem (dvířka kazatelny), Ducha svatého a čtyři dětské štukové hlavy se symboly evangelistů jsou zjevně dílem Nesmannovým. Spolupráci obou sochařů na kazatelně uvádí také Stanislav Souček ve své zprávě z roku 1954.²⁴⁷

Co se křtitelny týká, nad křticí mísou se nachází vysoký obdélný útvar s obrazem Jana Steinera, jehož námětem je Kristův křest v Jordánu. Křtitelna je ukončena kopulovitou stříškou půlkruhového půdorysu s představenou profilovanou římsou, na níž je umístěna postava putti s kotvou v ruce, beránek a andílčí hlavičky. Také v tomto případě nelze hovořit v případě štukové

²⁴⁴ ZA Opava, Vs Hranice 1463-1880, sign. 7, inv. č. 349.

²⁴⁵ Bohumír Indra: Barokní sochy Ferdinanda Grosse, Conráda Spindlera a sochařské dílo Václava Böhma v Lipníku n./B. a v Hranicích, *Časopis Slezského zemského muzea*, série B, 39, 1990, s. 49.

²⁴⁶ Tamtéž.

²⁴⁷ Hranice, S 27/14, Poškození oltáře ve farním kostele v Hranicích 1954, č. 739, Archivní spisy bývalého Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko uložené na NPÚ ÚOP v Brně.

výzdoby o Nesmannově ruce. Jednotlivé postavičky a hlavičky budou zjevně Gallašovým dílem, jak o tom hovoří také konzervátor Stanislav Souček ve své zprávě.²⁴⁸

Restaurátorské zásahy: V evidenčním listu umístěném na olomouckém NPÚ z roku 1968 je napsáno: „v dobrém stavu, oltář čerstvě restaurován“.²⁴⁹ Na NPÚ se ale restaurátorská zpráva nenachází a zatím nebyla objevena ani nikde jinde.

Evidenční listy: Svoboda 1968; Vojtková 1968.

Literatura: Cerroni 1807; Indra 1990, s. 49–50; Indra 2005, s. 129; Kreutz 1906, s. 154; Samek 1994, s. 558–559; Scholz 1864, s. 85; Souček 1903, s. 128; Stehlík 1973, s. 182; Stehlík 1989, s. 741; Stehlík in: Krsek–Kudělka–Stehlík–Válka, s. 106; Stehlík in: Horová 2006, s. 539; Volný 1863, s. 148; 1869, s. 203; Zapletal 1938, s. 17.

---

²⁴⁸ Tamtéž.

²⁴⁹ Jaroslav Svoboda, *Hlavní oltář kostela Stětí sv. Jana Křtitele v Hranicích*, 1968, Evidenční list poř. č. 1751, 1753, Národní památkový ústav Olomouc. Revize L. Svátková, 1983.

Oltář s Kalvárií v bývalém špitále Milosrdných bratří v Brně Druhá polovina 18. století

[Obrazová příloha 9f, 10a, 19c, 20c, s. 65]

Socha Krista na kříži, pod ním Panna Marie Bolestná, sv. Jan Evangelista, Marie Magdalena. Na volutových konzolách dva putti.

Materiál: Sochy jsou štukové alabastrované.

Vlastník: Sochy je majetkem Konventu Hospitálského řádu sv. Jana z Boha-Milosrdných bratří v Brně.

Připsání autorství: Nesmannovo možné autorství sochařských prací na tomto oltáři již bylo naznačeno v souvislosti s hlavním oltářem ve farním rajhradském kostele. Podíváme-li se na tyto dvě práce vznikající v přibližné době, blíže, zjistíme, že skutečně vykazují řadu podobností. Vzhledem k užití rozdílných materiálů – v Rajhradě se jedná o dřevěné statue, v Brně o štukové – jsou sochy trochu rozdílné, ovšem zaměříme-li se na detaily, spatříme Nesmannův rukopis v obou těchto případech.

Restaurátorské zásahy: Sousoší Kalvárie bylo roku 2000 restaurováno brněnskou restaurátorskou firmou S:Lukas, která provedla celkovou obnovu silně poškozené památky.

Literatura: Nesmannovi dosud nepřipsáno.

KAPITOLA ČTVRTÁ

Význam tvorby Jana Adama Nesmanna

„Do širších vazeb moravské sochařské tvorby pokročilého 18. století se Nesmann zapojuje zcela přesvědčivě.“²⁵⁰

Přestože patřil Jan Adam Nesmann kolem poloviny osmnáctého století k významným umělcům působících na Moravě, již svou tvorbou značně přispěli k vytváření domácí sochařské tradice, nebyla mu historiky umění dosud věnována dostatečná pozornost (s výjimkou textů Miloše Stehlíka, jenž věnoval pozornost zhodnocení sochařova díla v několika odstavcích ve svých *Poznámkách*). Je tedy na místě zabývat se závěrem práce ještě významem Nesmannovy tvorby, jejíž výrazný přínos v oblasti barokní Moravy (především pak Brna a jeho okolí) je bezesporu nevyvratitelný.

O důležitosti poznání podstaty Nesmannových děl a charakteristice jeho tvorby svědčí záměny sochařových soch s postavami Ondřeje Schweigla, k nimž v průběhu věků docházelo a stále dochází. Někdejší připsání děl, jež vytvořil Nesmann, Schweiglovi, o mnohem známějšímu sochaři, jenž je považován za jednoho z nejvýznamnějších moravských sochařů své doby (ne-li nejvýznamnějšího vůbec), svědčí o výrazných sochařských kvalitách Jana Adama Nesmanna, když byla jeho díla zaměněna s díly Ondřeje Schweigla, přičemž se jedná o rozsáhlé realizace zdobící interiéry kostelů ve Sloupě, Lulči i Rajhradě.

Když přišel sedmadvacetiletý Jan Adam Nesmann do Brna, stal se součástí významného moravského centra, v němž působila slavná sochařská dílna Antonína Schweigla (1695-1761), Jana Scherze (1680?-1764) a Jana Jiřího Schaubergera (?-1744), do níž vstoupil také Nesmann. Jak víme, Schaubberger měl řadu žáků, avšak jistě díky své pílí a zručnosti vynikl mezi nimi právě Nesmann, jemuž jeho učitel nejednou dopomohl k významné zakázce. Nejen skutečnost, že si Schaubberger Nesmanna oblíbil, ale především vzhled samotných sochařských děl a slavná jména objednavatelů opakovaně zadávající Nesmannovi sochařské zakázky, jsou tak dokladem toho, že mladík, jehož zavedly kroky před rokem 1737 z rodného Porýní do Brna, představoval v následujících letech v tomto městě jednoho z nejvýznamnějších sochařů. Dříve než prošel Nesmann školou Jiřího Schaubergera, se však zřejmě poučil v rodné zemi, což se následně promítalo v celé jeho tvorbě, vyznačující se, podobně jako díla Ondřeje Zahnera, jemností a vnitřním citovým prožitkem, jež se zračí nejen ve tvářích světeckých postav, ale také v jejich gestech.

Poučen Schaubbergerovou školou vytvářel Nesmann během svého tvůrčího období převážně světecké figury, jež byly buď součástí souborů zdobících interiéry kostelů, nebo představovaly výzdobu nacházející se volně v městském i venkovském prostředí. Interiéry kostelů čítající rozsáhlou sochařskou výzdobu sestávající z hlavního oltáře, bočních oltářů, kazatelny a případně křtílnice, vyzdobil Nesmann v Lulči, Sloupě, Rajhradě a Hranicích. Další Nesmannův oltář se pak nachází v ivančickém kostele a svatopetrském kostele v Brně. Ve všech těchto případech použil sochař typ sloupového oltáře s nástavcem, přičemž paty sloupů zdobí světecké figury. Tento typ byl na Moravě rozšířen během celého osmnáctého století, jak vidíme například také u oltářů Jana Jiřího Schaubergera. Sochařská výzdoba nástavců se mění podle přání objednavatele a dostupných finančních prostředků, takže někdy je její součástí menší kasulový obraz doprovázený čtyřmi postavami andělů (Luleč), jindy je nástavec tvořen čistě sochařskou výzdobou čítající řadu postav bez doprovodné malby (Hranice, Kojetín?). U oltářů nacházejících se v rajhradském kostele a v sále milosrdných bratří v Brně zdobí vrchol oltáře na volutových konzolách dva andělci.

---

²⁵⁰ Miloš Stehlík, Poznámky k dílu Jana Adama Nesmanna, *SPFFBU F17*, 1973, s. 183.

Boční oltáře představující většinou, stejně jako hlavní, sloupový typ jsou tvořeny buď nástavcem s menším obrazem kasulového tvaru doprovázeného sochařskou složkou (kostel sv. Petra a Pavla v Brně, Hranice), nebo se jedná o jednoduchou stavbu, jejíž vrchol není sochařsky pojednán (Luleč, Rajhrad). Také přízední kazatelny jsou si v případech tvorby obou umělců do jisté míry podobné, avšak Nesmann opouští od bohaté zdobnosti, takže jeho stavby působí strážlivějším dojmem. Schaubbergerem užívané reliéfy umístěné ve středním poli řečniště se vyskytují také u Nesmanna, rokajové zdobení však už u něj nevidíme v takové míře jako u jeho učitele a rozdíl lze spatřovat také v sochařském pojetí zdobící stříšku kazatelny, kdy Schaubberger vytváří kompozice o několika postavách, naproti tomu Nesmann jim nepřikládá velkou váhu a spokojuje se s užitím nevelké a často nepříliš výrazné hlavní postavy doprovázené andílčími hlavičkami, výjimečně andílky.

Převážně světecké figury vznikající během padesátých a především pak šedesátých let, jsou charakterizovány znaky a detaily, jež jsou typické pro Nesmannův rukopis. U všech těchto figur a zejména pak v případě svatých Janů Nepomuckých lze sledovat jistotu v sochařském přednesu utvářenou líbeznými tvářemi vyznačujícími se malebností a citovostí, skrze něž propůjčuje Nesmann svým postavám „život a duši“. Při pohledu na jednotlivé statue tak divák může pozorovat figury, jež dávají svými výrazy a gesty znát, že se nejedná pouze o „kus dřeva či kamene“, ač technicky dobře zpracovaného, nýbrž o postavy prožívající vnitřní pocity pokory, odevzdanosti, smutku či dokonce zoufalství, což byl také bez pochyby záměr sochaře, díky němuž jsou Nesmannova díla působivá a ve své době jistě zaujala řadu věřících navštěvujících chrámy a v davech proudících v rámci poutí ke svatým Johánkům. Jasně čitelné výrazy světců (i když nenacházející se u veškerých postav, jak následně uvidíme) tak dovolují vžít se do jejich pocitů, přičemž můžeme připomenout sloupské světice či rajhradské scény s mrtvým Kristem.

S výše zmíněným tvrzením o vnitřních pohnutkách Nesmannových postav by však zřejmě nesouhlasil profesor Miloš Stehlík, jež charakterizuje sochařovy figury následně: „Dílo J. A. Nesmanna, tak jak jsme o něm kuse informováni, není charakterizováno výraznějším úsilím o interpretaci dramaticky vypjatého vnitřního děje postav. Sochař je ve výrazu svých figur značně zdrženlivý; přesto však nelze o jeho klidných a vyrovnaných sochách tvrdit, že by byly bezvýrazné.“ Srovnáme-li Nesmannovu tvorbu s díly jeho současníků, působí skutečně spíše klidným, snad až statickým dojmem, zvláště v porovnání s dynamickými figurami Jiřího Schaubbergera, Josefa Winterhaldera staršího a dalších sochařských kolegů působících v Brně. Vyrovnanost světců a světic však nevyklučuje znázornění vnitřního děje, jež je sice v případě řady postav podobné, nicméně snahy umělce o zpodobení různých pocitů, které figury v danou chvíli prožívají, jsou zde dle mého názoru evidentní. Zároveň je však pravdou, že dramaticčnost, přehnaná gesta či výraznou expresivitu u Nesmanna nenalzáme, takže může jeho tvorba působit spíše zdrženlivě.

Jinými slovy: přestože výzor světců, především pak jejich tváří, se často opakuje, pokoušel se sochař skrze svůj lyrický sochařský projev o interpretaci vnitřních pohnutek, avšak ke každé ze svých soch nepřístupoval individuálně, aby vytvořil jedinečnou osobnost s vlastním neopakovatelným niterním životem. Naopak užíval u určitých skupin takřka stejné citové vyjádření a můžeme tak konstatovat, že stejně jako si Nesmann vytvořil několik fyziognomických typů, k nimž se během své tvorby neustále vracel, obsahoval jeho repertoár několik druhů výrazů, jež měly představovat tu kterou náladu. Těch pak umělec užíval s ohledem na význam scény. Abychom si výše řečené ukázali na konkrétních příkladech, vzpomeňme ještě jednou téma svatých Janů Nepomuckých, k němuž se sochař opakovaně vracel. Malebné tváře světců věnující své pohledy buď ukřižovanému Kristu, jehož drží coby krucifix v náručí, nebo přímo divákovi, se od sebe v zásadě neliší, čímž přispívají k tvrzení o nepřílišné sochařově invenci. Zároveň se však světecké výrazy nedají označovat jako bezduché, naopak se jim Nesmann nepochybně pokusil vtisknout hloubku, i když ne jako individualitám, nýbrž souboru, jak již bylo řečeno. Dalším příkladem pak mohou být truchlící postavy. Ať už se jedná o světice zarmoucené nejčastěji nad Kristovou smrtí, či o anděle oplakávající smrt Josefa, ve všech případech jsou užity tytéž znaky.

Statické postavy stojící v kontrastu vyjadřují svůj niterní stav pouze skrze gesta rukou a výrazy obličejů zkroucených žalem.

Vedle těchto příkladů jsou zde také ale statue, u jejichž niterních stavů byl Nesmann skutečně zdrženlivý, čímž je třeba dát za pravdu Miloši Stehlíkovi. Dle mého názoru se však toto tvrzení nedá vztáhnout na veškeré Nesmannovo dílo jako jakési obecné pravidlo platící pro tvorbu sochaře, ale je potřeba od sebe sochy odlišovat, jelikož Nesmann zjevně nepřistupoval ke všem postavám stejným způsobem. Figury, u nichž se výraznější zpracování vnitřních dějů nabízí (účastníci Kalvárie včetně Krista, scény s dětmi, jimž věnuje jejich dospělý doprovod laskavý a láskyplný pohled), jsou skutečně pojety oproti jiným Nesmannovým figurám více expresivně. Svou roli zde bezesporu mohly sehrát také osobní preference umělce, jenž mohl mít k určitým světeckým postavám osobnější a duchovnější vztah, což se následně promítlo i v jeho tvorbě. Například časté zpodobování svatého Jana Nepomuckého a jméno jedné z Nesmannových dcer Johanna Nepomucena nemusí být pouhou náhodou a lze předpokládat, že právě k pojetí tohoto světce, jehož vzhled dovedl sochař k dokonalosti, přistupoval Nesmann osobněji a citověji, jak ostatně jeho malebné statue dokládají.

Ve druhé polovině osmnáctého století se hlavní umělecké centrum přesouvá z Olomouce do Brna, kde působil v té době významný architekt František Antonín Grimm, jenž Nesmanna nejednou oslovil kvůli doplnění jeho staveb sochařskými díly. Fakt, že Grimm oslovil několikrát právě Nesmanna (farní kostel v Hranicích, terasa kapucínského kostela v Brně, sál v klášteře Milosrdných bratří v Brně) svědčí o vnímání Nesmanna jako sochaře, jehož tvorbu si považovali nejen nejen umělci, ale také objednavatelé, což bylo důvodem vzniku řady sochařských realizací, jež nalezneme především v Brně a jeho okolí. Dobové vnímání Nesmannovy tvorby a především pak umělce samotného lze podpořit nálezem v archivním spisu uloženém na brněnském památkovém ústavě, v němž text vystřiženého novinového článku z roku 1925 cituje zápis z kroniky brněnského kapucínského kláštera. Ten uvádí, že soubor soch umístěný na terase před kostelem vytvořil „slavný sochař Jan Adam Nessmann“. Je to jasný důkaz toho, jak lidé v šedesátých letech osmnáctého století sochaře vnímali.

Ve srovnání se svým známějším kolegou Josefem Winterhalderem starším, jehož postavy se vyznačují dynamičtějším pojetím, jež dopomáhá k vyvolání pocitů, jako by byl světec právě vytržen z nějaké scény a chystal se dokončit větu a změnit pohyb, působí Nesmannovy figury skutečně staticky. Avšak to jim neubírá na technicky zvládnutém ztvárnění. Precizně pojaté dřevěné sochy zdobící oltáře kostelů i volné kamenné skulptury svědčí o sochařově smyslu pro detail i dokonalém ovládnutí řemeslné techniky řezbářství, čímž se právě takovým jménům jako jsou Winterhalder či Zahner připodobňuje. K potvrzení těchto slov by samozřejmě mohlo přispět další rozšíření Nesmannova životopisu, k čemuž by mohlo dopomoci bádání a Archivu města Brna a také nález dalších jeho děl, jichž se podle mě, především v Brně a okolí ještě mnoho ukrývá jakožto sochy neznámých autorů.

Co se týká slohové podstaty Nesmannova díla, dovoluji si opět citovat profesora Stehlíka, jenž toto téma velice dobře vystihl následujícími slovy: „Jeho sochařská tvorba se nejen dobou vzniku, ale také stylově poutá k tradici, která se formovala v jižní polovině Moravy v 2. a 3. čtvrtině století.“²⁵¹ Po kompoziční stránce není Nesmann příliš inovativní, naopak je postoj jeho postav sestávající z kontrastu, předsunuté nohy a nevýrazných gest, většinou obdobný. Jan Adam Nesmann se ve své tvorbě mnohdy nechal inspirovat svými nejen brněnskými kolegy, což by mohlo do jisté míry nasvědčovat sochařově závislosti na jiných umělcích a jejich tvorbě. Nicméně i přes časté inspirování se Janem Jiřím Schaubegerem, Josefem Winterhalderem starším či Ondřejem Zahnerem, si vytvořil Nesmann osobitý rukopis, jenž se stal působivým a dokonce inspirujícím pro tak významného umělce, jakým byl Ondřej Schweigl, jehož dílna převzatá po otci vytvářela díla ještě na počátku devatenáctého století a jenž získal – podle slov Miloše Stehlíka – z brněnských sochařů od Nesmanna nejvíce poučení.²⁵²

²⁵¹ Tamtéž.

²⁵² Tamtéž.

ZÁVĚREM

Předkládaná práce pojednávající o brněnském sochaři Janu Adamu Nesmannovi byla zaměřena především na umělcovo dílo, z něž byl vytvořen katalog, jenž tvoří více než polovinu předchozího textu. Sestavení katalogu byla časově velmi náročná práce, která vyžadovala zjišťování údajů na různých místech (Diecézní konzervátorské centrum, NPÚ ÚOP Brno, Magistrát města Brna a další) a nutno tedy podotknout, že několik málo informací týkajících se kupříkladu výšky soch prozatím chybí. Rozměry byly zjišťovány z restaurátorských zpráv a evidenčních listů, při absenci těchto údajů jsem pak některá díla měřila sama, což se ale bohužel nedalo uskutečnit ve všech případech.

Přínos práce tkví v prvním souhrnném textovém i fotografickém zachycení Nesmannových děl, která byla sochaři připsána buď na základě známých skutečností, jež byly výsledkem bádání jiných autorů, především pak Miloše Stehlíka, nebo na základě bádání autorky práce, která tak mohla do výčtu Nesmannovy tvorby zařadit nově několik realizací (oltář v sále kláštera Milosrdných bratří v Brně, sv. Jan Nepomucký v Ostrovačicích a Modřicích).

Dalším přínosem má být památkářské zhodnocení děl včetně záznamu druhotných zásahů, poškození a dalších změn, jimiž jednotlivé památky prošly, přičemž však je třeba brát zřetel na to, že v textu nemohly být zmíněny veškeré zásahy a některé se prozatím nepodařilo dohledat, jelikož tato práce je časově velmi náročná. Byl proto proveden jakýsi výběr zaměřený na zásahy, které stav soch výrazně změnily, čímž bylo poukázáno na odlišnosti původního vzezření od nynějšího.

Informace týkající se restaurátorských zásahů byly zjišťovány především z restaurátorských zpráv uložených většinou na Národním památkovém ústavu, Územní odborné pracoviště v Brně, avšak jako přínosné se v tomto ohledu ukázaly být také archivní spisy nacházející se tamtéž. Vzhledem k tomu, že většina historiků umění zřejmě s těmito prameny příliš často nepracuje, mohla být tato práce obohacena o údaje v literatuře se nenacházející, přičemž se často jedná o zajímavé dobové zprávy dokládající, jak bylo na památky v první polovině dvacátého století pohlíženo a jakými osudy si jednotlivé sochy prošly (viz brněnské sochy – sv. Bernard před kostelem sv. Leopolda, soubor světců před kapucínským kostelem, dva světci na terase dominikánského kostela či soubor světců v Rajhradě).

V souvislosti s bádáním týkajícím se Nesmannovy tvorby bylo zjištěno několik nových údajů založených na archivních pramenech, jež popírají dosavadní tradované informace uváděné v literatuře. Především se jedná o ikonografické určení světce nacházejícím se před kostelem sv. Leopolda v Brně, vytvořeného roku 1741 „patrně Nesmannem“. Určení coby sv. Jana z Boha je třeba s ohledem na zjištěná fakta s určitostí odmítnout a provést nové, přičemž podle autorky práce se s největší pravděpodobností jedná o sv. Bernarda z Clairvaux. O tom, že bádání související se sochou před kostelem sv. Leopolda přineslo nová a významná poznání, svědčí také fakt, že se na mně krátce před odevzdáním práce (listopad 2014) obrátila restaurátorka Radka Levínská a požádala mně o radu s ikonografickým určením postavy (dosavadní určení se jí také jevilo jako mylné). Na základě mnou poskytnutých informací tak bude nejen v souvislosti s otázkou ikonografie postupovat při psaní restaurátorské zprávy, kde bude jako zdroj uvádět právě tuto práci. Jako podobný příklad je možno uvést sochařskou výzdobu sloupského kostela, jež bývá mylně označována jako dílo Bleibergera a Schweigla. Moje návštěva místa a setkání s panem farářem Mgr. Ing. Karlem Chylíkem dopomohlo k tomu, že v novém propagačním letáku kostela již nebude uváděno mylné autorství, nýbrž jméno Jana Adama Nesmanna (samozřejmě s příslušnou citací na tuto práci). Také paní Věra Čižmářová z Diecézního konzervátorského centra v Brně využije práci k doplnění údajů o památkách, přičemž využije některé informace uvedené především v katalogu Nesmannových děl, související s jejich autory, rozměry či ikonografickým určením.

Dále je nutné si uvědomit, že vzhledem k markantní změně vzhledu způsobené častými restaurátorskými zásahy především v průběhu dvacátého století, již nelze světce před brněnským

kapucínským kostelem označovat jako „kvalitní pozdně barokní sochařské dílo“, jak jsou sochy popsány v evidenčních listech z roku 2007. V tomto případě je totiž původní pouze umístění a použitá ikonografie, v žádném případě ale ne vzhled postav, které bohužel už dávno nejsou barokními díly a navíc se od originálních Nesmannových děl výrazně odlišují.

Jako příklad nesprávného autorského určení pak slouží sousoší sv. Jana Nepomuckého v Ostrovačicích, jež bylo dosud představováno jako dílo pocházející z dílny Antonína Schweigla, což bylo možné na základě dobového zápisu v kronice odmítnout a statui připsat definitivně Janu Adamu Nesmannovi. Naposledy lze také připomenout téma Ondřeje Bleibergera, o němž se v literatuře nachází spíše nepřesné údaje (s výjimkou zmínek vycházejících z archivních pramenů), které by bylo v budoucnu potřeba uvést na pravou míru.

Diplomová práce bohužel nedovoluje sepsání textu v takovém rozsahu, jaký získaný materiál nabízí, a proto muselo být upuštěno od některých kapitol původně zamýšlených, jako je například materiál, z něž Nesmann své sochy vytvářel. Ten byl v práci zmíněn pouze okrajově s výjimkou světců na balustrádě před kapucínským kostelem v Brně, kde byla této otázce věnována větší pozornost. Avšak nabízí se zajímavé a rozsáhlejší zpracování tohoto tématu, které by po příslušném bádání mohlo objasnit některé otázky. Proč například Jan Adam Nesmann ve své tvorbě užíval především dřevo a kámen, na rozdíl od svých kolegů Jana Jiřího Schaubergera či Ondřeje Schweigla, kteří oba pracovali zejména ve štuku, jež dovoľoval rychlejší postupy a preciznější detaily? Bezesporu zde velkou roli sehrálo přání objednavatelů, avšak nejednou mohl výběr materiálu souviset se sochařovými preferencemi.

Otázka objednavatelů Nesmannových děl byla sice do práce zahrnuta, ale spíše jen okrajově pro upozornění na některé souvislosti týkající se hlavně vztahů mezi umělci, kteří si navzájem pomáhali v získávání práce (připomeňme architekta Františka Antonína Grimma, jež si Nesmannovy práce evidentně vážil a nejednou mu dopomohl k významné zakázce). Také toto téma by zasluhovalo větší pozornost, již se mu snad v budoucnu dostaví. Pro tuto chvíli však muselo být bohužel odloženo do pozadí.

Poněkud stranou musela jít také otázka týkající se Nesmannova života a jeho postavení v barokním Brně, kterou by snad pomohlo objasnit bádání v Archivu města Brna (například kdy se stal měšťanem). Od zpracování tohoto tématu však muselo být nakonec bohužel upuštěno, a to vzhledem k velkému množství získaného materiálu o Nesmannově tvorbě, na níž se diplomová práce, jak již bylo nejednou naznačeno, zaměřuje.

Z předešlého textu, pojednávajícím o životě a díle Jana Adama Nesmanna, také vyplývá několik témat, která nebyla historiky umění doposud uspokojivě zpracována a stále se tak kolem nich vyskytuje řada otázek. Na své monografické zpracování tedy dosud čeká především „pictor“ Ondřej Bleiberger, či interiér ivančického a rajhradského kostela. Tématu farního kostela Stětí sv. Jana Křtitele v Hranicích, jež spojuje významná jména umělců působících na Moravě ve druhé polovině osmnáctého století – architekt František Antonín Grimm, malíři Josef Stern a Josef Pilz, sochaři Jan Adam Nesmann a Václav Böhm – bych se ráda nadále věnovala ve spolupráci s Bc. et Bc. Evou Ohnůtkovou, přičemž naším cílem je vydat monografii knižně.²⁵³

Další přínos práce tkví v tom, že psané slovo je dostatečně ilustrováno bohatou obrazovou přílohou, která má za úkol čtenáře vtáhnout do „světa J. A. Nesmanna“ a co nejlépe mu přiblížit jeho život i dílo. Většina fotografií, které jsou součástí práce, pochází z mého archivu, jež byl snímky postupně naplňován po mnoha návštěvách míst, pro něž Nesmann realizoval své zakázky. Závěrem si dovoluji mírně přetransformovat citaci K. Chytila z roku 1905: „*Jsou umělci, kteří rostou v našich očích tím více, čím déle se jimi zabýváme. Takovým jest Nesmann.*“²⁵⁴

²⁵³ Při zpracování tématu hranického kostela bude vycházeno z bakalářské práce Radky Kubíkové a diplomové práce Evy Ohnůtkové, která se zabývala mecenátem Ditrichštejnů na hranickém panství v osmnáctém století, tedy mimo jiné se její bádání týkalo i hranického kostela, který nechal postavit kardinál Karel Maxmilián z Ditrichštejna. Práce by s největší pravděpodobností mohla být sepsána v průběhu následujícího roku, načež bude zřejmě vydána nákladem města Hranice, jak nám bylo nezávazně přislíbeno.

²⁵⁴ Oldřich J. Blažíček, *Ferdinand Brokof*, Praha 1976, s. 19. V původním znění: „Takovým jest Brokof.“

Chronologický přehled Nesmannových děl a životních dat

- 1710 **Jan Adam Nesmann se narodil v Mohuči v Německu**
1736 Nesmann pracuje jako tovaryš na zámku ve Valticích
1737 sochy sv. Aloise a Vincence Ferrerského pro rampu dominikánského kostela sv. Michala v Brně
- 15. 2. 1740 v Brně se oženil s Annou Terezou Rohrbacherovou**
3. 10. 1740 narozena dcera Marie Anna Františka
1741 socha sv. Bernarda před kostelem sv. Leopolda při klášteře Milosrdných bratří v Brně
- 19. 12. 1742 narozena dcera Viktoria. Tehdy bydlel Nesmann s rodinou na Pekařské ul.**
5. 12. 1744 narozena dcera Eva Barbora
25. 11. 1746 narozena dcera Anna Kateřina
1747 práce na chórových lavicích a sochařská výzdoba zповědnic v jezuitském kostele Nanebevzetí Panny Marie v Brně
- 18. 7. 1748 narozena dcera Marie Magdalena**
1748 nápisy na Zahnerových sochách pro průčelí kostela sv. Petra a Pavla v Brně
Kolem 1750 socha sv. Petra kajčnicka v MG Brno
1751-1753 práce v Lulči ve farním kostele sv. Martina
1752 dvě svatojánské figury na oltáři v kostele sv. Petra a Pavla v Brně
1753-1755 sochy sv. Jana Nepomuckého a sv. Josefa v průčelí kostela sv. Kříže ve Sněžném
1754 sochy v exteriéru i interiéru kostela Panny Marie Bolestné ve Sloupu
- 12. 5. 1757 narozena dcera Johanna Nepomucká (s druhou ženou Annou Marií)**
11. 10. 1759 narozen syn Pavel Petr z Alkantary
Před 1760 dnes ztracené sochy na hlavním oltáři v kostele sv. Jakuba v Brně
Po 1760 socha sv. Jana Nepomuckého v Březí
1760-1766 práce v Hranicích ve farním kostele Stětí sv. Jana Křtitele
1765-1766 výzdoba hlavního oltáře ve farním kostele Povýšení sv. Kříže v Rajhradu
5. 3. 1761 sepsaná smlouva na čtyři desky ke stolům do zámku v Mikulově
26. 5. 1761 sepsaná smlouva na pět soch pro rajhradský most. Následné vytvoření pěti světců a kříže s korpusem Krista
- 13. 7. 1762 narodila se dcera Anna Markéta. Nesmann bydlel na Křížové ulici**
1763 drobné práce pro Petrov (nebesa a podstavec pro monstranci)
1763 vznik hlavního oltáře v kostele sv. Máří Magdaleny v Brně, na jehož vzniku se snad Nesmann podílel
1764 Nesmann vytvořil tabernákl v kostele sv. Jana Křtitele a sv. Václava v Ostrovačicích
- 14. 9. 1764 narozen syn Josef Petr. Otec uváděn jako sochař na ulici Pekařské**
1765 oltář sv. Rodiny v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Ivančicích
4. 3. 1765 sepsaná smlouva na soubor pěti řadových světců před kostelem Nalezení sv. Kříže v Brně
- 1766 sv. Jan Nepomucký v Brněnských Ivanovicích
1766 sv. Jan Nepomucký v Ostrovačicích
1773 Nesmann pohledává peníze za práce na oltáři v kostele v Opatovicích
1769 Nesmann pohledává peníze za práce vykonané roku 1766 (?)
1771 sv. Jan Nepomucký v Modřicích (Brno-venkov)
- 21. 5. 1773 Nesmann umírá v Brně ve věku 63 let**

EXKURS

Ondřej Bleiberger st. (?-1777)

Při bádání týkajícího se Nesmannova života a díla bylo nejednou natrefeno na jméno Ondřeje Bleibergera, o němž se v literatuře nachází pouhé drobné zmínky v souvislosti se slavnějšími umělci. Při shromáždění těchto údajů s informacemi nalezenými v matrikách uložených v Moravském zemském archivu, lze sepsat krátký životopis Ondřeje Bleibergera, který chybí například i v tak rozsáhlé publikaci, jako je *Nová encyklopedie českého výtvarného umění* Anděly Horové a ve svém výčtu umělců jej opomíjí také Jan Petr Cerroni. Nicméně, jak za okamžik zjistíme, pozornost badatelů je osobě Ondřeje Bleibergera odepírána neprávem, jelikož se přátelil s významnými brněnskými umělci a pracoval na významných brněnských i mimobrněnských realizacích, i když „pouze“ jako pozlacovač a štafir. Následující text umožní právě díky matričním záznamům odkrýt mimo jiné zajímavé vztahy mezi rodinami sochaře Ondřeje Schweigla, pozlacovače Ondřeje Bleibergera a platněře Jana Michaela Hallera.

V literatuře devatenáctého (Volný), dvacátého i jednadvacátého století se vyskytuje připsání řady sochařských děl Ondřeji Bleibergerovi, který však byl štafírem, pozlacovačem a malířem – v matrikách bývá vždy označován jako „pictor“. Rudolf Kreuz zmiňuje ve výčtu umělců vyskytujících se ve Volného *Topografiích* dokonce dva Bleibergery – prvním je brněnský malíř zemřelý roku 1777, avšak jméno není uvedeno. Druhým je Ondřej Bleiberger, brněnský sochař spojovaný se zakázkami ve Sloupě, Rosicích u Ivančic a farním kostele ve Šternberku.²⁵⁵ Jako o sochaři a štukatérovi o něm hovoří také Prokop Toman ve své encyklopedii, kde jej dává do souvislosti se zakázkami v Rosicích a Sloupě, kde měl na štukové výzdobě kostela spolupracovat s Ondřejem Schweiglem.²⁵⁶ Otázka sloupského kostela již byla řešena v souvislosti s Janem Adamem Nesmannem, kdy Miloš Stehlík poukázal na nesprávnost tvrzení připsujících sochařskou složku Bleibergerovi. Bleibergerovu práci v Rosicích zmiňuje také August Prokop, podle nějž zde pracoval společně se Schweiglem na oltáři a kazatelně.²⁵⁷ Nicméně příkladů jmenujících Ondřeje Bleibergera jako sochaře je poměrně hojné množství a nabízí se tedy otázka, zda jde ve všech případech o pouhou záměnu s jinými umělci, či v Brně skutečně žil další Bleiberger, který byl sochařem. S ohledem na Bleibergerova prvorozeného syna Ondřeje (1749) je možné uvažovat o tom, že chlapec se vyučil sochařem v některé z dílen brněnských sochařů, s nimiž udržoval jeho otec blízké vztahy (Schweigla, Nesmann). V tomto případě se další indicií stává encyklopedie Prokopa Tomana, v níž je sochař Ondřej Bleiberger uváděn jako žák Ondřeje Schweigla.²⁵⁸ Nicméně datace některých děl připisovaných Bleibergerovi tuto teorii nepodporuje, jelikož mladý Ondřej by mohl být umělecky činný až v době přelomu šedesátých a sedmdesátých let osmnáctého století a stěží by tak vytvořil sochařskou výzdobu kupříkladu šternberského kostela datovanou rokem 1740. Je tedy pravděpodobnější, že texty dávající Bleibergera do souvislosti se sochařskými díly vzniklými kolem poloviny století vychází z nepochopení svých zdrojů a umělce je tak třeba dávat dohromady nikoliv s vytvářením oltářů a soch, ale s jejich štafírováním. Zároveň je však možné ponechat otázku Bleibergerova syna Ondřeje coby sochaře otevřenou, jelikož možnost dvou umělecky činných Bleibergerů v Brně zde skutečně je, nicméně díla mladšího z nich je potřeba hledat až v pozdější době. Samozřejmě se jedná o pouhé domněnky, které si vyžadují podrobnější badatelský průzkum, který by dokázal tyto nikoliv nezajímavé otázky spolehlivě zodpovědět.

²⁵⁵ Rudolf Kreuz, Příspěvek k dějinám umění naší vlasti, *Časopis Moravského musea zemského* VI., 1906, s. 117.

²⁵⁶ Prokop Toman, *Nový slovník československých výtvarných umělců I. (A-K)*, Praha 1947s, 71.

²⁵⁷ August Prokop, *Die Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung*, Wien 1904, s. 1242.

²⁵⁸ Prokop Toman, *Nový slovník československých výtvarných umělců I. (A-K)*, Praha 1947s, 71.

Umělcovo jméno bývá používáno v různých podobách, a tak se v matrikách i literatuře objevuje buď verze Bleiberger, nebo Bleyberger. V literatuře také dochází ke zkomolení malířova příjmení na Bleiberg.

S manželkou Sabinou Veronikou měl Bleiberger devět dětí: Anna Barbora (26. 11. 1747), Ondřej Michael (5. 11. 1749), Jan Josef Michael (14. 3. 1751), Sebastián Michael (14. 1. 1753), Magdalena Theola (26. 8. 1754), Alois Michael (12. 2. 1756), Františka Xaveria Magdalena (4. 6. 1757), František Xaver Michael (11. 1. 1760) a Josef Ondřej Alois (24. 5. 1762). U všech těchto dětí je otec uváděn jako „pictor Andreas Bleiberger“, přičemž se zde ale objevuje zajímavý detail, a to takový, že veškeré tyto zápisy obsahují *civis et škrklé*. Všem těmto dětem, vyjma nejmladšího, šli za kmotry Jan Michael Haller, jenž bývá uváděn buď jako „bracteator“, tedy platněř, nebo jako „aurifaber“, tedy zlatník, po němž dostali téměř všichni chlapi druhé jméno Michael a jeho manželka Marie Magdalena. Posledně narozenému chlapi Josefu Ondřejovi šel roku 1762 za kmotra František Xaver Weis a jako kmotra je pak uváděna Marie Magdalena Hallerová „auri-tonsonia filia“, dcera zlatotepce.²⁵⁹ Jedná se o tutěž dívku, která si o dva roky později, 27. února 1764, vzala za manžela Ondřeje Schweigla. Svědky na svatbě byli Schweiglův přítel malíř Josef Stern a blízký přítel rodiny Hallerových Ondřej Bleiberger.²⁶⁰ Je evidentní, že v době Schweiglůvy svatby se již oba umělci znali, jelikož dříve, 24. června 1756, šel Bleiberger za svědka na svatbu Ondřejově sestře Eleonoře, která si v Brně vzala znojemského měšťanského sochaře Šebestiána Zentnera.²⁶¹ Blízký vztah mezi rodinou Bleibergerových a Hallerových dokazuje nejen to, že manželé Hallerovi šli za kmotry takřka všem dětem svých známých, nýbrž také fakt, že Ondřej a Sabina Bleibergerovi se stali kmotry nejméně šesti dětí Jana a Magdaleny Hallerových [PŘÍLOHA 8].

Co se pracovních zakázek týče, 30. července roku 1747 podepsal Bleiberger smlouvu na zlacení a malování ozdob dvou chórových lavic v jezuitském kostele Nanebevzetí Panny Marie v Brně, které tentýž rok vytvářel Nesmann. Celkem si za tyto práce čítající malé růže, osm váz, čtyři štíty, dva erby (přičemž kardinálský klobouk měl být namalován červenou barvou) a další drobné ozdoby vydělal 350 zlatých a 12 krejcarů. Peníze mu jezuité spláceli postupně do prosince téhož roku, načež jim Bleiberger uctivě děkoval za zaplacení plné výše, v co nejkratší době to bylo možné. K těmto Bleibergerovým pracem se dochovala smlouva a kvitance, jež zveřejnil Václav Richter. O rok později (1748) za dvanáct zlatých natřel olejovou barvou sochy i podstavce Zahnerových soch. Tentýž rok byl za kmotra Nesmannově dceři.

Radovan Mácal zmiňuje ve své diplomové práci Bleibergerovo působení v brněnském kostele sv. Máří Magdalény ve druhé polovině padesátých let, kde pracoval na polychromii bočních oltářů Neposkvrněného početí Panny Marie, sv. Antonína Paduánského, sv. Františka Serafinského, sv. Josefa, sv. Kříže a sv. Jana Kapistrána.²⁶² Při psaní těchto informací vycházel Mácal z Cerroniho textů.

Další dochovaný kontrakt podepsal Bleiberger 23. října 1763 a týká se tentokrát štafírování hlavního oltáře ve svatotomášském kostele v Brně. Na něm se podílelo hned několik umělců, a to sochaři Josef Winterhalder starší a Jakub Schertz s malířem Františkem Antonínem Maulbertsem (1761). O dva roky později pak Bleiberger dřevěnou oltářní architekturu zlatí a mramoruje a dále se věnuje alabastrování sochařských děl, za což obdržel částku tisíc dvě stě

²⁵⁹ MZA, E67, 16864, narození 1738-1748, s. 471. – MZA, E67, 16865, narození 1748-1754, s. 67, 163, 297, 430. – MZA, E67, 16866, narození 1755-1760, s. 111, 253, 525. – MZA, E67, 16867, narození 1760-1769, s. 136.

²⁶⁰ Cecílie Hálová-Jahodová, Sochařská rodina Schweiglů v Brně, *SPFFBU F 12*, 1968, s. 63.

²⁶¹ Tomáš Valeš, *Mezi Brnem a Vídní. Umění a umělci ve Znojmě a okolí 1715-1815*, (dizertační práce), Seminář dějin umění FFMU, Brno 2012, s. 167. Valeš vycházel u psaní této informace z matriky, viz MZA, E67, 16887, oddaní 1730–1760, s. 275.

²⁶² Radovan Mácal, *Maliarska a sochárska výzdoba kostola sv. Márie Magdalény v Brne v době baroka*, (diplomová práce), Seminář dějin umění FFMU, Brno 2011, s. 61, 69, 81, 92, 98, 105.

zlatých.²⁶³ Vedle toho je znám Bleibergerův podíl na výzdobě bočních oltářů sv. Rodiny na evangelní straně a sv. Dismase na straně epištolní v témže kostele.²⁶⁴

Prameny podložená je pak také Bleibergerova účast v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Jevíčku, kde se stal objednavatelem, stejně jako v případě brněnského kostela sv. Tomáše, opat Matouš Pertscher. Tato zakázka spadá do období mezi lety 1762 až 1766, jak dokládají smlouvy uložené v Moravském zemském archivu, kterým by bylo třeba pro rozšíření informací o Bleibergerových pracech v jevičském kostele věnovat větší pozornost.²⁶⁵

Na konci roku 1777 Ondřej Bleiberger umírá,²⁶⁶ avšak vzhledem k tomu, že neznáme jeho datum narození, nevíme ani, jak vysokého věku se dožil.

Závěrem vzpomeňme vedle Rosic a Slopu další sochařské realizace či práci na stavbě oltářů, s nimiž bývá Ondřej Bleiberger spojován. Jedná se o veškeré oltáře v piaristickém kostele Nanebevzetí Panny Marie ve Strážnici, jemuž věnovala ve své diplomové práci pozornost Zuzana Urbánková.²⁶⁷ Ta dává Ondřeje Bleibergera do souvislosti s vytvořením všech oltářů z cihel a dřeva.²⁶⁸ Tytéž informace opakuje ve své bakalářské práci Miroslava Töpferová,²⁶⁹ avšak nelze je považovat za pravdivé, naopak jsou zavádějící, jelikož mladý Ondřej Bleiberger by vzhledem ke svému narození roku 1749 nemohl pracovat na oltářích vznikajících v době mezi lety 1745 až 1747, kdy probíhaly práce na výstavbě i výzdobě strážnického kostela. Malíř Ondřej Bleiberger starší by naproti tomu v kostele pracovat mohl, ne však jako autor oltářní architektury, nýbrž jako štafír, který prováděl potažení oltářů umělým mramorem, což také dokládá nápis odkrytý v nice za obrazem hlavního oltáře při restaurování v roce 1929. Ten oznamuje jméno malíře Josefa Tadeáše Rottera a jméno Ondřeje Bleibergera, přičemž je uváděno „Andreas Bleiberger decorativ“.²⁷⁰

Další, zjevně mylnou, informací je Bleibergerův podíl na sochařské výzdobě nedochovaných varhan v jezuitském kostele Nanebevzetí Panny Marie v Brně, postavených roku 1743 Tomášem Schwarzem a zničených v roce 1945 při dubnovém bombardování města.²⁷¹

---

²⁶³ Zuzana Macurová, *Kapitoly z mecenátu Matouše Pertschera, představeného brněnského augustiniánského kláštera (1740-1777)*, (diplomová práce), Seminář dějin umění FFMU, Brno 2009, s. 52, 55. Autorka práce vycházela při psaní těchto informací z textů: Zoroslava Drobná, Archívni příspěvky k dějinám stavby hlavního oltáře kostela sv. Tomáše v Brně, in: *Akorád: časopis pro kulturní syntesu*, Brno 1935, s. 17–24, 41–45; Bohumil Samek, Prameny k dějinám sochařství v Brně (Augustiniáni), in: *Brno v minulosti a dnes IX*, Brno 1970, s. 150–158.

²⁶⁴ Tamtéž, s. 95.

²⁶⁵ Zuzana Macurová, *Kapitoly z mecenátu Matouše Pertschera, představeného brněnského augustiniánského kláštera (1740-1777)*, (diplomová práce), Seminář dějin umění FFMU, Brno 2009, s. 69, viz MZA, E4, sign. 36:13 Jevíčko-Stavba kostela v letech 1762-1766, f. 51–55, 61.

²⁶⁶ Zuzana Macurová, *Kapitoly z mecenátu Matouše Pertschera, představeného brněnského augustiniánského kláštera (1740-1777)*, (diplomová práce), Seminář dějin umění FFMU, Brno 2009, s. 83. Macurová dává Bleibergerovu postavu do souvislosti s opatem Matoušem Pertscherem, pro nějž malíř pracoval v Brně, Jevíčku a Nových Hvězdících. Oba muži umírají v téže době.

²⁶⁷ Zuzana Urbánková, *Ignác Morávek. Barokní sochař v oblasti Slovácka*, (diplomová práce), Dějiny výtvarných umění FFUP, Olomouc 2009.

²⁶⁸ Tamtéž, s. 27, 97.

²⁶⁹ Miroslava Töpferová, *Malířská a sochařská výzdoba piaristického kostela ve Strážnici v období baroka*, (bakalářská práce), Seminář dějin umění FFMU, Brno 2011.

²⁷⁰ Tamtéž, s. 33.

²⁷¹ Zuzana Derflerová Brázdová, *Violoncello ve funkci zdobného prvku na historických varhanách (do r. 1800) ve vybraných moravských a slezských lokalitách*, (bakalářská práce), Teorie a provozovací praxe staré hudby FFMU, Brno 2013, s. 17.

Chronologický přehled Bleibergerových děl a životních dat

- 1745 – 1747 práce v kostele Nanebevzetí Panny Marie ve Strážnici
- Před 1747 oženil se se Sabinou Veronikou, s níž měl v následujících letech devět dětí**
30. 7. 1747 sepsaná smlouva na štafírské práce u lavic v jezuitském kostele v Brně
- 26. 11. 1747 narozena dcera Anna Barbora**
- 1748 olejovou barvou natírá čtyři Zahnerovy sochy vytvořených pro kostel sv. Petra a Pavla v Brně
18. 2. 1748 **Bleiberger šel za kmotra Hallerově dceři Marii Kataríně**
18. 7. 1748 **Bleiberger šel za kmotra Nesmannově dceři Marii Magdaleně**
5. 11. 1749 **narozen syn Ondřej Michael**
27. 6. 1750 **Bleibergerova manželka Sabina šla za kmotru Hallerově dceři Anně Sabině Theole**
14. 3. 1751 **narozen syn Jan Josef Michael**
14. 1. 1753 **narozen syn Sebastián Michael**
31. 3. 1754 **Bleiberger šel za kmotra Hallerově synu Vincentu Ondřejovi**
26. 8. 1754 **narozena dcera Magdalena Theola**
12. 2. 1756 **narozen syn Alois Michael**
8. 4. 1756 **Bleibergerova manželka Sabina šla za kmotru Hallerově dceři Marii Josefě Sabině**
24. 6. 1756 **Bleiberger svědek na svatbě Šebestiána Zentnera a Eleonory Schweiglové**
4. 6. 1757 **narozena dcera Františka Xav. Magdalena**
- Před 1760 štafírování oltářů v brněnském kostele sv. Máří Magdaleny
11. 1. 1760 **narozen syn František Xav. Michael**
6. 1. 1761 **Bleibergerova manželka Sabina šla za kmotru Hallerově dceři Sabině Aloisii**
24. 5. 1762 **narozen syn Josef Ondřej Alois**
23. 10. 1763 sepsaná smlouva na štafírské práce hlavního oltáře v kostele sv. Tomáše v Brně. Vedle toho pracoval na bočních oltářích sv. Rodiny a sv. Dismase
30. 12. 1763 **Bleibergerova manželka Sabina šla za kmotru Hallerově synu Karlu Michaeli Františkovi**
27. 2. 1764 **Bleiberger svědek na svatbě Ondřeje Schweigla a Marie Magdaleny Hallerové**
- 1777 **Bleiberger umírá**

Seznam zkratek

CMTF – Cyrilometodějská teologická fakulta
ČFVU – Český fond výtvarného umění
DČVU – Dějiny českého výtvarného umění
FFMU – Filosofická fakulta Masarykovy univerzity
FFUP – Filosofická fakulta Univerzity Palackého
fol. – folio
ka. – karton
MMB – Magistrát města Brna
MMB – Muzeum města Brna
MZA – Moravský zemský archiv
NPÚ – Národní památkový ústav
NPÚ ÚOP – Národní památkový ústav Územní odborné pracoviště
OHA – Opuscula historiae artium
PdFMU – Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity
rkp. – rukopis
SPFFBU – Sborník prací Filosofické fakulty brněnské univerzity
UPMS – Umělecké památky Moravy a Slezska (Samkovy publikace)
Ústav dějin umění AV ČR – Ústav dějin umění Akademie věd České republiky
SPS Brno/Praha – Státní památková správa Brno/Praha
ZA – Zemský archiv

Použité prameny

Moravský zemský archiv

Bočkova sb.

12 268, fol. 155–156 – Kvitance J. A. Nesmanna na chórové lavice v jezuitském kostele

E6 - Benediktini Rajhrad

ka. 46, Bb20 – Sochařské práce Ignáce Lengelachera z Mikulova v novém klášterním kostele (korespondence, účty, rozpočty). Smlouva s Janem Adamem Nesmannem na zhotovení pěti soch z r. 1761

ka. 53, Bd1, fol. 44 – Zřízení a rozšíření kaple sv. Kříže v Rajhradě

ka. 53, Bd3 – Smlouva s mramorářem v Rajhradě o pracích ve farním kostele sv. Kříže v Rajhradě (zvonolijci z Brna Jan Schlichtinger r. 1766, Liborius Martini, malíř z Brna, Ignác Lex jako dekoratér). Rozpočet sochaře Adama Nesmanna pro oltář v Opatovicích 1773

ka. 286, Fa14, fol. 76 – Deníky rajhradského převorství 1769-1778, 1796-1797

ka. 290, Fb10, fol. 5 – Pokračování análů probošta Konrada 1790-1800

E25 - Jezuité Brno

ka. 23, 94U – kvitance sochaře Jana Adama Nesmanna na ozdoby na dvou nových zpovědnících

E67 - Matriky

Brno–město, kostel sv. Jakuba, matrika narozených 1704–1716, sign. 16861

Brno–město, kostel sv. Jakuba, matrika narozených 1716–1727, sign. 16862

Brno–město, kostel sv. Jakuba, matrika narozených 1738–1748, sign. 16864

Brno–město, kostel sv. Jakuba, matrika narozených 1748–1754, sign. 16865

Brno–město, kostel sv. Jakuba, matrika narozených 1755–1760, sign. 16866

Brno–město, kostel sv. Jakuba, matrika narozených 1760–1769, sign. 16867

Brno–město, kostel sv. Jakuba, matrika oddaných 1730–1760, sign. 16887

Brno–město, kostel sv. Jakuba, matrika zemřelých 1760–1773, 1773–1784, sign. 16909

- t. č. nezvěstné.

F18 - Hlavní registratura Ditrichštejnů

ka. 644 – Účty – Hlavní pokladna. Účet + příloha 1–118 (r. 1761)

Diecézní archiv Biskupství brněnského

Farní úřad Ostrovačice

dodatek – poř. č. 1 – Protocollum Parochiaea Nigrofaneussis (1718–1789), fol. 9, 10

Zemský archiv v Opavě

B. Indra, Umělecké památky 16.–20. století

ka. 50, inv. č. 865

Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc

Velkostatek Hranice

Vs Hranice 1463–1880, sign. 7, inv. č. 349 – Zpráva administrátora fary Suchánka knížeti Ditrichštejnovi

Matriky

Sbírka matrik severomoravského kraje, matrika zemřelých a oddaných 1728–1785, inv. č. 6803, sign. L VI 15

Archivní spisy bývalého Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko uložené na NPÚ ÚOP v Brně

Brno, kostel sv. Leopolda při klášteře Milosrdných bratří S 10/2

Kostel a klášter Milosrdných na Vídeňské v Brně 1937, č. 2598

Brno, klášter Milosrd. bratří 1956, č. 3631

Brno, klášter Milosrd. bratří 1957, č. 475

Brno, kostel sv. Michala S 8/6

Sochy a portál u Domin. kostela, st. subvence 1929, č. 0323

Nabídka na opravu soch před kostelem sv. Michala v Brně 1953, č. 61

Brno, Dominikánský kostel 1956, č. 1683

Brno, kostel sv. Michala 1957, č. 500

Brno, sochy před dominikánským kostelem, oprava 1958, č. 1049, 1103, 1531, 6572

Brno, kostel Nalezení sv. Kříže S 9/7

Zemská správa politická na Moravě ve příčině komisionelního řízení o zabezpečení soch před kostelem Kapucínů v Brně 1921, č. 596, 633

Kvardianát kláštera kapucínů v Brně ve příčině opravy kamenných soch před kostelem, 1924, č. 1225

Josef Rejnart, sochař v Brně ve příčině oprav soch před kostelem Kapucínů, 1925, č. 81

Min. šk. ve příčině opravy soch před kapucínským kostelem v Brně, 1925, č. 289

Hranice, farní kostel S 27/14

Poškození oltáře ve farním kostele v Hranicích 1954, s. 739

Ivančice, farní kostel S 30/1

Potvrzení žádosti o přiděl zлата na opravu oltářů ve farním kostele v Ivančicích 1949, č. 358

Ostrovačice P 142/63

Oprava far. kostela 1930, č. 923

Farní kostel (prohlídka a fotografování) 1936, č. 1004

Válečné škody na far. kostele 1945, č. 1738

Socha sv. Jana Nep. u farního kostela 1948, č. 2461

Rajhrad S 73/3

Okrašlovací spolek v Rajhradě a Josef Axmann ve příčině zabezpečení starých soch 1925-1926, č. 140, 51, 1334, 425

Sloup, farní kostel S 78/28

Oprava farního kostela ve Sloupě 1928, č. 1416, 409

Použitá literatura

Encyklopedie

- Ernst Hawlik, *Zur Geschichte der Baukunst, der bildenden und zeichnenden Künste im Markgraftthume Mähren*, Brünn 1838.
- Jiří Kroupa, heslo Zintner, in: Anděla Horová (ed.), *Nová encyklopedie českého výtvarného umění, N/Ž*, Praha 1995, s. 955. Podepsáno: JKp
- Petr Macek – Pavel Zahradník, heslo Brno. Kapucínský konvent s kostelem Nalezení sv. Kříže, in: Dušan Foltýn a kol., *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Praha 2005, s. 186–190. Podepsáno: pz, pm
- Georg Kaspar Nagler, *Neues allgemeines Künstler-Lexicon oder Nachrichten aus dem Leben und den Werken der Maler, Bildhauer, Baumeister, Kupferstecher, Formschneider, Lithographen, Zeichner, Medailleure, Elfenbeinarbeiter etc.*, Band 11, Wien 1924.
- Hynek Rulišek, *Slovník křesťanské ikonografie. Postavy, atributy, symboly*, [České Budějovice] 2006, nestr.
- Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska 1 (A/I)*, Praha 1994.
- Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska 2 (J/N)*, Praha 1999.
- Miloš Stehlík, heslo Nesmann, in: Anděla Horová (ed.), *Nová encyklopedie českého výtvarného umění. Dodatky*, Praha 2006, s. 539. Podepsáno: MSk
- Maximilian Steif, heslo Nessmann, Adam Joh., in: Ulrich Thieme – Felix Becker, *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart, XXV*, Moebring-Olivié, Leipzig 1931, s. 396. Podepsáno: M. Steif.
- Prokop Toman, *Nový slovník československých výtvarných umělců I. (A-K)*, Praha 1947.
- Prokop Toman, *Nový slovník československých výtvarných umělců II. (L-Ž)*, Praha 1950.
- Constantin von Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, Nabelak-Odelga, svazek 20, Wien 1869.

Monografie

- Jiří Bílek, *Brněnské kostely*, Brno 1985.
- Oldřich Jakub Blažíček, *Ferdinand Brokof*, Praha 1976.
- Iloš Crhonek [et al.], *Brno v architektuře a výtvarném umění*, Brno 1981.
- Milena Flodrová – Zdeněk Müller, *Staré Staré Brno*, Brno 2007.
- Cecílie Hálová-Jahodová, *Brno: stavební a umělecký vývoj města*, Praha 1947.
- Augustin Gazda, *Kostel svatého Karla Boromejského v Opatovicích*, Rajhrad 2012.
- Bohumír Indra, *Historie hranických domů*, Hranice 2005.
- František Jerábek, *Dějiny chrámu sv. Michala archanděla v Brně. K 700leté památce založení*, Brno 1929.
- Jiří Kroupa, Stavitelé Martinelliho okruhu a Rousínov, in: Hellmut Lorenz [et al.], *Domenico Martinelli – Tvář génia barokní architektury*, Rousínov 2006, s. 23–33.
- Jiří Kroupa, *Umělci, objednavatelé a styl: studie z dějin umění*, Brno 2006.
- Jiří Kroupa – Jaroslav Vobr – Vojen Drlík, *Benediktinský klášter v Rajhradě. Klášter, klášterní knihovna, památník písemnictví na Moravě*, Brno 2006.
- Ivo Krsek – Zdeněk Kudělka – Miloš Stehlík – Josef Válka, *Umění baroka na Moravě a Slezsku*, Praha 1996.
- Karel Kuča, *Brno. Vývoj města, předměstí a připojených vesnic*, Praha–Brno 2000.
- Martin Pavlíček, *Josef Winterhalder st. (1702-1769)*, Praha 2005.
- Václav Pokorný – Zoroslava Drobná, *Benediktinský klášter v Rajhradě*, Praha 1942.
- August Prokop, *Die Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung*, Wien 1904.
- Věra Remešová, *Ikonografie a atributy svatých*, Praha 1991.
- Bohumil Samek, *Brněnské umělecké památky*, Brno 1959.
- Libor Scholz, *Památky města Hranic ku stoleté slavnosti povýšení farního chrámu Páně 24. června 1764*, Hranice 1864.

- Miloš Stehlík, *Originál, faksimile. Barokní sochařství na Moravě*, Brno 1985.
- Miloš Stehlík, Sochařství pozdního baroka na Moravě, in: *Dějiny českého výtvarného umění II/2. Od počátků renesance do závěru baroka*, Praha 1989, s. 741–751.
- Miloš Stehlík, *Brno historické*, Brno 1992.
- Miloš Stehlík, Osobitost moravského barokního sochařství, in: Tomáš Knoz, *Morava v době baroka*, Brno 2004, s. 84–90.
- Miloš Stehlík, *Barok v soše*, Brno 2006.
- Vilém Stránecký, *Brněnské kostely*, Brno 1940.
- Jan Tenora, *Katedrální kostel sv. Petra a Pavla v Brně. Příspěvek k dějinám stavby a vnitřní úpravy*, Brno 1930.
- Jana Teplá (red.), *Klášter s kostelem Nalezení sv. Kříže a Kapucínská brobka Řádu Menších bratří Kapucínů v Brně*, Brno 2004.
- Moriz Trapp, *Brünn 's kirchliche Kunst-Denkmale*, Brünn 1888.
- Karel Uhl, *Bonaventura Piter, rajhradský probošt, moravský zemský prelát a český historik*, Brno 1932.
- Karel Uhl, *Dějiny farnosti rajhradské*, Rajhrad 1934.
- Vít Vlnas, *Jan Nepomucký, česká legenda*, Praha 1993.
- Florian Zapletal, *Rozsévачi Donnerova sochařského umění na Moravě*, Přerov 1938.

Topografie

- Augustin Kratochvíl, *Vlastivěda moravská, Ivančický okres*, Brno 1904.
- Gregor Wolný, *Kirchliche Topographie von Mähren meist nach Urkunden und Handschriften, Abteilung II, Brünnner Diöcese, Band 1*, Brünn 1856.
- Gregor Wolný, *Kirchliche Topographie von Mähren meist nach Urkunden und Handschriften, Abteilung II, Brünnner Diöcese, Band 3*, Brünn 1860.
- Gregor Wolný, *Kirchliche Topographie von Mähren meist nach Urkunden und Handschriften, Abteilung I, Olmüzer Erzdioese, Band 5*, Brünn 1863.

Katalogy výstav

- Igor Fogaš, Andělé bez oltáře. Dramatické osudy tří soch Ondřeje Schweigla, in: Jana Svobodová (ed.), *Baroko. Příběhy barokního Brna* (kat. výst.), Brno 2009, s. 188–199.
- Simona Jemelková – Helena Zápalková, *Ondřej Zahner 1709–1752* (kat. výst.), Olomouc 2009.
- Simona Jemelková (ed.), *Mezi východem a západem. Svätí Cyril a Metoděj v kultuře českých zemí* (kat. výst.), Olomouc 2013.
- Vlasta Kratinová, *Barok na Moravě. Malířské a sochařské návrhy z moravských sbírek* (kat. výst.), Praha 1986.
- Vlasta Kratinová, *Barock in Mähren* (kat. výst.), Wien 1988.
- Vlasta Kratinová, *Baroko. Stálá expozice starého umění* (kat. výst.), Brno 1992.
- Jiří Kroupa, Brno v době baroka, in: Jana Svobodová (ed.), *Baroko. Příběhy barokního Brna* (kat. výst.), Brno 2009, s. 10–31.
- Miloš Stehlík, Der Künstlerkreis um Franz Anton Maulbertsch, Plastik, in: *Franz Anton Maulbertsch* (kat. výst.), Wien-Halbturn-Heiligenkreuz-Gutenbrunn 1974.
- Miloš Stehlík, Sochařské dílny a městské cechy, heslo Jan Adam Nesmann - Luleč, in: Jiří Kroupa (ed.), *V zrcadle stínů. Morava v době baroka 1670-1790* (kat. výst.), Brno 2003, s. 170. Podepsáno: M.S.
- Zora Wörgötter, Zdeněk Kazlepka, Dana Stehlíková, Medailony autorů, heslo Nesmann, in: Jiří Kroupa (ed.), *V zrcadle stínů. Morava v době baroka 1670-1790* (kat. výst.), Brno 2003, s. 354.

Články v periodících

- Cecílie Hálová-Jahodová, Sochařská rodina Schweiglů v Brně, *SPFFBU F 12*, 1968, s. 59–78.
- Cecílie Hálová-Jahodová, Andreas Schweigl, Bildende Künste in Mähren, *Umění XX*, 1972 s. 168–187.

- Milena Horňanská, Moravský sochař Ondřej Schweigl na Vyškovsku, *Zprávy Okresního vlastivědného musea ve Vyškově*, č. 18, červenec 1958, s. 1–6.
- Bohumír Indra: Barokní sochy Ferdinanda Grosse, Conrada Spindlera a sochařské dílo Václava Böhma v Lipníku n./B. a v Hranicích, *Časopis Slezského zemského muzea*, série B, 39, 1990, s. 33–52.
- Rudolf Kreutz, Příspěvek k dějinám umění naší vlasti, *Časopis Moravského musea zemského VI.*, 1906, s. 113–213.
- Václav Richter, Archivní příspěvky k slovníku umělců a řemeslníků, *Umění IX*, 1961, s. 303–310.
- Jan Royt, Ikonografie svatojánské kamenné plastiky v českých zemích, *Kámen* 1, 1994/1, s. 61–69.
- Miloš Semerád, O umělcích z Hranicka a umělcích, kteří tvořili na Hranicku (1. díl), *Kulturní kalendář města Hranic*, srpen 1962, s. 5–8.
- Stanislav Souček, O výtvarnictví Františka a Josefa Heřmana Agapita Gallašů. Biografický příspěvek St. Součka, *Časopis Matice moravské* 27, 1903, s. 116–130, 214–230.
- Miloš Stehlík, Poznámky k dílu Jana Adama Nesmanna, *SPFFBU F17*, 1973, s. 181–184.
- Miloš Stehlík, Nástin dějin sochařství 17. a 18. věku na Moravě, *SPFFBU F19-20*, 1975–76, s. 23–40.
- Miloš Stehlík, Slohová podstata sochařského díla Ondřeje Zahnera, *SPFFBU F 42*, 1998, s. 7–26.
- Tomáš Valeš – Michal Konečný, Umělci a umělečtí řemeslníci ve valtických matrikách 17. a 18. století, *Opuscula historiae artium*, 2011, s. 50–73.

Neperiodické články

- Václav Richter, Chórové lavice jezuitského kostela v Brně, in: Jan Štenc, *Umění. Zdeňku Wirthovi ke šedesátinám*, Praha 1938, s. 213–218.

Závěrečné práce (bakalářské, diplomové, disertační)

- Jana Bačovská, *Antonín Schweigl. Sloup Nejsvětější Trojice v Brně*, (bakalářská práce), Seminář dějin umění FFMU, Brno 2005.
- Zuzana Derflerová Brázdová, *Violoncello ve funkci zdobného prvku na historických varhanách (do r. 1800) ve vybraných moravských a slezských lokalitách*, (bakalářská práce), Teorie a provozovací praxe staré hudby FFMU, Brno 2013, s. 17.
- Petra Drbalová, *Ad maiorem Dei gloriam. Umělecká výzdoba jezuitského kostela Nanebevzetí Panny Marie v Brně*, (diplomová práce), Seminář dějin umění FFMU, Brno 2011.
- Kateřina Grydilová, *Současný stav a provenience lithothamniových vápenců historických památkových objektů města Brna*, (diplomová práce), Geologie PřFMU, Brno 2007.
- Ludmila Hladíková, *Sochařské dílo J. J. Schaubergera na Moravě*, (diplomová práce), Seminář dějin umění FFMU, Brno 1999.
- Lucie Kejnovská, *Oltáře ve farním kostele sv. Jakuba v Brně*, (bakalářská práce), Katedra historie PdFMU, Brno 2012.
- Radka Kubíková, *Interiérová výzdoba kostela sv. Jana Křtitele v Hranicích*, (bakalářská práce), Seminář dějin umění FFMU, Brno 2012.
- Radovan Mácal, *Maliarska a sochárska výzdoba kostola sv. Márie Magdalény v Brne v době baroka*, (diplomová práce), Seminář dějin umění FFMU, Brno 2011.
- Zuzana Macurová, *Kapitoly z mecenátu Matouše Pertschera, představeného brněnského augustiniánského kláštera (1740-1777)*, (diplomová práce), Seminář dějin umění FFMU, Brno 2009.
- Zuzana Marucová, *Stavební a umělecké aktivity benediktinského kláštera v Rajhradě v 18. století*, (disertační práce), Seminář dějin umění FFMU, Brno 2014. (dosud neobhájeno)
- Pavel Martinka, *Poutní fenomén na střední Moravě v městě Kojetín v 18. a 19. století*, (diplomová práce), Katedra církevních dějin a dějin křesťanského umění CTMFUP, Olomouc 2011.
- Miroslav Řezníček, *Rottalové a jejich umělecký mecenát ve Kvasicích*, (bakalářská práce), Katedra dějin umění FFUP, Olomouc 2010.

- Miloš Stehlík, *Život a dílo Ignáce Lengelachera*, (disertační práce), Seminář dějin umění FFMU, Brno 1969.
- Michal Tejček, *Brněnští kapucíni v 17. a 18. století*, (diplomová práce), Historie FFMU, Brno 2003.
- Miroslava Töpferová, *Malířská a sochařská výzdoba piaristického kostela ve Strážnici v období baroka*, (bakalářská práce), Seminář dějin umění FFMU, Brno 2011.
- Adéla Ťažká, *Malířská výzdoba kostela Bolestné Panny Marie ve Sloupu*, (bakalářská práce), Seminář dějin umění FFMU, Brno 2008.
- Zuzana Urbánková, *Ignác Morávek. Barokní sochař v oblasti Slovácka*, (diplomová práce), Dějiny výtvarných umění FFUP, Olomouc 2009.
- Tomáš Valeš, *Mezi Brnem a Vídní. Umění a umělci ve Znojmě a okolí 1715-1815*, (disertační práce), Seminář dějin umění FFMU, Brno 2012.

Nepublikované práce

- Aleš Veselý, *Sochaři ve službách Karla Maxmiliána z Dietrichsteina v letech 1741-1761. Johann Georg Schaubberger (?-1744), Ignác Lengelacher (1698-1780) a Johan Adam Nesmann (1710-1773) v Hlavní registratuře Dítrichštejnů* (seminární práce FFMU), Brno 2013.
- MZA, fond G12, Cerroniho sbírka I., kniha 32, *Geschichte der bildenden Künste in Mähren und dem österr. Schlesie (A–N)*, 1807.
- MZA, fond G12, Cerroniho sbírka I., kniha 33, *Geschichte der bildenden Künste in Mähren und dem österr. Schlesie (N–Z)*, 1807.
- MZA, fond G12, Cerroniho sbírka I., kniha 34, *Skizze einer Geschichte der bildenden Künste in Mähren (Biographie)*, zweite Abtheilung, entworfen von J. P. Cerroni, 1807.
- MZA, fond G11, Sběrka rukopisů Františkova muzea Brno, inv. č. 204, sign. 196, Andreas Schweigel, *Anhandlung von den bildenden Künsten in Mähren. Pojednání o dějinách umění na Moravě do konce 18. stol.*

Restaurátorské zprávy

- Renata Bartoňová, *Barokní oltář v kapli sv. Floriána v Rousínově*, 2000, Restaurátorská zpráva, Národní památkový ústav – Územní odborné pracoviště Brno.
- Zlatica Dobošová, *Socha sv. Jana Nepomuckého v Brněnských Ivanovicích*, 2004, Restaurátorská zpráva, Národní památkový ústav – Územní odborné pracoviště Brno.
- Oldřiška Keithová – Michaela Mrázová, *Portál a sochy Panny Marie Bolestné, Sloup v Moravském Krasu*, 1998, Restaurátorská zpráva, Národní památkový ústav – Územní odborné pracoviště Brno.
- Martin Kovařík, *Sv. Josef a sv. Jan Nepomucký Sněžné*, 1996, Restaurátorská zpráva, Římskokatolická farnost Sněžné na Moravě.
- Josef Krososka, *Kapucínský kostel. Soubor soch*, 1994, Restaurátorská zpráva, Národní památkový ústav – Územní odborné pracoviště Brno.
- Josef Krososka, *Socha sv. Jana Nepomuckého v Březi*, 1995, Restaurátorská zpráva, Národní památkový ústav – Územní odborné pracoviště Brno.
- Josef Krososka, *Kl. Kostel sv. Michala, Dominikánské nám., Sochy u Kostela*, 1995, Restaurátorská zpráva, Národní památkový ústav – Územní odborné pracoviště Brno.
- Josef Krososka, *Sochy před kostelem sv. Leopolda při klášteře Milosrdných bratří v Brně*, 1998, Restaurátorská zpráva, Národní památkový ústav – Územní odborné pracoviště Brno.
- Jaroslav Vaněk, *Rampa u Kapucínů. 5 plastik*, 1963, Restaurátorská zpráva, Národní památkový ústav – Územní odborné pracoviště Brno.
- Radomír Vavruša, *Benediktínské opatství rajhrad*, 2006, Restaurátorská zpráva, Národní památkový ústav – Územní odborné pracoviště Brno.
- Radomír Vavruša, *Sousoší sv. Jana Nepomuckého v Ostrovačicích*, 2012, Restaurátorská zpráva, Národní památkový ústav – Územní odborné pracoviště Brno.

Evidenční listy

Brno, sochy před kostelem Kapucínů, Dominikánů a kostelem sv. Leopolda

- Lenka Češková, *Socha sv. Fidela ze Sigmaringen, Kapucínského náměstí*, 2007, Evidenční list 28109/7-49, Magistrát města Brna, Odbor správy majetku.
- Lenka Češková, *Socha sv. Josefa z Leonessy, Kapucínského náměstí*, 2007, Evidenční list 28109/7-49, Magistrát města Brna, Odbor správy majetku.
- Lenka Češková, *Socha sv. Františka z Assisi, Kapucínského náměstí*, 2007, Evidenční list 28109/7-49, Magistrát města Brna, Odbor správy majetku.
- Lenka Češková, *Socha sv. Felixe z Cantalice, Kapucínského náměstí*, 2007, Evidenční list 28109/7-49, Magistrát města Brna, Odbor správy majetku.
- Lenka Češková, *Socha sv. Antonína Paduánského, Kapucínského náměstí*, 2007, Evidenční list 28109/7-49, Magistrát města Brna, Odbor správy majetku.
- Aleš Homola, *Socha sv. Jana z Boha před průčelím kostela sv. Leopolda*, 2007, Evidenční list 45833/7-53, Magistrát města Brna, Odbor správy majetku.
- Aleš Homola, *Socha sv. Vincence Ferrerského na rampě kostela sv. Michala*, 2007, Evidenční list 22708/7-46, Magistrát města Brna, Odbor správy majetku.
- Aleš Homola, *Socha sv. Aloise z Gonzagy na rampě kostela sv. Michala*, 2007, Evidenční list 22708/7-46, Magistrát města Brna, Odbor správy majetku.

Brněnské Ivanovice (Brno-venkov)

- Aleš Homola, *Socha sv. Jana Nepomuckého v Brněnských Ivanovicích*, 2007, Evidenční list 15477/7-37, Magistrát města Brna, Odbor správy majetku.

Hranice, kostel Stětí sv. Jana Křtitele

- Jaroslav Svoboda, *Hlavní oltář kostela Stětí sv. Jana Křtitele v Hranicích*, 1968, Evidenční list poř. č. 1751, 1753, Národní památkový ústav Olomouc. Revize L. Svátková, 1983.
- Jaroslav Svoboda, *Boční oltář sv. Josefa v kostele Stětí sv. Jana Křtitele v Hranicích*, 1968, Evidenční list poř. č. 1752, Národní památkový ústav Olomouc. Revize L. Svátková, 1983.
- Jaroslav Svoboda, *Boční oltář P. Marie v kostele Stětí sv. Jana Křtitele v Hranicích*, 1968, Evidenční list poř. č. 1753, Národní památkový ústav Olomouc. Revize L. Svátková, 1983.
- [?] Vojtková, *Křtitelnice v kostele Stětí sv. Jana Křtitele*, 1968, Evidenční list poř. č. 1758, Národní památkový ústav Olomouc. Revize L. Svátková, 1983.
- [?] Vojtková, *Kazatelna v kostele Stětí sv. Jana Křtitele*, 1968, Evidenční list poř. č. 1757, Národní památkový ústav Olomouc. Revize L. Svátková, 1983.

Kojetín, kostel Nanebevzetí Panny Marie

- A. Jůzová, *Křtitelnice v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Kojetíně*, 1965, Evidenční list poř. č. 1785, Národní památkový ústav Olomouc. Revize L. Svátková, 1988.

Použité fotografie uložené na NPÚ Brno, Stará fototéka

Brno

- Brno. Klášter Milosrdných. Slavnost odhalení desky Jos. Dobrovského, 6. 1. 1929, inv. č. 6237.
Brno. Socha sv. Františka Seraf. před kostelem Milosrdných, inv. č. 17222.
Brno. Socha před kapucínským kost., inv. č. 2114. (sv. Antonín Paudánský)
Brno. Socha před kapucínským kost., inv. č. 2116. (sv. Felix z Cantalice)
Brno. Socha před kapucínským kost., inv. č. 2117. (sv. Antonín Paduánský)
Brno. Socha před kapucínským kost., inv. č. 2118. (sv. Fidel ze Sigmaringenu)
Brno. Socha před kapucínským kost., inv. č. 2119. (sv. Josef z Leonessy)
Brno. Socha před kapucínským kost., inv. č. 2120. (sv. František z Assisi)

Opatovice u Rajhradu

- Opatovice u Rajhradu, Statue der hl. Karl Boromeus, inv. č. 25449.

Ostrovačice

- Ostrovačice – socha sv. Jana poškozena válkou, inv. č. 39494.

Rajhrad

- Rajhrad – socha sv. Benedikta na návsi, inv. č. 46646.
Rajhrad – socha sv. Jana Nepomuckého na mostě, inv. č. 46648.
Rajhrad – kříž na mostě, inv. č. 46649.
Rajhrad. Starý most. Pohled po vodě, inv. č. 16024.
Rajhrad. Starý most. Socha sv. Jana Nep., inv. č. 16027.
Rajhrad. Starý most. Kříž, inv. č. 16028.
Rajhrad. Starý most po rekonstrukci 1937, inv. č. 17456.

Použité elektronické zdroje

<http://actapublica.eu>

vyhledáno 19. 7. 2014. Webové stránky zveřejňující matriky z Rakouska a České republiky.

<http://alarmo.nostalghia.cz>

vyhledáno 5. 11. 2014. Internetové stránky zveřejňující Škarkovy přepisy písní ze *Svatoroční muziky* Adama Michny z Otradovic, jejichž části byly použity v kapitole o ikonografii, jako ilustrující texty.

<http://www.archives.cz/zao/index.php>

vyhledáno 2. 7. 2014. Webové stránky Zemského archivu v Opavě zveřejňující mj. matriky.

<http://www.bilysklep.cz/farnostkojetin/nkostel.php>

vyhledáno 3. 11. 2014. Informace vztahující se ke kojetínskému farnímu kostelu.

<http://digilib.phil.muni.cz/>

vyhledáno 8. 11. 2013. Stránky Digitální knihovny Filosofické fakulty Masarykovy univerzity, poskytující přístup k textům akademických prací, mezi něž patří také Sborník prací Filosofické Fakulty brněnské university (SPFFBU), z nichž bylo čerpáno při psaní této diplomové práce.

<http://www.discoverbaroqueart.org>

vyhledáno 8. 2. 2014. Internetová stránka věnující se významným barokním památkám architektonickým, sochařským i malířským v České republice, ale i mimo ni (Německo, Rakousko, Itálie, Slovinsko, Chorvatsko a Portugalsko). Texty citované v této práci, připravila Zora Wörgötter a editoval je Jiří Kroupa.

<http://historie.hranet.cz/>

vyhledáno 11. 1. 2014. Hranická historická knihovna je deponitář textů o historii města Hranice, kde je zpřístupněno několik textů, které byly pro tuto práci použity (viz články Bohumíra Indry).

<http://www.literature.at/>

vyhledáno 29. 6. 2014. Internetové stránky zpřístupňující vybranou rakouskou literaturu, tedy mimo jiné Biografický slovník rakouského císařství od C. von Wurzbacha (všech 60 svazků), z něž bylo při psaní této práce čerpáno.

www.mikroregion-rajhradsko.cz; mapa.rajhradskyklaster.cz; www.turistika.cz

vyhledáno 30. 10. 2014. Stránky nesprávně uvádějící Nesmanna jako vídeňského sochaře.

<http://www.npu.cz/barokni-socha/vyznamne-soubory/vypis/detail/179/>

vyhledáno 22. 7. 2014. Internetové stránky Národního památkového ústavu, na nichž se nachází text Lenky Melichové o Zahnerově souboru soch sv. Petra, Pavla, Metoděje a Cyrila, k nimž vytesal podle archivních materiálů nápisy Jan Adam Nesmann.

<http://www.slukas.cz/>

vyhledáno 28. 8. 2014. Stránky rodinné firmy S:LUKAS s. r. o., která se specializuje na restaurátorské a rekonstrukční práce při obnově historické architektury a uměleckých děl. Činnost zahájila v roce 1991. Ve výběrovém výčtu realizovaných akcí na svých stránkách uvádí mj. práce na některých Nesmannových sochách (Brno - kapucíni, dominikáni, sochy před kostelem sv. Leopolda).

<http://www.vilemwalter.cz/>

vyhledáno 30. 7. 2014. Internetové stránky pojednávající mimo jiné o historické i současné drobné sakrální architektuře na území města Brna. Součástí je také fotodokumentace a popis sochařských děl, mezi něž lze zařadit Nesmannovy světce Aloise a Vincence před dominikánským kostelem. S laskavým svolením autora stránek bylo možno v této práci použít fotografie, které ukazují stav soch před rekonstrukcí.

Seznam textových příloh

- [1] Kvitance J. A. Nesmanna na chórové lavice v jezuitském kostele (MZA, Bočkova sb. 12.268, fol. 155-156)
- [2] Kvitance sochaře J. A. Nesmanna na ozdoby na dvou nových zpovědnících (MZA, E25, Jezuité Brno, ka. 23, inv. č. 94 U)
- [3] Smlouva z 5. 3. 1761 na zhotovení čtyř mramorových desek ke stolům do zámku v Mikulově (MZA v Brně, F18, Hlavní registratura Ditrichštejnů, kart. 644)
- [4] Smlouva mezi Bonaventurou Piterem a sochařem Nesmannem (MZA, E6, Benediktini Rajhrad, karton 46, inv. č. 975, sign. Bb 20)
- [5] Smlouva sepsaná mezi Janem Adamem Nesmannem a Františkem Grimmem na soubor pěti soch před brněnským kapucínským kostelem (?)
- [6] Upozornění Jana Adama Nesmanna na nezaplacení celé částky za vykonané práce (MZA, E6, ka. 53, Bd3)
- [7] Rozpočet sochaře Adama Nesmanna pro oltář v Opatovicích 1773 (MZA, E6, ka. 53, Bd3)
- [8] Potomci Jana Michaela Hallera, brněnského zlatotepce a Magdaleny, jimž šli za kmotry mj. Ondřej a Sabina Bleibergerovi (MZA, E67, matriky narozených dětí)

TEXTOVÁ PŘÍLOHA

[1] Kvitance J. A. Nesmanna na chórové lavice v jezuitském kostele (MZA, Bočkova sb. 12.268, fol. 155-156)

Consignation.

Was ich in Anschaffung Ithro Hochwürden Pater Rector an Bilthauerarbeit verfertigt habe. Erstlich 2 grosse Schilter auf die Still in Presbittery, ein jedes per 15 fl. = 30 fl.

Wobey 4 grosse Ausschnit neben den Schilter, 1 Stück per 6 fl. = 24 fl.

Wie auch den Geselen in den erst Resolvirten Ausschnitt zwischen den Wassyn habe etwas bosiren helfen samt Verleimung Kapiteln an den Stilen, wie auch 18 Rosen in den Felten habe zurichten lassen, samt aller an Ordinirung = 10 fl.

Summa auf das leichteste = 64 fl.

Worauf á Conto empfangen 30 fl.

Richtig bezahlt den 19. Augusti Anno 1747 mit 64 fl., welches bezeugt meine eigene Handschrift. Johann Adam Nesmann.

A tergo: Soluti Joanni Adamo Nesman statuario 64 fl.

Zveřejnil Václav Richter, Chórové lavice jezuitského kostela v Brně, in: Jan Štenc, *Umění. Zdeňku Wirthovi k šedesátinám*, Praha 1938, s. 214.

[2] Kvitance sochaře J. A. Nesmanna na ozdoby na dvou nových zpovědnících (MZA, E25, Jezuité Brno, ka. 23, inv. č. 94 U)

Was ich auf Anschaffung Iro Hochwirden Herrn Bader Rechter an Bildhauerarbeit verferdiget

Erstlich 2 Beidstil, vor aenem.....3 fl. 40 kr.

Macht vor beide.....7fl. 20 kr.

Das Ramel vor den Schlaer.....3 fl.30 kr.

Suma.....11 fl. 50 kr.

Das Ramel ist mir bezald
mit..... 3 fl. 30 kr.
Die zwei Beidstil mit 7 fl.
Richtig bezalt bekene
ich, Johan Adam Neßmann

A tergo: Solutus statuarius anno 1748. Mense Martio. pro parergis ad duo nova confessionalia pratis.

Zveřejnil Václav Richter, Archivní příspěvky k slovníku umělců a řemeslníků, *Umění IX*, 1961, s. 307.

[3] Smlouva z 5. 3. 1761 na zhotovení čtyř mramorových desek ke stolům do zámku v Mikulově (MZA v Brně, F18, Hlavní registratura Ditrichštejnů, kart. 644)

Heunt unten gesezten dato ist bis (auf) gnädigste ratification Ihro hochfürstl: gnaden mit den H. Johann Adam Nessman burgerl. Bildhauer in Brünn folgender Contract verarbeitet und geschlossen worden. Item:

1mo soll selbter zu denen hier erligendene 4 Marmorsteineren Platten von gutts Eychenen holtz Conforen des mit hoch fürstlich ? ? Ris die erforderl: gestell, und zwar jens mit 4 füssen verfertigen,

2do vorgedachte 4 gestell auf ? Arth (s) trucken - und sein pallieren auch

3tio die Platten hier in loco in die gestell versetzen; und also wohl – und vest einpasen, aus selbte in geringsten nicht ?waniken, oder eine hollung hieran zusehen, wor? Ihre Bildhauern

4to für jeden grossen Tisch zwanzig sieben, und für einen kleinen zwanzig zwey gulden in Suma für alle 4 Tisch oder gestell Neunzig acht gulden mit einbegrif der Tischler arbeith, welche er aus eigenen zubestreiten hat, nach hergestelter ? vollständig Arbeith baar abgeselet, dann

5to transportirung deren gestellen von brünn nacher die erforderl: fuhr verschafet auch
6to die jene 2 oder 3 Tag, welche selbter mit versetz - und einzustung deren Platten hier zu bringen wurde, in Schloss die Ligerstatt verstatetstat der Kost aber für obbige zeith an allen 1 fr. bezahlet werden wird, hingegend

7mo werobbligiret sich eröfarter Bildhauer, von Tag des Ihnen von Ihrer fürstl: gnaden ratihabirter zusendend Contraicts anrechnend längstens ? machen obbige vier Tisch gestelle anhero abzuliefern, die Platten zuversetzen, und mit seiner Arbeith vollständig fertig zusein. Zu Be rüstigung dessen meine, und seine fertigung. So geschehen Nicolspurg den 5. Marti 1761

Joseph Schabsky fürstl. Dietrichst. Inspektor

Johan Adam Neßman

Obstehender Contract wird hiemit g? und ratificiert. Wienn den 10. Merz 1761

Carl fürst von Dietrichstein

Den 15. July 1761 Empfangen zwanzig gulden

10. Augs. Sibentzig neun gulden, In Summa Empfangen Neunzig neun gulden.

Johan Adam Neßman

Smlouvu v MZA objevil a přepsal Aleš Veselý a následně ji použil v nepublikované seminární práci *Sochaři ve službách Karla Maxmiliána z Dietrichsteina v letech 1741-1761. Johann Georg Schanberger (?-1744), Ignác Lengelacher (1698-1780) a Johan Adam Nesmann (1710-1773) v Hlavní registratuře Ditrichštejnů* (seminární práce FFMU), Brno 2013.

[4] Smlouva mezi Bonaventurou Piterem a sochařem Nesmannem (MZA, E6, Benediktini Rajhrad, karton 46, inv. č. 975, sign. Bb 20)

Zu vernehmen des heünt zu Ende gessetzen Dato zwischen Ihro Hochwürdem und Gnaden, den Hochwürdig in Gott andächtigen und Hochgelehrten Herrn Bonaventura Piter des uralten und befreysten Kloster Stift Raigern Probstes Noratio Apostolico publico jurato in curia Romana immatriculato und Prälaten in Marggrafthum Mähren an einem (!), dann H. Johann Adam Nesmann. Bildauern auf der Hochritterlichen Commenda Creutzgassen nächst der königlichen Stadt Brünn an anderten Theil nachfolgender Contract verabredet, beliebt und beschlossen worden.

Primo veroblifiret sich Herr Nesmann fünf Statuen bennatlichen heiligen Petrum und Paulum, heiligen Benedictum, heiligen Bonaventuram, dann heiligen Joannem Nepomucenum samt hierzugehörigen Postamentern, sobald die Steiner von dem Steinbruch zu Brünn angelagen werden, so schleinig als möglich zu verfertigen mit Herbeyschaffung der Steinmetz Arbeit und benöthigten Giebs, Eysen und Bley wo entgegen Ihme.

Secundo von Seithen Hochwürdig Gnädigen Herrschaft vor eine jede Statuen samt Steinmetz Arbeith fünf und siebentzig Gulden Rein. zu bezahlen versprochen wird, auch nach Proportion verfertigender Arbeith immer mit einigen Geld zu secundieren nicht münder

Tertio wird ferner gnädig zugesagt die zu Vollziehung dieser Arbeith benöthigte Fuhren anzuordnen, auch zu Trasportirung deren Steinen aus dem Steinbruch von Blossdorf nach Brünn, allwo in meiner Behausung die Statuen bis zur Versetzung verfertiget werden, alsdann nach Transportirung verfertigter Statuen nach Raigern.

Qvarto: die bey deren Statuen Errichtung benohtigte Hüfslenthe und Gerüster dannauch meine benöthigte Veralimentirung, soetwann bey Versetzung jeder Statuen 4. bis 5 Tage importiren dörfte.

Qvinto nach verfertigten und versetzten allen fünf Statuen alsdann den Überrest des accordirten Quanti deren drey hundert fünf und siebentzig Gulden Rein. wobei in diesem Contract das Wappen nach Proportion der Thür des neuen Gebäudes mit einverstanden wird paar und richtig zu bezahlen.

Zu mehrerer Urkund dessen ist dieser Contract in zwey gleichlautende Exemplarien verabfasset, von beyden Theilen mit Nahmen und Pettschaft corroboriret und jenem Theil eines einegenhändiget worden.

So geschehen in Kloster Stift Raigern
den 26th May. Anno 1761

Bonaventura Piter
Probst zu Rayger m. p.
Johan Adam Nesmann
Bildhauer

Das erstemal zu Reichern acto disser Arbeitd empfangen drei und dreissig Gulden gegen meiner Gwidung welche anietzo nichts gild

Das anderdemal gegen Gwidung (!) fufzig Gulden von aier Ganaden aus den Bedersbarg /?/

Das Steinmitzmeister zwei und funtzig Gulden 13 X welche in aein Contract aeingeschrieben sein heid dado von Iro Hochwirden und Genaden

Das ist den 1 december
aein hundert Gulden

Johan Adam Nesmann
Bildhauer

+

Bildhauer-Contract

Das ganze Empfang bedrug sich
auf zwei hundert funf und
dreishsig fl 13 X 1 d

Zveřejnil Miloš Stehlík, Poznámky k dílu Jana Adama Nesmanna, *SPFFBU F17*, Brno 1973, s. 184.

[5] Smlouva sepsaná mezi Janem Adamem Nessmannem a Františkem Grimmem na soubor pěti soch před brněnským kapucínským kostelem (?)

In Nahmen der Allerheiligsten Dreifaltigkeit zu Ehren deren Heiligen des Seraphischenordens deren moderen Brüder deren P. P. Capuzinern in Brünn bey Erfündung des hl. Kreuzes, habe hiemit unter den Dato 4. Martii 1765 in Nahnem des benenten Closters anstatt der geistl. Fraumutter Orellin oder Apostolici Syndici / Ich Franz kays. Insignier den nachfolgenden contract mit dem Herrn Adam Nessmann Bürgerlichen Bildhauer in der Stadt Brünn in betreff deren fünf zu errichtenden Statuen vorgemelter Klosterkirchen in beyseyn des würrklich sich p. t. befindlichen P. Quardiani und Custodis Ers. Solomonis von Schlaggenwaldt, gemacht und beschlossen als nemlich:

1mo: Verobligiert sich Herr Adam Nessmann lauth vorgezeichneten Modellen zu denen gedachten fünf Statuen nicht allein von seinen Stein aus den Edenbürger Steinbruch selbe auszusetzen bis auf die pedistalle, sondern auch selbbe bestens nach seiner Kunst-Erfahrenheit standhaftigst zu machen und zwar von pedistall angerechnet Sechs Schuh hoch mährische Mass, samt allen dazu gehörigen Kleinigkeiten, bis zur und samt der Anstreichung auf Steinarth durchaus samt denen postamenten.

2do: Verobligiert sich obbemelter Herr Bildhauer selbe aufzusetzen längstens bis den 12. Augusti 1765, bey zurückhaltung der Bezahlung auf ein gang Viertl Jahr, wo sonst solche von den Gutsthätern reich nach verfertigter Arbeith baar bezahlt worden.

3to: Entgegen verbündt sich wie ober gemelt Herr Frantz Grimm vor jedweder Statue zu bezahlen 67 fl. Vor alle fünfte mit allen und jeden zugehörigen die Summa 335 fl.

4to: Bey Schlüssung des Contracts werden ihme Herrn Nessmann á Conto siener Arbeith 60 fl. gegeben werden.

5to: Nicht minder wan besagter Herr Bildhauer alle fünf Statuen nach den Steinbruch alle zu Haus in Brünn haben wird, werden selben abermahligen anticipato á Conto 80 fl. Ausgefolgt werden.

6to: Wan alle Statuen von selben werden aufgesetzt seyn lauth N. 2 vor der Kirchen und gang verfertiget, wird ihme alles baar und richtig bezahlet werden.

7mo: Und letztens bey aufgesetzten Statuen wird selben und seinen Gesellen zur jeden Statuen Ausarbeithung durch 4 Täg das Mittagmahl wie es ein jeder P. Caputziner hat gegeben werden. Urkunden dessen seynt zway gleichlautende exemplaria verfertigt von p. t. Herrn Sebastian Kolloch als erbethenen Zeugen und von uns beeden unterschrieben, samt jedes Bettschaft beygedruckt worden.

Geben Brünn den t. Martii 1765.

Victoria Vermittibte Orellin, Geistl. Mutter. – Sebastian Kolloch. – Fr. Grimm, Insignie ret architectus. – Joh. Adam Nessmann, Bildhauer.

Opis z novin Tagesbote z 9. 11. 1901 uložený ve spisovně Archivních spisů bývalého Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko na NPÚ ÚOP v Brně, č. 633 – Zemská správa politická na Moravě ve příčině komisionelního řízení o zabezpečení soch před kostelem Kapucínů v Brně. O tom, zda se přepis nachází také v nějaké literatuře, jsem nenašla žádné zprávy.

[6] Upozornění Jana Adama Nesmanna na nezaplacení celé částky za vykonané práce (MZA, E6, ka. 53, Bd3)

Verzeichnus vor Anno 66

Das ich von ihro hochwürdtten Vater Wentzel laut anortirtes massenste 66 fl. (h)e des obere Kirchl verfertiget, welche specification sich bei dem hl. Vater Wentzel in wägger befinden muss.

Nachdem ein krucifix und täufl. Stein verfertiget... 7 fl. 30 kr.
73 fl. 30 kr.

Auf alles des habe ich von dem hl. Pfarrherr

Empfangen 20 fl.

Bleibt Rest 53 fl. 30 kr.

Brünn 25 7bris 1769.

Johan Adam Nesmann
Bildhauer

Přepis dosud nezveřejněn.

[7] Rozpočet sochaře Adama Nesmanna pro oltář v Opatovicích 1773 (MZA, E6, ka. 53, Bd3)

Consignation

Ver Veränderung des alten Altars in Oppattoinitz wie folget.

Zu demselben 3 Figuren gemacht nebst einen Berg worinnen die heiligie Rosallia samt anderen Verzubrunge. Dann Rahm Abänderung des alten Altars samt denen Shlgser dann Krاندl zu dem (beichtranen) betraget zu seinen 26 30

Hierauf auf dem _ von der gemeinde empfang 2 fl. verbl. (verblebein) Rest mir Kraus zu bezahl
24

Brünn d. 28 Febr. 1773

Adam Nesmann
Bildhauer

Přepis dosud nezveřejněn.

[8] Potomci Jana Michaela Hallera, brněnského zlatotepce a Magdaleny, jimž šli za kmotry mj. Ondřej a Sabina Bleibergerovi (MZA, E67, matriky narozených dětí)

18. 2. 1748 – Marie Katarína – kmotři Ondřej Bleiberger a Katarína Mitschková²⁷²

27. 6. 1750 – Anna Sabina Theola – kmotři Julius Thomas Mitschka „civis et sartor“ (krejčí a manžel výše jmenované Kataríny) a Sabina Bleibergerová²⁷³

31. 3. 1754 – Vincent Ondřej – kmotři Ondřej Bleiberger a Katarína Mitschková²⁷⁴

8. 4. 1756 – Marie Josefa Sabina – kmotři Julius Mitschka a Sabina Bleibergerová²⁷⁵

6. 1. 1761 – Sabina Aloisa – kmotři Julius Mitschka a Sabina Bleibergerová²⁷⁶

30. 12. 1763 – Karel Michael František – kmotři Julius Mitschka a Sabina Bleibergerová²⁷⁷

²⁷² MZA, E67, 16864, narození 1738-1748, s. 480.

²⁷³ MZA, E67, 16865, narození 1748-1754, s. 114.

²⁷⁴ Tamtéž, s. 397.

²⁷⁵ MZA, E67, 16866, narození 1755-1760, s. 127.

²⁷⁶ MZA, E67, 16867, narození 1760-1769, s. 41.

²⁷⁷ Tamtéž, s. 245.

Seznam obrazových příloh

Následující seznam uvádí veškeré fotografie a reprodukce nacházející se jak přímo v textu, tak v obrazové příloze. Není-li uvedeno jinak, pocházejí všechny fotografie z autorčina archivu.

Fotografie a reprodukce umístěné v textu:

- s. 11 Podpis Jana Adama Nesmanna na mikulovské smlouvě, 1761.
- s. 23 Zápis v deníku rajhradského převorství.
- s. 24 Jan Adam Nesmann, Sv. Jan Nepomucký, Brněnské Ivanovice, 1766, detail.
- s. 34 Jan Adam Nesmann, Sv. Máří Magdalena, Sloup, 1751-1753, detail.
- s. 35 katalogové heslo 1 – Terasa se sochami před dominikánským kostelem sv. Michala, vpravo dvě sochy Jana Adama Nesmanna, 1737.
- s. 37 katalogové heslo 2 – Jan Adam Nesmann (?), sv. Bernard z Claurvaix, prostor před kostelem sv. Leopolda v Brně, 1741.
- s. 42 katalogové heslo 5 – Nádvoří benediktinského kláštera v Rajhradě s Nesmannovými sochami, 1761.
- s. 43 katalogové heslo 6 – Terasa kapucínského kostela Nalezení sv. Kříže v Brně se sochami Jana Adama Nesmanna, 1765.
- s. 47 katalogové heslo 7 – Jan Adam Nesmann, Sv. Jan Nepomucký v Brněnských Ivanovicích, 1766.
- s. 48 katalogové heslo 8 – Jan Adam Nesmann, Sv. Jan Nepomucký v Ostrovačicích, 1766.
- s. 51 Jan Adam Nesmann, Sv. Cyril, kaple sv. Floriána v Rousínově, ?, detail. Reprodukce: Miloš Stehlík, *Barok v soše*, Brno 2006.
- s. 52 Zpovědnice se sousoším od Jana Adama Nesmanna, jezuitský kostel Nanebevzetí Panny Marie v Brně, 1748.
- s. 54 Pohled do interiéru farního kostela sv. Martina v Lulči, 1751-1753.
- s. 58 Pohled na hlavní oltář poutního kostela Panny Marie Bolestné ve Sloupě, 1751-1754.
- s. 59 Jan Adam Nesmann, Sv. Petr Kajčnick, Moravská galerie v Brně, kolem poloviny 18. století.
- s. 60 Jan Adam Nesmann, oltář sv. Rodiny v kostele Nanebevzetí Panny Marie, Ivančice, 1765.
- s. 62 Pohled na hlavní oltář farního kostela Povýšení sv. Kříže v Rajhradě, 1765-1766.
- s. 63 Oltář v kapli sv. Floriána v Rousínově se sochami Jana Adama Nesmanna, datace ?.
- s. 64 Vodní kaplička se sochou sv. Jana Nepomuckého od Jana Adama Nesmanna, Rebešovice, datace ?.
- s. 65 Jan Adam Nesmann, Sv. Jan Evangelista, oltář v sále v klášteře Milosrdných bratří v Brně, druhá polovina 18. století, detail.
- s. 68 Pohled do interiéru farního kostela Stětí sv. Jana Křtitele v Hranicích, 2. polovina 60. let 18. století.
- s. 69 Oltář v sále kláštera Milosrdných bratří v Brně se sochami Jana Adama Nesmanna, 2. polovina 18. století. Foto: archiv řádu milosrdných bratří

Obrazová příloha:

- [1a] Jedna ze dvou chórových lavic v jezuitském kostele Nanebevzetí Panny Marie v Brně. Dodatečná výzdoba od J. A. Nesmanna z roku 1747.
- [1b] Jan Adam Nesmann. Nástavcové kartuše s ditrichštejnými znaky pod hudební kruchtou v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Brně, 1747, dřevo.
- [1c] Jan Adam Nesmann. Reliéfy Zvěstování Panny Marie a sv. Máří Magdaleny v nástavcích jezuitských lavic v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Brně, 1747, dřevo.
- [2a] Ondřej Zahner, sochy sv. Petra a Pavla u kostela v Buchlovicích, 1748.
- [2b] Nesmannem vytesané nápisy na podstavcích Zahnerových soch sv. Petra a sv. Pavla, 1748.

- [3a] Ondřej Zahner, sochy sv. Cyrila a Metoděje v zámeckém parku v Buchlovicích, 1748.
- [3b] Nesmannem vytesané nápisy na podstavcích Zahnerových soch sv. Cyrila (nahore) a sv. Metoděje (dole), 1748.
- [4] Detaily tří soch uložených v depozitáři Muzea města Brna. Antonín Schweigl (?)
- [5] Dva Serafinové uložení v depozitáři Muzea města Brna. Jan Adam Nesmann (?)
- [6] Moravský sochař, sv. Josef, Moravská galerie v Brně, polovina 18. století. Reprodukce: Vlasta Kratinová, *Barock in Mähren* (kat. výst.), Wien 1988, s. 61.
- [7a] Smlouva s Janem Adamem Nesmannem na desky stolů pro mikulovský zámek (první strana).
- [7b] Ditrichštejnská pečeť umístěná na smlouvě.
- [7c] Smlouva s Janem Adamem Nesmannem na desky stolů pro mikulovský zámek (druhá a třetí strana).
- [8a] Kamenný most v Rajhradě před rokem 1937. Foto: Stará fototéka NPÚ ÚOP v Brně, inv. č. 16.024 – Rajhrad. Starý most. Pohled po vodě.
- [8b] Kamenný most v Rajhradě po rekonstrukci v roce 1937. Foto: Stará fototéka NPÚ ÚOP v Brně, inv. č. 17.456 – Rajhrad. Starý most po rekonstrukci 1937.
- [8c] Dnešní stav rajhradského mostu (vlevo vzadu klášter).
- [9a] J. A. Nesmann, Sv. Jan Evangelista, boční oltář v kostele sv. Martina v Lulči, 1751-1753.
- [9b] J. A. Nesmann, Sv. Jan Evangelista, boční oltář v kostele sv. Petra a Pavla v Brně, 1752.
- [9c] J. A. Nesmann, Sv. Jan Evangelista, boční oltář v kostele Panny Marie Bolestné ve Sloupě, 1754.
- [9d] J. A. Nesmann, Sv. Jan Evangelista, kostel Povýšení sv. Kříže v Rajhradě, 60. léta 18. stol..
- [9e] J. A. Nesmann, Sv. Jan Evangelista, kostel Stětí sv. Jana Křtitele, polovina 60. let 18. století.
- [9f] J. A. Nesmann, Sv. Jan Evangelista, oltář v bývalém špitále Milosrdných bratří v Brně, 2. polovina 18. století.
- [10a] J. A. Nesmann, Ukřižovaný Kristus na oltáři v sále kláštera Milosrdných bratří v Brně, 2. polovina 18. století. Štuk.
- [10b] J. A. Nesmann, Ukřižovaný Kristus na hlavním oltáři farního kostela Povýšení sv. Kříže v Rajhradě, 60. léta 18. století. Dřevo.
- [10c] J. A. Nesmann, Ukřižovaný Kristus na nádvoří benediktinského kláštera v Rajhradě, 1761. Kámen.
- [11a] Jan Adam Nesmann, Sv. Jan Nepomucký, kostel sv. Martina v Lulči, 1751-1753.
- [11b] Jan Adam Nesmann, Sv. Jan Nepomucký, kostel sv. Kříže ve Sněžném, 1753-1755.
- [11c] Jan Adam Nesmann, Sv. Jan Nepomucký, nádvoří benediktinského kl. v Rajhradě, 1761.
- [11d] Jan Adam Nesmann, Sv. Jan Nepomucký, Brněnské Ivanovice, 1766.
- [11e] Jan Adam Nesmann, Sv. Jan Nepomucký, Ostrovačice, 1766.
- [11f] Jan Adam Nesmann, Sv. Jan Nepomucký, Břeží, 60. léta 18. století.
- [11g] Jan Adam Nesmann, Sv. Jan Nepomucký, Modřice, asi 1771.
- [11h] Jan Adam Nesmann, Sv. Jan Nepomucký, Rebešovice, ?, detail.
- [12a] Sv. Alois (?), terasa u dominikánského kostela sv. Michala v Brně, 1737, detail.
- [12b] Sv. Cyril, nika kostela Nanebevzetí Panny Marie ve Sloupě, 1751-1754, detail.
- [12c] Sv. Metoděj, oltář v kapli sv. Floriána v Rousínově, ?, detail.
- [12d] Sv. Jan Nepomucký, Břeží, 60. léta 18. století, detail.
- [12e] Sv. Jan Nepomucký, nika kostela Sv. Kříže, 1753-1755, detail.
- [12f] Sv. Jan Nepomucký, Ostrovačice, 1766, detail.
- [12g] Sv. Jan Nepomucký, Brněnské Ivanovice, 1766, detail rukávu.
- [12h] Sv. Jan Nepomucký, Rajhrad, nádvoří benediktinského kláštera, 1761, detail.
- [12i] Sv. Jan Nepomucký, Modřice, 1771, detail.
- [13a] Sv. Jan Nepomucký, nika kostela Sv. Kříže ve Sněžném, 1753-1755, detail.
- [13b] Sv. Jan Nepomucký, Rajhrad, nádvoří benediktinského kláštera, 1761, detail.

- [13c] Sv. Jan Nepomucký, Brněnské Ivanovice, 1766, detail.
- [13d] Sv. Jan Nepomucký, Ostrovačice, 1766, detail.
- [13e] Sv. Jan Nepomucký, Březí, 60. léta 18. století, detail.
- [13f] Sv. Jan Nepomucký, Modřice, 1771, detail.
- [14a] Jan Adam Nesmann, sv. Josef, oltář sv. Rodiny v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Brněnských Ivančicích, 1765, detail.
- [14b] Jan Adam Nesmann, sv. Josef, kostel sv. Kříže ve Sněžném, 1753–1755, detail.
- [14c] Jan Adam Nesmann, sv. Josef, kostel Stětí sv. Jana Křtitele v Hranicích, před 1767.
- [15a] Jan Adam Nesmann, Sv. Jan Křtitel, kostel sv. Martina v Lulči, 1751-1753.
- [15b] Jan Adam Nesmann, Sv. Jan Křtitel, kostel sv. Petra a Pavla v Brně, 1752.
- [16a] Jan Adam Nesmann, Hlavní oltář v kostele sv. Martina v Lulči s postavami sv. Cyrila, Petra, Pavla a Metoděje, 1751-1753.
- [16b] Jan Adam Nesmann, sv. Cyril a Metoděj v Lulči, 1751-53, detail.
- [16c] Jan Adam Nesmann, Hlavní oltář v kostele Stětí sv. Jana Křtitele v Hranicích s postavami sv. Cyrila, Petra, Pavla a Metoděje, kolem poloviny 60. let 18. století.
- [17a] Jan Adam Nesmann, sochy sv. Cyrila a Metoděje na oltáři v kapli sv. Floriána, Rousínov, datace?
- [17b] Jan Adam Nesmann, sochy sv. Cyrila a Metoděje zdobící fasádu kostela Panny Marie Bolestné ve Sloupě, 1751-1754, detail.
- [18a] Jan Adam Nesmann, Sv. Jáchym, kostel Nanebevzetí Panny Marie v Ivančicích, 1765.
- [18b] Jan Adam Nesmann, Sv. Jáchym, kostel Stětí sv. Jana Křtitele v Hranicích, před 1767.
- [19a] J. A. Nesmann, Panna Marie, kostel Nanebevzetí Panny Marie v Ivančicích, 1765, detail.
- [19b] J. A. Nesmann, Panna Marie Bolestná na hlavním oltáři kostela Povýšení sv. Kříže v Rajhradě, 60. léta 18. století, detail.
- [19c] J. A. Nesmann, Panna Marie Bolestná na oltáři v sále kláštera Milosrdných bratří v Brně, 2. polovina 18. století.
- [19d] J. A. Nesmann, Pieta na bočním oltáři v kostele Povýšení sv. Kříže v Rajhradě, 60. léta 18. století, detail.
- [20a] Jan Adam Nesmann, Marie Salome v nice kostela Nanebevzetí Panny Marie ve Sloupě, 1753–1755.
- [20b] Jan Adam Nesmann, Marie Magdalena v nice kostela Nanebevzetí Panny Marie ve Sloupě, 1753–1755, detail.
- [20c] Jan Adam Nesmann, Marie Magdalena na oltáři v sále kláštera Milosrdných bratří v Brně, 2. polovina 18. století. Foto: archiv řádu milosrdných bratří
- [21a] Jan Adam Nesmann, andělci na oltáři v kostele sv. Petra a Pavla v Brně, 1752.
- [21b] Jan Adam Nesmann, andělci na oltáři v kostele sv. Kříže v Rajhradě, 60. léta 18. století.
- [21c] Jan Adam Nesmann, andělci na oltáři v sále kláštera Milosrdných bratří v Brně, 2. polovina 18. století.
- [21d] Jan Adam Nesmann, andělci na oltáři sv. Rodiny v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Ivančicích, 1765.
- [22a] Pohled na kostel sv. Michala s částí terasy osázené barokními sochami, Brno.
- [22b] Sv. Alois (?), terasa dominikánského kostela sv. Michala v Brně, 1737, nynější stav.
- [22c] Sv. Vincenc Ferrerský, terasa dominikánského kostela sv. Michala v Brně, 1737, nynější stav, detail.
- [22d] Sv. Alois (?), terasa dominikánského kostela sv. Michala v Brně, 1737, detail, stav v roce 2005, detail. Foto: <http://www.vilemwalter.cz/>.
- [22e] Sv. Vincenc Ferrerský, terasa dominikánského kostela sv. Michala v Brně, 1737, detail, stav v roce 2005, detail. Foto: <http://www.vilemwalter.cz/>.
- [23a] Nápis s chronogramem umístěný na podstavci sochy.
- [23b] Socha sv. Bernarda na fotografii z první poloviny 20. století. Foto: Stará fototéka NPÚ ÚOP v Brně, inv. č. 17.222 – Socha sv. Františka Seraf. před kostelem Milosrdných.

- [23c] Jan Adam Nesmann, sv. Bernard, 1741, detail.
- [23d] Průčelí kostela sv. Leopolda při klášteře Milosrdných bratří v Brně. Pohled na čtyři sochy původně umístěné na tzv. Dlouhém mostě. Zleva: Socha sv. Jana Nepomuckého od neznámého autora (3. čtvrt. 18. stol); Pieta Ondřeje Schweigla (1799); Ecce Homo od Jana Christiana Pröbstela (1722); sv. Bernard Jana Adama Nesmanna (1741).
- [24a] Fasáda kostela Panny Marie Bolestné ve Sloupě, 1751-1754.
- [24b] Vstupní portál do kostela se sochami Jana Adama Nesmanna.
- [24c] Jan Adam Nesmann, sv. Cyril, fasáda kostela Panny Marie Bolestné ve Sloupě, 1751-1754.
- [24d] Jan Adam Nesmann, sv. Metoděj, fasáda kostela Panny Marie Bolestné ve Sloupě, 1751-1754.
- [24e] Jan Adam Nesmann, sv. Máří Magdalena, fasáda kostela Panny Marie Bolestné ve Sloupě, 1751-1754.
- [24f] Jan Adam Nesmann, sv. Marie Salome, fasáda kostela Panny Marie Bolestné ve Sloupě, 1751-1754.
- [25a] Fasáda kostela Sv. Kříže ve Sněžném, 1753-1755 se sochami J. A. Nesmanna.
- [25b] Jan Adam Nesmann, sv. Josef, kostel Sv. Kříže ve Sněžném, 1753-1755.
- [25c] Jan Adam Nesmann, sv. Josef a sv. Jan Nepomucký, kostel sv. Kříže ve Sněžném, 1753-1755, zachycení stavu soch před a po restaurování v roce 1996. Foto: Martin Kovařík, *Sv. Josef a sv. Jan Nepomucký Sněžné*, 1996, Restaurátorská zpráva, Římskokatolická farnost Sněžné na Moravě.
- [26a] Vstup do benediktinského kláštera v Rajhradě s Nesmannovými sochami na polířích.
- [26b] Jan Adam Nesmann, sv. Petr, benediktinský klášter v Rajhradě, 1761.
- [26c] Jan Adam Nesmann, sv. Pavel, benediktinský klášter v Rajhradě, 1761.
- [26d] Jan Adam Nesmann, sv. Benedikt, benediktinský klášter v Rajhradě, 1761.
- [26e] Jan Adam Nesmann, sv. Bonaventura, benediktinský klášter v Rajhradě, 1761.
- [26f] Jan Adam Nesmann, Kříž s Kristem, benediktinský klášter v Rajhradě, 1761.
- [27a] Jan Adam Nesmann, Sv. Josef z Leonessy, terasa před kapucínským kostelem v Brně, 1765, stav v první polovině dvacátého století. Foto: Brno. Socha před kapucínským kost., inv. č. 2119, Stará fototéka, NPÚ ÚOP Brno.
- [27b] Sv. Josef z Leonessy, dnešní stav.
- [27c] Jan Adam Nesmann, Sv. Fidel ze Sigmaringen, terasa před kapucínským kostelem v Brně, 1765, stav v první polovině dvacátého století. Foto: Brno. Socha před kapucínským kost., inv. č. 2118, Stará fototéka, NPÚ ÚOP Brno.
- [27d] Sv. Fidel ze Sigmaringen, dnešní stav.
- [27e] Jan Adam Nesmann, Sv. František z Assisi, terasa před kapucínským kostelem v Brně, 1765, stav v první polovině dvacátého století. Foto: Brno. Socha před kapucínským kost., inv. č. 2120, Stará fototéka, NPÚ ÚOP Brno.
- [27f] Sv. František z Assisi, dnešní stav.
- [27g] Jan Adam Nesmann, Sv. Antonín Paduánský, terasa před kapucínským kostelem v Brně, 1765, stav v první polovině dvacátého století. Foto: Brno. Socha před kapucínským kost., inv. č. 2117, Stará fototéka, NPÚ ÚOP Brno.
- [27h] Sv. Antonín Paduánský, nynější stav.
- [27i] Jan Adam Nesmann, Sv. Felix z Cantalice, terasa před kapucínským kostelem v Brně, 1765, stav v první polovině dvacátého století. Foto: Brno. Socha před kapucínským kost., inv. č. 2116, Stará fototéka, NPÚ ÚOP Brno.
- [27j] Sv. Felix z Cantalice, nynější stav.
- [27k] Jan Jirí Schauberberger, Sv. Felix z Cantalice, 30. léta 18. století, zámek v Miloticích. Reprodukce: Miloš Stehlík, *Originál, faksimile. Barokní sochařství na Moravě*, Brno 1985.
- [28a] Jan Adam Nesmann, srovnání andělků: Vlevo puttí ze sousoší sv. Jana Nepomuckého v Ostrovačicích, 1766. Vpravo puttí zdobící vstupní portál kostela Panny Marie Bolestné ve Sloupě, 1751-1754.

- [28b] Jan Adam Nesmann, srovnání postojů světců: Vlevo sv. Jan Nepomucký v Ostrovačicích, 1766, detail. Vpravo sv. Jan Nepomucký v Březí, 60. léta 18. století, detail.
- [28c] Nápis s chronogramem na podstavci sochy sv. Jana Nepomuckého v Ostrovačicích.
- [28d] Jan Adam Nesmann, srovnání minulého a současného stavu sochy: Vlevo sv. Jan Nepomucký v Ostrovačicích, stav po druhé světové válce dokládající chybějící hlavu světce. Foto: NPÚ Brno, Stará fototéka, inv. č. 39494. Vpravo sv. Jan Nepomucký v Ostrovačicích, nynější stav, detail.
- [29a] Kostel sv. Gotharda v Modřicích, detail.
- [29b] Jan Adam Nesmann, sv. Jan Nepomucký u kostela sv. Gotharda v Modřicích, asi 1771.
- [29c] Jan Adam Nesmann, srovnání světců: sv. Jan Nepomucký u kostela sv. Gotharda v Modřicích, asi 1771, detail.; sv. Jan Nepomucký v Brněnských Ivanovicích, 1766, detail.
- [30a] Pohled na farní kostel sv. Martina v Lulči.
- [30b] Jan Adam Nesmann, Oltář sv. Anny s postavami sv. Jana Křtitele a sv. Jana Evangelisty, sv. Martina v Lulči, 1751-1753. (nahore vlevo)
- [30c] Jan Adam Nesmann, Oltář sv. Josefa s postavami sv. Jana Nepomuckého a sv. Jana Sarkandera, kostel sv. Martina v Lulči, 1751-1753. (nahore vpravo)
- [30d] Jan Adam Nesmann, kazatelna v kostele sv. Martina v Lulči, 1751-1753. (dole vpravo)
- [31] Jan Adam Nesmann, boční oltář sv. Jana Nepomuckého v kostele sv. Petra a Pavla, Brno, 1752.
- [32a] Jan Adam Nesmann, boční oltář sv. Anny v kostele Panny Marie Bolestné, Sloup, 1751-1754.
- [32b] Jan Adam Nesmann, socha sv. Anny v kostele Panny Marie Bolestné, Sloup, 1751-1754.
- [32c] Jan Jiří Schauburger, socha sv. Anny v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Moravské Třebové
- [32d] Jan Adam Nesmann, boční oltář sv. Jakuba v kostele Panny Marie Bolestné, Sloup, 1751-1754.
- [32e] Jan Adam Nesmann, socha sv. Rocha v kostele Panny Marie Bolestné, Sloup, 1751-1754.
- [32f] Josef Winterhalder st., socha sv. Rocha, Náměšť nad Oslavou, špitální kostel sv. Anny, 1745. Foto: Martin Pavlíček, *Josef Winterhalder st. (1702-1769)*, Praha 2005, s. 92.
- [33a] Farní kostel Stětí sv. Jana Křtitele v Hranicích, 1763.
- [33b] Jan Adam Nesmann, oltář Příbuzenství Kristova, dokončen 1767.
- [33c] Jan Adam Nesmann, oltář sv. Josefa, dokončen 1767.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

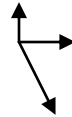
[1a] Jedna ze dvou chórových lavic v jezuitském kostele Nanebevzetí Panny Marie v Brně

[1b] Reliéfy Zvěstování Panny Marie a sv. Máří Magdaleny

[1c] Nástavcové kartuše s ditrichštejnskými znaky pod hudební kruchtou

[2a] Zahnerovy sochy sv. Petra a Pavla u kostela v Buchlovicích

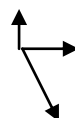
[2b] Nesmannem vytesané nápisy na podstavcích Zahnerových soch sv. Petra (nahore) a sv. Pavla (dole)

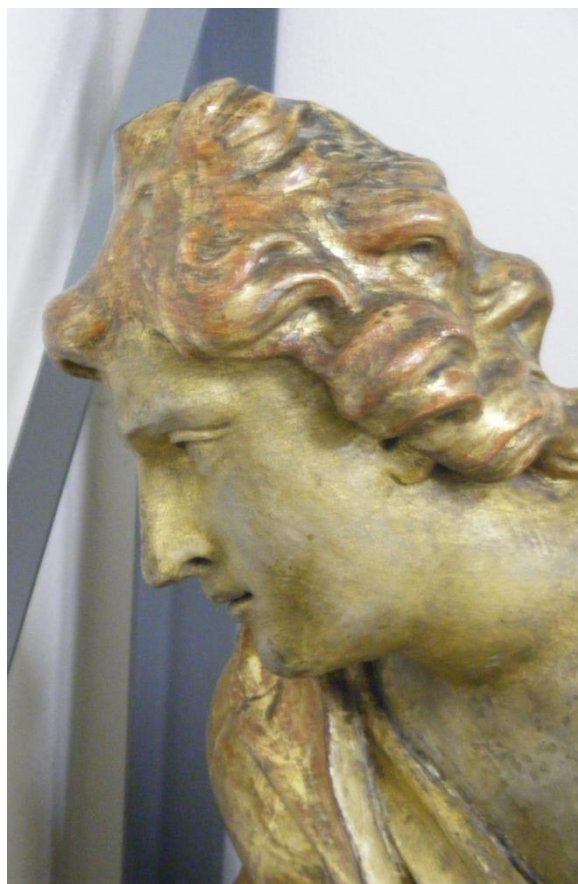
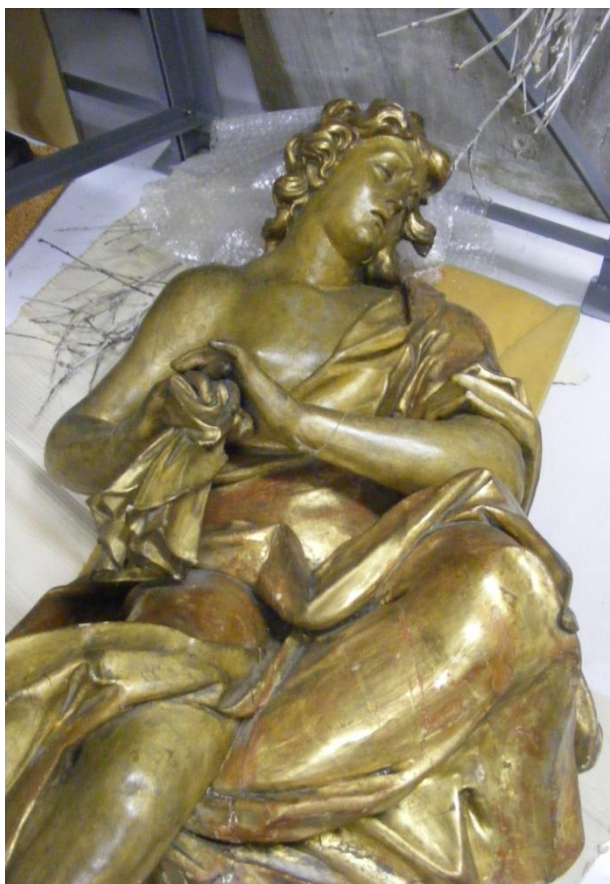

[3a] Zahnerovy sochy sv. Cyrila a Metoděje v zámeckém parku v Buchlovicích

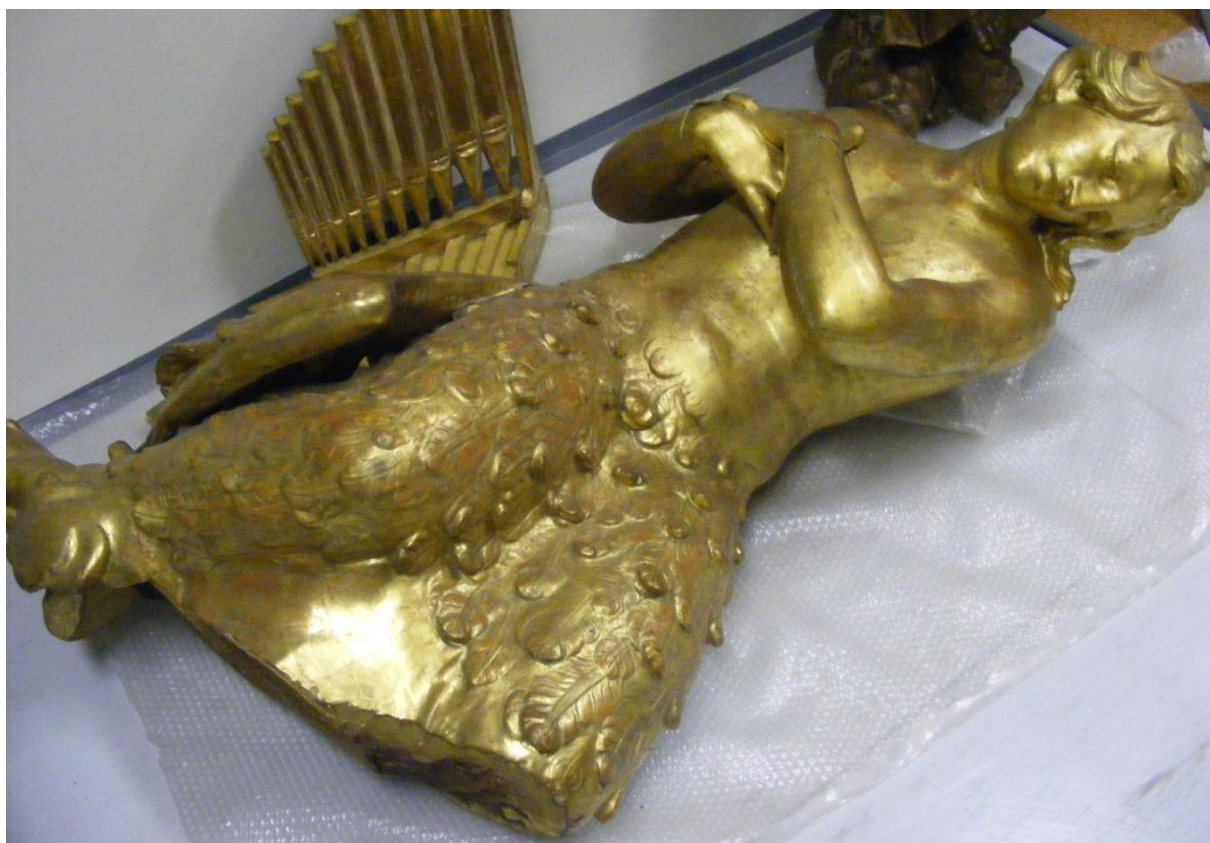

[3b] Nesmannem vytesané nápisy na podstavcích Zahnerových soch sv. Cyrila (nahore) a sv. Metoděje (dole)

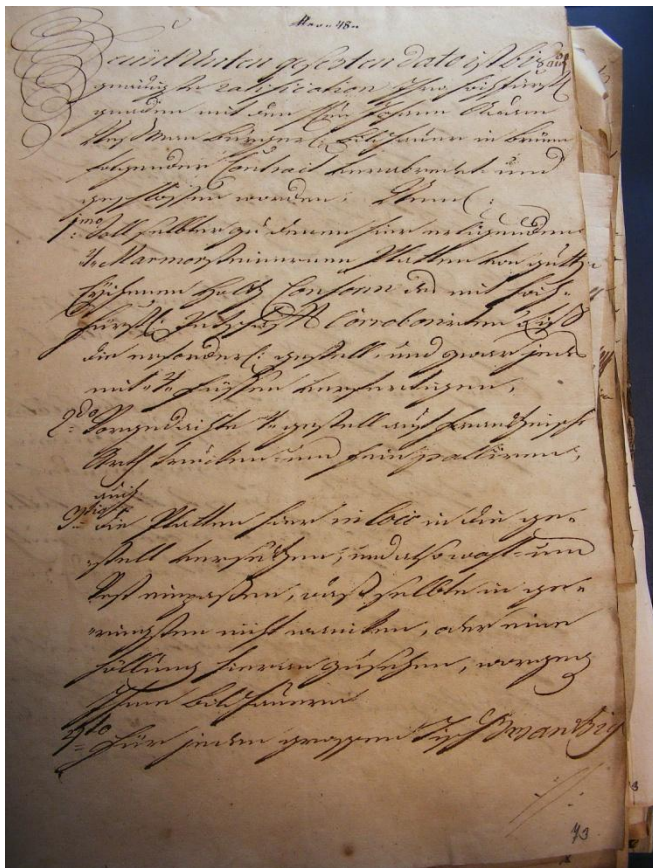
[4] Detaily tří soch uložených v depozitáři Muzea města Brna. Antonín Schweigl (?)

[5] Dva Serafínové uložení v depozitáři Muzea města Brna. Jan Adam Nesmann (?)

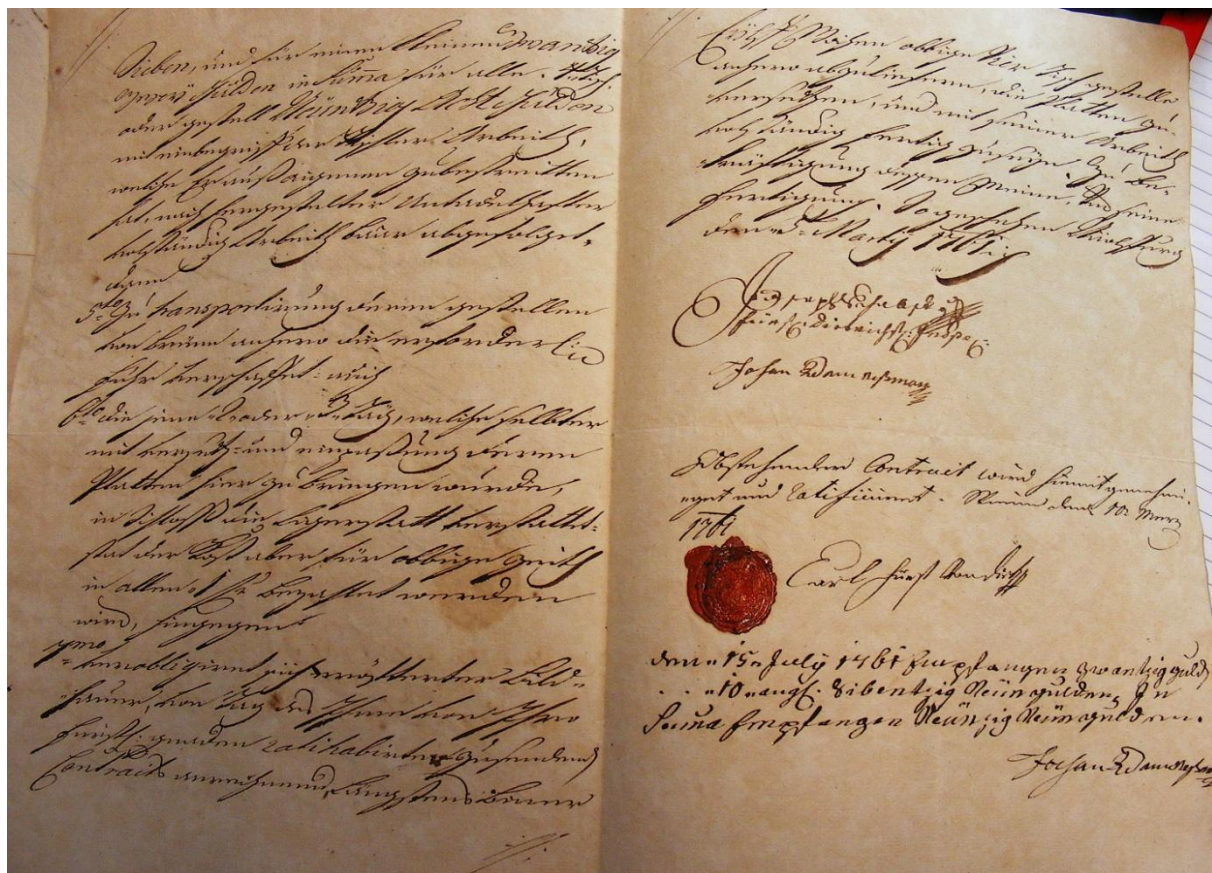
[6] Moravský sochař, sv. Josef, Moravská galerie v Brně, polovina 18. století.

[7a] Smlouva s Janem Adamem Nesmannem na desky stolů pro mikulovský zámek (první strana)

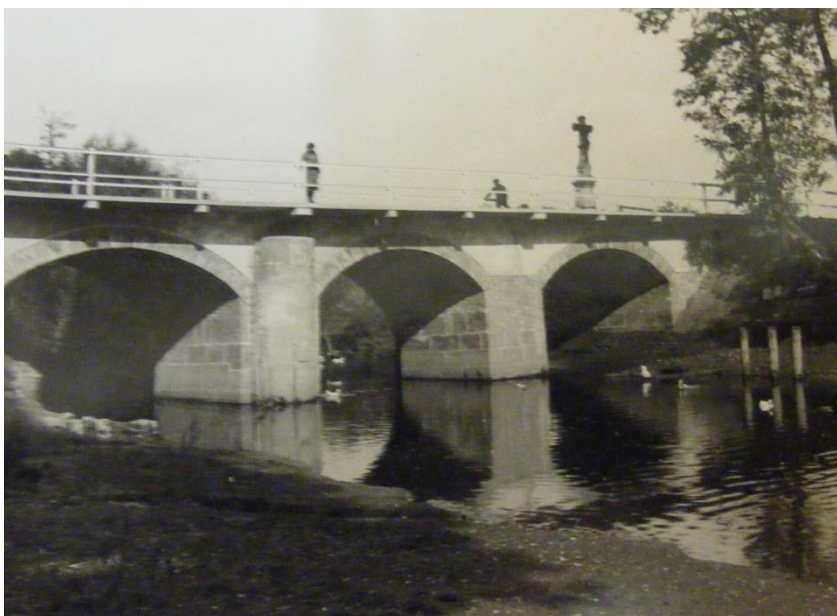
[7b] Ditrichštejnská pečť umístěná na smlouvě

[7c] Smlouva s Janem Adamem Nesmannem na desky stolů pro mikulovský zámek (druhá a třetí strana)

[8a] Kamenný most v Rajhradě před rokem 1937 (vlevo je vidět Nesmannův kříž)

[8b] Kamenný most v Rajhradě po rekonstrukci v roce 1937 (vpravo je vidět Nesmannův kříž)

[8c] Dnešní stav rajhradského mostu (vlevo vzadu klášter)

Předchozí strana:

[9a] J. A. Nesmann, Sv. Jan Evangelista, boční oltář v kostele sv. Martina v Lučči, 1751-1753.

[9b] J. A. Nesmann, Sv. Jan Evangelista, boční oltář v kostele sv. Petra a Pavla v Brně, 1752.

[9c] J. A. Nesmann, Sv. Jan Evangelista, boční oltář v kostele Panny Marie Bolestné ve Sloupě, 1754.

[9d] J. A. Nesmann, Sv. Jan Evangelista, kostel Povýšení sv. Kříže v Rajhradě, 60. léta 18. století.

Tato strana:

[9e] J. A. Nesmann, Sv. Jan Evangelista, kostel Stětí sv. Jana Křtitele, polovina 60. let 18. století.

[9f] J. A. Nesmann, Sv. Jan Evangelista, oltář v bývalém špitále Milosrdných bratří v Brně, 2. polovina 18. století.

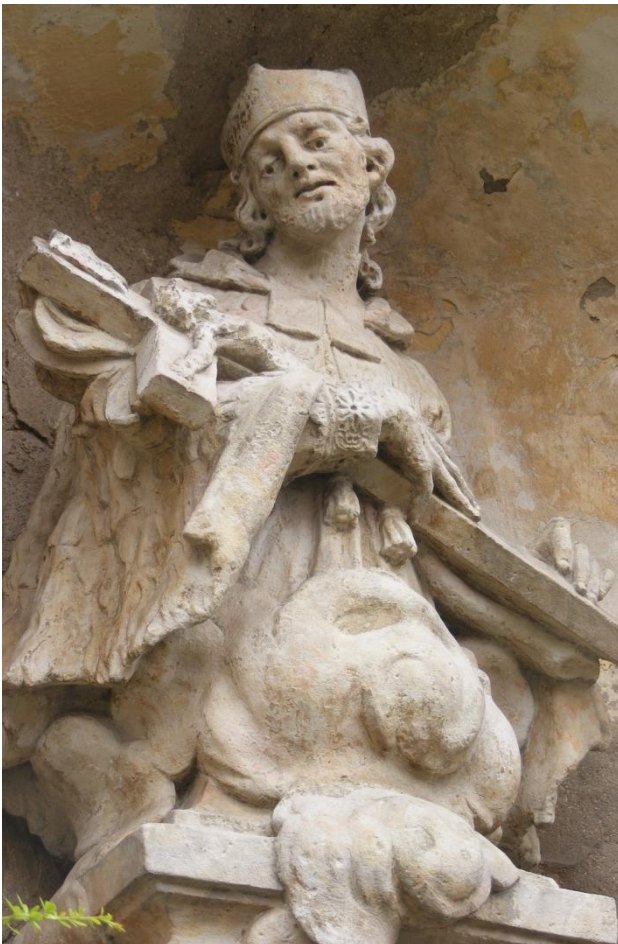

[10a] Jan Adam Nesmann, Ukřižovaný Kristus na oltáři v sále kláštera Milosrdných bratří v Brně, 2. polovina 18. století. Štuk.

[10b] Jan Adam Nesmann, Ukřižovaný Kristus na hlavním oltáři farního kostela Povýšení sv. Kříže v Rajhradě, 60. léta 18. století. Dřevo.

[10c] Jan Adam Nesmann, Ukřižovaný Kristus na nádvoří benediktinského kláštera v Rajhradě, 1761. Kámen.

Předchozí strana:

[11a] Jan Adam Nesmann, Sv. Jan Nepomucký, kostel sv. Martina v Lulči, 1751-1753.

[11b] Jan Adam Nesmann, Sv. Jan Nepomucký, kostel sv. Kříže ve Sněžném, 1753-1755.

[11c] Jan Adam Nesmann, Sv. Jan Nepomucký, nádvoří benediktinského kl. v Rajhradě, 1761.

[11d] Jan Adam Nesmann, Sv. Jan Nepomucký, Brněnské Ivanovice, 1766.

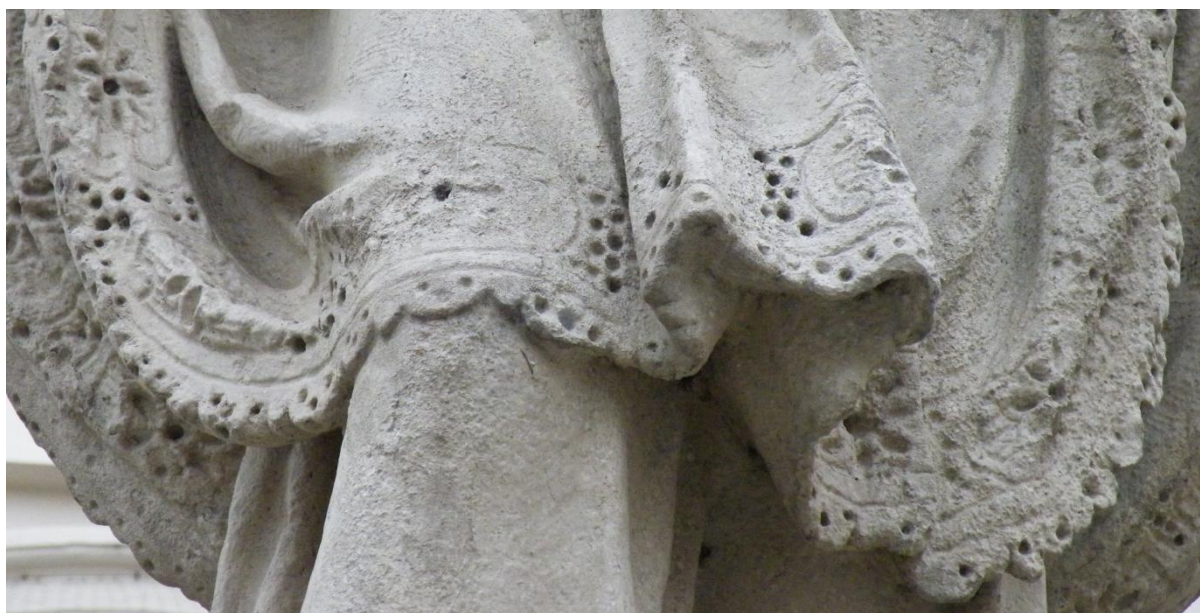
[11e] Jan Adam Nesmann, Sv. Jan Nepomucký, Ostrovačice, 1766.

Tato strana:

[11f] Jan Adam Nesmann, Sv. Jan Nepomucký, Březí, 60. léta 18. století.

[11g] Jan Adam Nesmann, Sv. Jan Nepomucký, Modřice, asi 1771.

[11h] Jan Adam Nesmann, Sv. Jan Nepomucký, Rebešovice, ?, detail.

[12a] Sv. Alois (?), terasa u dominikánského kostela sv. Michala v Brně, 1737, detail.

[12b] Sv. Cyril, nika kostela Nanebevzetí Panny Marie ve Sloupě, 1751-1754, detail.

[12c] Sv. Metoděj, oltář v kapli sv. Floriána v Rousínově, ?, detail.

Následující strana:

[12d] Sv. Jan Nepomucký, Březí, 60. léta 18. století, detail.

[12e] Sv. Jan Nepomucký, nika kostela Sv. Kříže, 1753-1755, detail.

[12f] Sv. Jan Nepomucký, Ostrovačice, 1766, detail.

[12g] Sv. Jan Nepomucký, Brněnské Ivanovice, 1766, detail rukávu.

[12h] Sv. Jan Nepomucký, Rajhrad, nádvoří benediktinského kláštera, 1761, detail.

[12i] Sv. Jan Nepomucký, Modřice, 1771, detail.

[13a] Sv. Jan Nepomucký, nika kostela Sv. Kříže ve Sněžném, 1753-1755, detail.

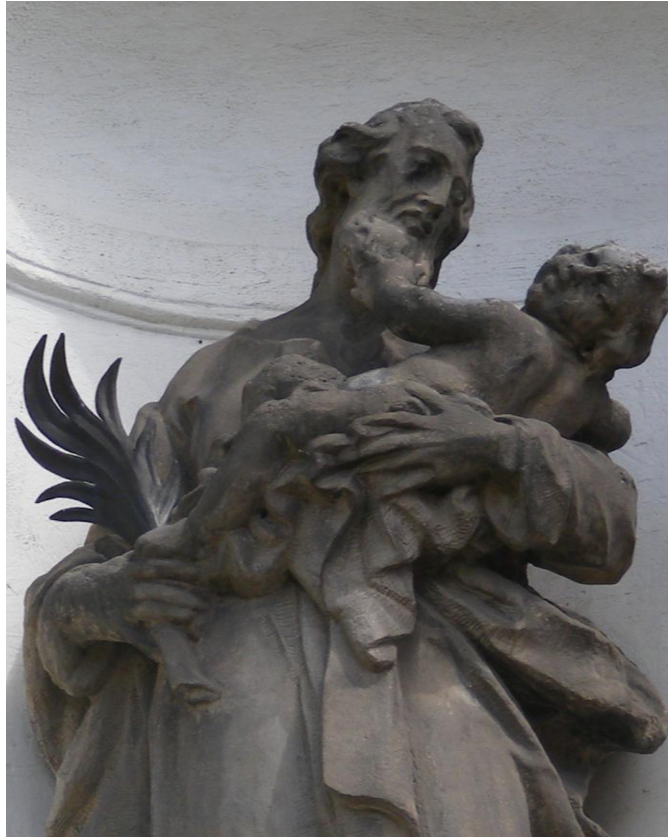
[13b] Sv. Jan Nepomucký, Rajhrad, nádvoří benediktinského kláštera, 1761, detail.

[13c] Sv. Jan Nepomucký, Brněnské Ivanovice, 1766, detail.

[13d] Sv. Jan Nepomucký, Ostrovačice, 1766, detail.

[13e] Sv. Jan Nepomucký, Břeží, 60. léta 18. století, detail.

[13f] Sv. Jan Nepomucký, Modřice, 1771, detail.

[14a] Jan Adam Nesmann, sv. Josef, oltář sv. Rodiny v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Brněnských Ivančicích, 1765, detail.

[14b] Jan Adam Nesmann, sv. Josef, kostel sv. Kříže ve Sněžném, 1753–1755, detail.

[14c] Jan Adam Nesmann, sv. Josef, kostel Stětí sv. Jana Křtitele v Hranicích, před 1767.

[15a] Jan Adam Nesmann, Sv. Jan Křtítel, kostel sv. Martina v Luči, 1751-1753.

[15b] Jan Adam Nesmann, Sv. Jan Křtítel, kostel sv. Petra a Pavla v Brně, 1752.

[16a] Jan Adam Nesmann, Hlavní oltář v kostele sv. Martina v Lulči s postavami sv. Cyrila, Petra, Pavla a Metoděje, 1751-1753.

[16b] Jan Adam Nessmann, sv. Cyril a Metoděj v Lulči, 1751-53, detail.

[16c] Jan Adam Nesmann, Hlavní oltář v kostele Stětí sv. Jana Křtitele v Hranicích s postavami sv. Cyrila, Petra, Pavla a Metoděje, kolem poloviny 60. let 18. století.

[17a] Jan Adam Nesmann, sochy sv. Cyrila a Metoděje na oltáři v kapli sv. Floriána, Rousínov, datace?

[17b] Jan Adam Nesmann, sochy sv. Cyrila a Metoděje zdobící fasádu kostela Panny Marie Bolestné ve Sloupě, 1751-1754, detail.

[18a] Jan Adam Nesmann, Sv. Jáchym, kostel Nanebevzetí Panny Marie v Ivančicích, 1765.
[18b] Jan Adam Nesmann, Sv. Jáchym, kostel Stěté sv. Jana Křtitele v Hranicích, před 1767.

[19a] J. A. Nesmann, Panna Marie, kostel Nanebevzetí Panny Marie v Ivančicích, 1765, detail.

[19b] J. A. Nesmann, Panna Marie Bolestná na hlavním oltáři kostela Povýšení sv. Kříže v Rajhradě, 60. léta 18. století, detail.

[19c] J. A. Nesmann, Panna Marie Bolestná na oltáři v sále kláštera Milosrdných bratří v Brně, 2. polovina 18. století.

[19d] J. A. Nesmann, Pieta na bočním oltáři v kostele Povýšení sv. Kříže v Rajhradě, 60. léta 18. století, detail.

[20a] Jan Adam Nesmann, Marie Salome v nice kostela Nanebevzetí Panny Marie ve Sloupě, 1753–1755.

[20b] Jan Adam Nesmann, Marie Magdalena v nice kostela Nanebevzetí Panny Marie ve Sloupě, 1753–1755, detail.

[20c] Jan Adam Nesmann, Marie Magdalena na oltáři v sále kláštera Milosrdných bratří v Brně, 2. polovina 18. století.

[21a] Jan Adam Nesmann,
andílci na oltáři v kostele
sv. Petra a Pavla v Brně, 1752.

[21b] Jan Adam Nesmann,
andílci na oltáři v kostele
sv. Kříže v Rajhradě, 60. léta
18. století.

[21c] Jan Adam Nesmann,
andílci na oltáři v sále kláštera
Milosrdných bratří v Brně,
2. polovina 18. století.

[21d] Jan Adam Nesmann,
andílci na oltáři sv. Rodiny
v kostele Nanebevzetí Panny
Marie v Ivančicích, 1765.

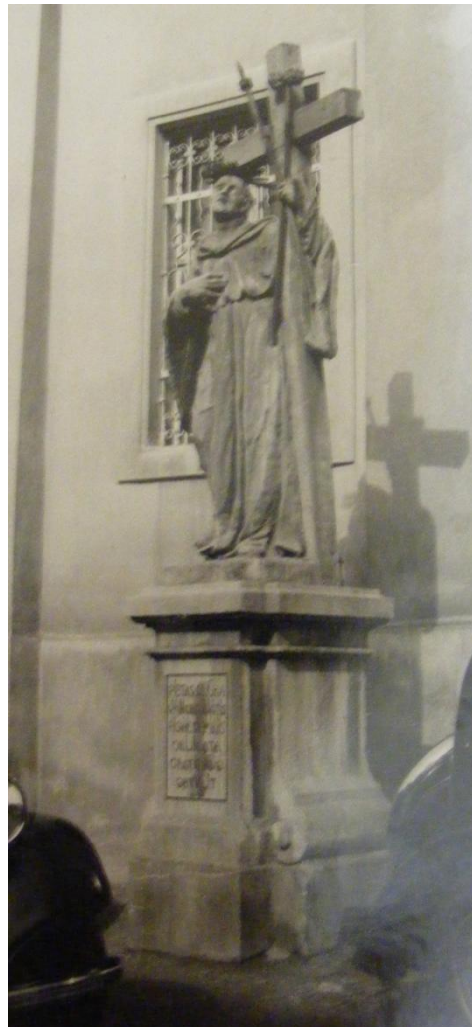
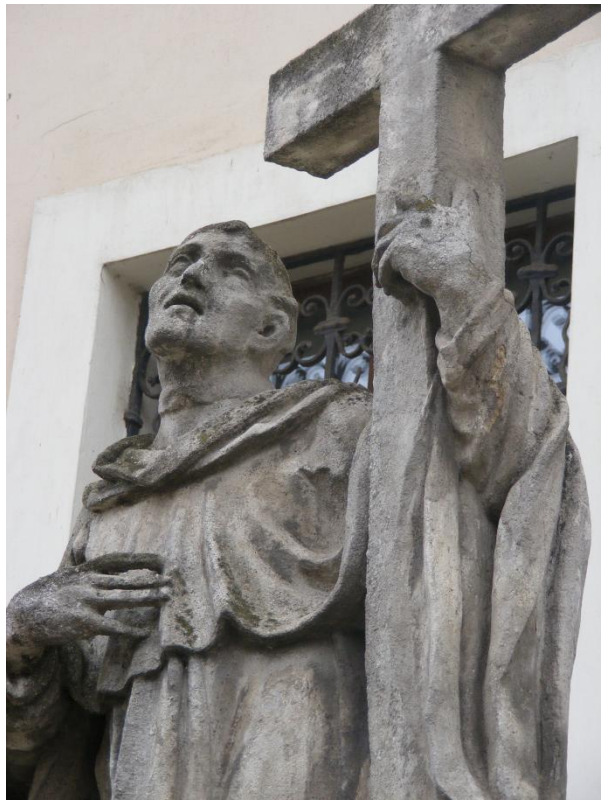
[22a] Pohled na kostel sv. Michala s částí terasy osázené barokními sochami, Brno.

[22b] Sv. Alois (?), terasa dominikánského kostela sv. Michala v Brně, 1737, nynější stav.

[22c] Sv. Vincenc Ferrerský, terasa dominikánského kostela sv. Michala v Brně, 1737, nynější stav, detail.

[22d] Sv. Alois (?), terasa dominikánského kostela sv. Michala v Brně, 1737, detail, stav v roce 2005, detail.

[22e] Sv. Vincenc Ferrerský, terasa dominikánského kostela sv. Michala v Brně, 1737, detail, stav v roce 2005, detail.

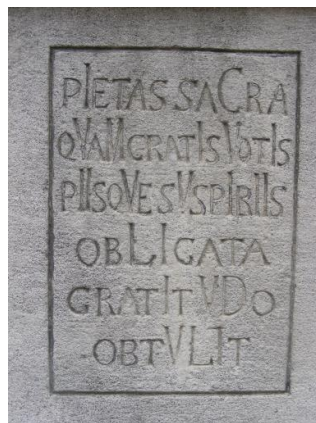

[23a] Nápis s chronogramem umístěný na podstavci sochy. (vpravo dole)

[23b] Socha sv. Bernarda na fotografii z první poloviny 20. století. (vlevo dole)

[23c] Jan Adam Nesmann, sv. Bernard, 1741, detail. (vpravo nahoře)

[23d] Průčelí kostela sv. Leopolda při klášteře Milosrdných bratří v Brně. Pohled na čtyři sochy původně umístěné na tzv. Dlouhém mostě. Zleva: Socha sv. Jana Nepomuckého od neznámého autora (3. čtvrt. 18. stol); Pieta Ondřeje Schweigla (1799); Ecce Homo od Jana Christiana Pröbstela (1722); sv. Bernard Jana Adama Nesmanna (1741). (vlevo nahoře)

PIETAS SACRA
 QVAMCRATIS VOTIS
 PIISOVE SVSPIRIIS
 OBLIGATA
 GRATIT VDO
 OBTVLIT

[24a] Fasáda kostela Panny Marie Bolestné ve Sloupě, 1751-1754.

[24b] Vstupní portál do kostela se sochami Jana Adama Nesmanna.

[24c] Jan Adam Nesmann, sv. Cyril, fasáda kostela Panny Marie Bolestné ve Sloupě, 1751-1754.

[24d] Jan Adam Nesmann, sv. Metoděj, fasáda kostela Panny Marie Bolestné ve Sloupě, 1751-1754.

[24e] Jan Adam Nesmann, sv. Máří Magdalena, fasáda kostela Panny Marie Bolestné ve Sloupě, 1751-1754.

[24f] Jan Adam Nesmann, sv. Marie Salome, fasáda kostela Panny Marie Bolestné ve Sloupě, 1751-1754.

[25a] Fasáda kostela Sv. Kříže ve Sněžném, 1753-1755 se sochami J. A. Nesmanna.

[25b] Jan Adam Nesmann, sv. Josef, kostel Sv. Kříže ve Sněžném, 1753-1755.

[25c] Jan Adam Nesmann, sv. Josef a sv. Jan Nepomucký, kostel sv. Kříže ve Sněžném, 1753-1755, zachycení stavu soch před a po restaurování v roce 1996.

[26a] Vstup do benediktinského kláštera v Rajhradě s Nesmannovými sochami na polířích.

[26b] Jan Adam Nesmann, sv. Petr, benediktinský klášter v Rajhradě, 1761.

[26c] Jan Adam Nesmann, sv. Pavel, benediktinský klášter v Rajhradě, 1761.

[26d] Jan Adam Nesmann, sv. Benedikt, benediktinský klášter v Rajhradě, 1761.

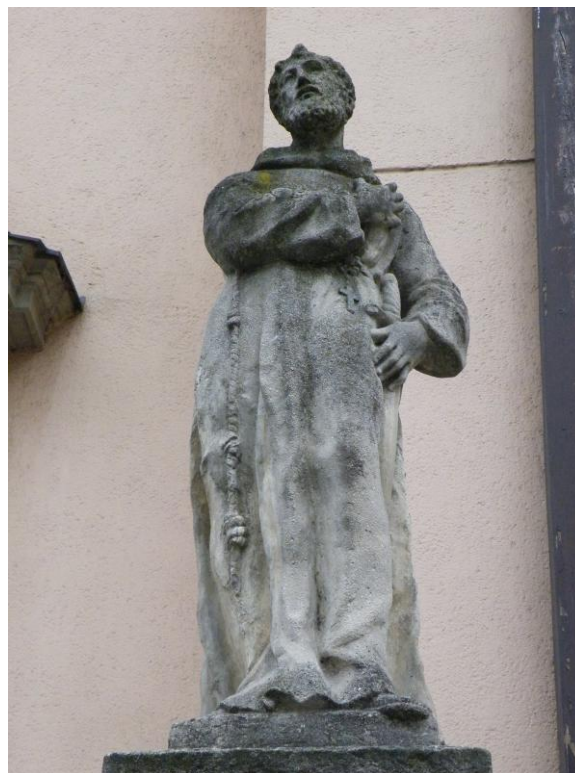
[26e] Jan Adam Nesmann, sv. Bonaventura, benediktinský klášter v Rajhradě, 1761.

[26f] Jan Adam Nesmann, Kříž s Kristem, benediktinský klášter v Rajhradě, 1761.

[27a] Jan Adam Nesmann, Sv. Josef z Leonessy, terasa před kapucínským kostelem v Brně, 1765, stav v první polovině dvacátého století.

[27b] Sv. Josef z Leonessy, dnešní stav.

[27c] Jan Adam Nesmann, Sv. Fidel ze Sigmaringen, terasa před kapucínským kostelem v Brně, 1765, stav v první polovině dvacátého století.

[27d] Sv. Fidel ze Sigmaringen, dnešní stav.

[27e] Jan Adam Nesmann, Sv. František z Assisi, terasa před kapucínským kostelem v Brně, 1765, stav v první polovině dvacátého století.

[27f] Sv. František z Assisi, dnešní stav.

[27g] Jan Adam Nesmann, Sv. Antonín Paduánský, terasa před kapucínským kostelem v Brně, 1765, stav v první polovině dvacátého století.

[27h] Sv. Antonín Paduánský, nynější stav.

[27i] Jan Adam Nesmann, Sv. Felix z Cantalice, terasa před kapucínským kostelem v Brně, 1765, stav v první polovině dvacátého století.

[27j] Sv. Felix z Cantalice, nynější stav (vlevo dole).

[27k] Jan Jiří Schaubberger, Sv. Felix z Cantalice, 30. léta 18. století, zámek v Miloticích.

[28a] Jan Adam Nesmann, srovnání andílků:
Vlevo putti ze sousoší sv. Jana Nepomuckého v Ostrovačicích, 1766.
Vpravo putti zdobící vstupní portál kostela Panny Marie Bolestné ve Sloupě, 1751-1754.

[28b] Jan Adam Nesmann, srovnání postroje světců:
Vlevo sv. Jan Nepomucký v Ostrovačicích, 1766, detail.
Vpravo sv. Jan Nepomucký v Březí, 60. léta 18. století, detail.

INTREPIDE SIGILLI SA
CRAMENTALIS SERVA
TOR ORA SVPEROS
VTNOS TVBANTVRA
DELICTO PESTERAME
ET BELLO

„Ty, který jsi úzkostlivě zachovával svátostnou pečeť mlčení, pros nebešťany, aby nás ochránili před hříchem, morem, hladem a válkou“

[28c] Nápis s chronogramem na podstavci sochy sv. Jana Nepomuckého v Ostrovačicích.

[28d] Jan Adam Nesmann, srovnání minulého a současného stavu sochy:
Vlevo sv. Jan Nepomucký v Ostrovačicích, stav po druhé světové válce dokládající chybějící hlavu světce.
Vpravo sv. Jan Nepomucký v Ostrovačicích, nynější stav, detail.

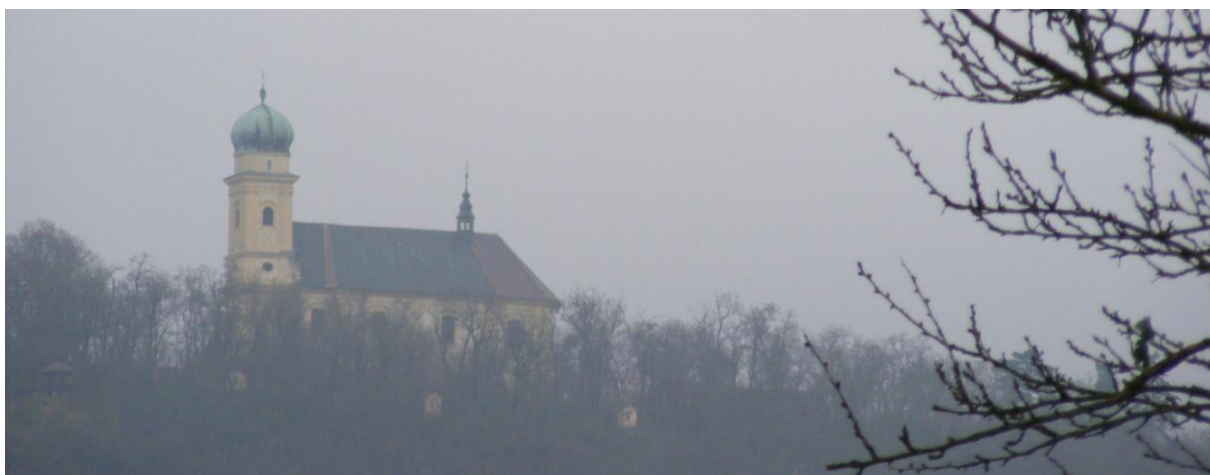
[29a] Kostel sv. Gotharda v Modřicích, detail.

[29b] Jan Adam Nesmann, sv. Jan Nepomucký u kostela sv. Gotharda v Modřicích, asi 1771.

[29c] Jan Adam Nesmann, srovnání světců:

sv. Jan Nepomucký u kostela sv. Gotharda v Modřicích, asi 1771, detail.

sv. Jan Nepomucký v Brněnských Ivanovicích, 1766, detail.

[30a] Pohled na farní kostel sv. Martina v Lulči.

[30b] Jan Adam Nesmann, Oltář sv. Anny s postavami sv. Jana Křtitele a sv. Jana Evangelisty, kostel sv. Martina v Lulči, 1751-1753. (nahore vlevo)

[30c] Jan Adam Nesmann, Oltář sv. Josefa s postavami sv. Jana Nepomuckého a sv. Jana Sarkandera, kostel sv. Martina v Lulči, 1751-1753. (nahore vpravo)

[30d] Jan Adam Nesmann, kazatelna v kostele sv. Martina v Lulči, 1751-1753. (dole vpravo)

[31] Jan Adam Nesmann, boční oltář sv. Jana Nepomuckého v kostele sv. Petra a Pavla, Brno, 1752.

[32a] Jan Adam Nesmann, boční oltář sv. Anny v kostele Panny Marie Bolestné, Sloup, 1751-1754.

[32b] Jan Adam Nesmann, socha sv. Anny v kostele Panny Marie Bolestné, Sloup, 1751-1754.

[32c] Jan Jiří Schaubberger, socha sv. Anny v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Moravské Třebové

[32d] Jan Adam Nesmann, boční oltář sv. Jakuba v kostele Panny Marie Bolestné, Sloup, 1751-1754.

[32e] Jan Adam Nesmann, socha sv. Rocha v kostele Panny Marie Bolestné, Sloup, 1751-1754.

[32f] Josef Winterhalder st., socha sv. Rocha, Náměšť nad Oslavou, špitální kostel sv. Anny, 1745.

[33a] Farní kostel Stěti sv. Jana Křtitele v Hranicích, 1763.

[33b] Jan Adam Nesmann, oltář Příbuzenství Kristova, dokončen 1767.

[33c] Jan Adam Nesmann, oltář sv. Josefa, dokončen 1767.